

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2018

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Yetmişinci buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks:(99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təbriki.....	5
Fərhad ABDULLAYEV. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasından 20 il keçir.....	8
Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyinə həsr olunan beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.....	41
Konstitusiyaya Məhkəməsinin 20 illiyi ilə bağlı beynəlxalq konfransın iştirakçıları Ulu öndər Heydər Əliyevin məzarını və Şəhidlər xiyabanını ziyarət ediblər.....	71

KONFRANSIN MATERIALLARI

Fərhad ABDULLAYEV.....	77
Fuad ƏLƏSGƏROV.....	80
Ziyafət ƏSGƏROV.....	82
Gianni BUQUICCHIO.....	84
Thomas MEYER.....	87
Elmira SÜLEYMANOVA. Hüquq bərabərliyini təmin edən səmərəli institusional mexanizmlər.....	89
Brigitte BIERLEIN. Constitutional review: the Austrian experience.....	101
Иветта МАЦЕЙКОВА. Некоторые вопросы (проблемы) конституционного правосудия.....	105
Петр МИКЛАШЕВИЧ. Конституционное правосудие в процессе современного развития правового государства.....	112
Dr. Dragoljub DRAŠKOVIĆ. The Constitutional Court of Montenegro as a guardian of the constitutional order and Human Rights and Liberties.....	117
Николай БОНДАРЬ. Ценности в теории и практике судебного конституционализма: основные измерения и приоритеты из практики Конституционного Суда России.....	121
Lətif HÜSEYNOV. İnsan hüquqları haqqında Avropa konvensiyasının implemetasiyasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin rolu.....	144
Péter PACZOLAY. The dialogue of Constitutional Courts and the European Court of Human Rights.....	150
Rövşən İSMAYILOV. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin təcrübəsində məhkəmə müdafiəsi təminatı və səmərəlilik prinsipi.....	155
Виктор ГОРОДОВЕНКО. Принцип правового государства в практике Конституционного Суда Украины: Эволюция и перспективы использования в связи с введением института конституционной жалобы.....	159
Томислав СТОЙКОВИЧ. Верховенство права и конституционный судебный контроль.....	166
Nikola IVANOVSKI. "The role of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia of fundamental rights and freedoms".....	187
Əmir ƏLİYEV. Qloballaşma şəraitində insan hüquqlarına yeni baxış və onların müdafiəsi məsələləri.....	191
Алибек ТЕМЕРБЕКОВ. Обращение судов в Конституционный Совет Республики Казахстан.....	202
Turqay HÜSEYNOV. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatında xarici dövkətlərin məhkəmə qərarlarının tanınması problemləri.....	210
Игорь РОГОВ. "Конституционная реформа 2017 года и модернизация правовой системы Казахстана".....	213
Konfrans iştirakçılarının müsahibələri.....	220
Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi geniş qeyd olunub.....	220

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
sənab İlham ƏLİYEV

PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
Mr. Ilham ALIYEV

ПРЕЗИДЕНТ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
господин Ильхам АЛИЕВ

Hörmətli Konstitusiya Məhkəməsi hakimləri və əməkdaşları!

Sizi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə təbrik edirəm.

Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20-ci ildönümü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyinin qeyd olunduğu ilə təsadüf edir və bu iki mühüm tarix Azərbaycan xalqının güclü demokratik ənənələrə malik olmasını əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Müstəqil Azərbaycanda konstitusionalizm ideyalarının inkişafı xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə birbaşa bağlıdır. Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə hazırlanmış və 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan xalqının hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq niyyətini bəyan etmiş və insan hüquqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi kimi təsbit etmişdir.

Əsas Qanunun aliliyini təmin etmək məqsədilə 1998-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması konstitusiya islahatlarının növbəti önəmli mərhələsi olmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi səmərəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin sabitliyinin təmin edilməsində, onun davamlı inkişafında, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sisteminə inteqrasiyasında, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynamış, insan hüquqlarının etibarlı təminatçısına çevrilmişdir.

Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısı olan Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə demokratik və hüquqi dəyərlərin inkişafına öz töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir.

Bir daha Sizi təbrik edir və Konstitusiya aliliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş fəaliyyətinizdə yeni uğurlar arzulayıram.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 iyul 2018-ci il.

Dear Judges and employees of the Constitutional Court!

I congratulate you on the occasion of the 20th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

The 20th Anniversary of setting up of the Constitutional Court coincides with celebration of the 100th Anniversary of the Azerbaijan Democratic Republic and these two important historical events evidently confirm that the Azerbaijani people have strong democratic traditions.

The development of ideas of constitutionalism in independent Azerbaijan is directly connected with the name of the National Leader Heydar Aliyev. Constitution of the Republic of Azerbaijan, prepared under the guidance of the National Leader and adopted by nation-wide voting on November 12, 1995, declared the intention of the Azerbaijani people to build the law-based, democratic, secular state and secured the human rights as the highest aim of the state.

The setting up of Constitutional Court in 1998 with the view to ensure the supremacy of Basic Law was the next important phase of constitutional reforms.

As the highest constitutional justice body, the Constitutional Court, through its effective activity, played a significant role in ensuring the stability of the legal system of the Republic of Azerbaijan, its sustainable development, integration of national legislation into the modern world legal system, further promotion of the legal culture into society, and turned into reliable guarantor of human rights.

I am confident that the Constitutional Court, as an active participant of legal state building processes, will further contribute to the development of democratic and legal values in our country.

Once again, I congratulate you and wish you success in your activity aimed at ensuring the supremacy of Constitution.

Ilham ALIYEV
President of the Republic of Azerbaijan

Baku city, July 05, 2018

Уважаемые судьи и сотрудники Конституционного Суда!

Поздравляю вас с 20-летним юбилеем Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

20-я годовщина создания Конституционного Суда совпала с годом празднования 100-летия Азербайджанской Демократической Республики, и эти две важные даты наглядно подтверждают, что азербайджанский народ обладает сильными демократическими традициями.

Развитие идей конституционализма в независимом Азербайджане напрямую связано с именем общенационального лидера нашего народа Гейдара Алиева. Подготовленная под руководством великого лидера и принятая 12 ноября путем всенародного голосования Конституция Азербайджанской Республики провозгласила намерение азербайджанского народа построить правовое, демократические, светское государство и закрепила обеспечение прав человека как высшую цель государства.

Создание в 1998 году Конституционного Суда с целью обеспечения верховенства Основного закона явилось очередным важным этапом конституционных реформ.

Как высший орган конституционного правосудия Конституционный Суд своей эффективной деятельностью сыграл существенную роль в обеспечении стабильности правовой системы Азербайджанской Республики, ее устойчивом развитии, интеграции национального законодательства в современную мировую правовую систему, дальнейшем повышении правовой культуры в обществе, превратился в надежного гаранта прав человека.

Уверен, что Конституционный Суд как активный участник процесса строительства правового государства в Азербайджане и впредь будет продолжать вносить вклад в развитие демократических и правовых ценностей в нашей стране.

Еще раз поздравляю вас и желаю новых успехов в вашей деятельности, направленной на обеспечение верховенства Конституции.

Ильхам АЛИЕВ
Президент Азербайджанской Республики

город Баку, 5 июля 2018 года.

Fərhad ABDULLAYEV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin
fəaliyyətə başlamasından 20 il keçir**

“Konstitusiyaya Məhkəməsi ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanı kimi səmərəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin sabitliyinin təmin edilməsində, onun davamlı inkişafında, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sisteminə inteqrasiyasında, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynamış, insan hüquqlarının etibarlı təminatçısına çevrilmişdir.

Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısı olan Konstitusiyaya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə demokratik və hüquqi dəyərlərin inkişafına öz töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir”.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
cənab İlham Əliyevin*

*Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya
Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə
Konstitusiyaya Məhkəməsinin kollektivinə
ünvanladığı təbrik məktubundan*

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasında ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanının – Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 20 illik yubileyi tamam olur. XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan çətin dövrdən keçərək dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş, yalnız ümummillə lider Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdırdından sonra Azərbaycanda demokratik, hüquqi və dünyəvi

dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü mümkün olmuş, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını və digər qanunvericilik aktlarını qəbul etməklə ölkəmiz ümumbəşəri dəyərlərə, hüquqi dövlət ideallarına, ədalət və humanizm prinsiplərinə sadiqliyini bütün dünyaya nümayiş etdirmişdir.

Konstitusiyanın qəbulundan keçən illər ərzində Azərbaycanın dayanıqlı və dinamik inkişafının əsasını məhz Əsas Qanunda əksini tapan demokratik, hüquqi, sosial dövlət ideyası təşkil etmiş, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi, Azərbaycan vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi və onların rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətində genişmiqyaslı fəaliyyət aparılmışdır.

Bəşəriyyətin uzun illər ərzində nail olduğu əhəmiyyətli dəyərlərdən olan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, habelə onların həyata keçirilməsi mexanizmlərinin geniş şəkildə təsbit olunması müstəqilliyinə yenicə qovuşmuş dövlətin Konstitusiyasının əldə etdiyi ən mühüm nailiyyətlərdən idi. Universal dəyərlərə əsaslanan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası bu gün də geniş hüquqi, siyasi və ideoloji potensiala malikdir və Azərbaycan xalqının firavanlığına xidmət edir.

Konstitusiyanın Azərbaycanın hüquq sisteminə gətirdiyi əhəmiyyətli yeniliklərdən biri də həmin dövrə qədər dövlətçilik tariximiz üçün səciyyəvi olmayan institutun – konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılması olmuşdur.

Müasir dünyada konstitusiya nəzarəti institutu hüququn aliliyinin təmin edilməsinin, hakimiyyət sisteminin demokratikləşdirilməsinin, habelə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunmasının etibarlı mexanizmlərindən biri kimi qəbul edilir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiyada Konstitusiya Məhkəməsinin dövlət orqanları sistemində yeri və rolu, habelə səlahiyyətlərinin dairəsi müəyyənləşdirilmişdir. 1997-ci il oktyabrın 21-də “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmiş, 1998-ci il iyulun 14-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı ilə Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi ilə və 4 gün sonra ulu öndər Heydər Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin müstəqilliyini və hakimlərinin hüquqi statusunu təmin etmək məqsədi ilə imzaladığı Fərmanla Konstitusiya Məhkəməsi rəsmən fəaliyyətə başlamış oldu. Bu baxımdan

ölkəmizdə konstitusionalizm ideyalarının inkişafı, konstitusiya nəzarəti orqanının real fəaliyyətə başlaması, onun müstəqilliyinin təmin edilməsi, hakimlərinin sosial təminatının və müdafiəsinin gücləndirilməsində məhz xalqımızın Ümummilli Lideri, görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri danılmazdır.

Konstitusiya Məhkəməsi geniş səlahiyyətlərə malik konstitusiya nəzarəti orqanıdır. Konstitusiya Məhkəməsi normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlamaq səlahiyyəti vasitəsilə, ilk növbədə, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi məqsədini həyata keçirir. Konstitusiya Məhkəməsi yoxlanılan normanın və ya onun hər hansı bir hissəsinin Konstitusiyaya və ya özündən üstün hüquqi qüvvəyə malik akta uyğun olmadığını müəyyən etdikdə, onu qüvvədən düşmüş elan edir. Bununla həmin normativ hüquqi aktın müvafiq müddəası öz hüquqi qüvvəsini itirir və Azərbaycan Respublikasının ərazisində tətbiq edilmir.

Konstitusiya Məhkəməsi bəzən müvafiq sorğu əsasında normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması səlahiyyətini həyata keçirərkən məsələnin tənzimlənməsinin və hüquq tətbiq etmə təcrübəsinin birbaşa istiqamətləndirilməsinin zəruriliyi qənaətinə gələrək qanunvericiliyin müvafiq normalarını şərh edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin mühüm səlahiyyətlərindən biri də Konstitusiyanın və qanunların şərh edilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi normativ hüquqi aktın rəsmi şərh edilməsinin qanunvericilikdə konkret hüquqi təcrübənin formalaşdırılması baxımından əhəmiyyətini nəzərə alaraq digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində hər hansı normanın təcrübədə düzgün tətbiqini müəyyənləşdirir. Normativ hüquqi akt şərh edilərkən onun normalarının məzmunu izah edilir, onların qanunvericilikdə yeri, habelə ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif aspektlərini tənzimləyən digər normalar ilə funksional və başqa əlaqələri müəyyən edilir. Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi şərh nəticəsində, eyni zamanda, hüquqi tənzim etmə sahəsində mövcud boşluqlar aradan qaldırılaraq qanunvericilik normaları ictimai münasibətlərin hüquqi tənzim etmədən kənar qalmış hissəsinə də konstitusiya prinsipləri nəzərə alınmaqla tətbiq olunur.

Qanunvericilik normalarının rəsmi şərh nəticəsində hüquq tətbiq etmə təcrübəsi vahid qaydada istiqamətləndirilərək ölkəmizin hüquq sisteminin inkişafı və ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli şərait yaradılır.

Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik fəaliyyətini ümumi təhlil edərkən qeyd olunmalıdır ki, Plenum tərəfindən qəbul edilmiş 374 qərardan 347-si insan hüquqları və azadlıqlarının qorunmasına yönəlib. Həmçinin Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş mühüm əhəmiyyət kəsb edən qərarlardan 153-ü qanunların şərh edilməsi, 3 qərar isə Konstitusiyanın müvafiq maddələrinin şərh edilməsi ilə bağlı olmuşdur.

Azərbaycan dövləti insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasını dövlətin ali məqsədi kimi təsbit edərək öz fəaliyyətində insan amili, insan hüquqlarının müdafiəsinin vacibliyi və humanizm dəyərlərinə sadiqliyini nümayiş etdirir. Azərbaycanda davamlı həyata keçirilən demokratikləşmə prosesləri və ölkəmizin Avropa Şurasına daxil olarkən üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsi insan hüquqları və azadlıqlarının müdafiəsinin hüquqi mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsini və müvafiq konstitusiya islahatlarının aparılmasını zəruri etmişdir.

Konstitusiya dövlət və cəmiyyətin həyatında əsas qanun mövqeyi daşmasına baxmayaraq, qloballaşan dünya tələbləri, ölkədə gedən ictimai inkişaf və sosial-iqtisadi dəyişikliklər Konstitusiyanın mətnində də dövrün nəbzinə uyğun dəyişikliklərin edilməsini tələbata çevirir. Qəbul edildiyi gündən etibarən Konstitusiyanın mətninə 2002-ci il 24 avqust, 2009-cu il 18 mart və 2016-cı il 26 sentyabr tarixlərində keçirilmiş ümumxalq səsvermələri nəticəsində əhəmiyyətli əlavə və dəyişikliklər edilmişdir. Konstitusiyaya edilmiş dəyişikliklər insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsinə və bu sahədə dövlət orqanlarının fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir.

Məlum olduğu kimi, ümummillə lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 2002-ci il 24 avqust tarixində keçirilmiş referendumla Konstitusiyaya edilmiş dəyişikliklər nəticəsində Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətlərini nəzərdə tutan 130-cu maddəyə V, VI və VII hissələr əlavə edilməklə konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanına müraciət etmək hüququna malik subyektlərin dairəsi genişləndirilmiş, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə

müvəkkili (ombudsman), məhkəmələr və fərdi şəxslər Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək hüququ əldə etmişlər.

Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ olan subyektlərin dairəsinin genişləndirilməsi nəticəsində hər kəs onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa olunması məqsədilə şikayət vermək hüququ əldə etdi. Bununla da, konstitusiya şikayəti üzrə ərizəçilər öz hüquqlarının müdafiəsi və bərpası üçün daha effektiv mexanizm əldə etməklə yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquqları ilə əlaqədar ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində daha fəal iştirak etmək imkanı qazandı. Burada diqqəti çəkən məqam ondan ibarətdir ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin V hissəsində nəzərdə tutulmuş “hər kəs” ifadəsi yalnız Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını deyil, eyni zamanda, əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin də Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək imkanını təsbit etdi. Qeyd edilməlidir ki, bu, çox mütərəqqi və yalnız hüquqi dövlətə xas olan bir yanaşmadır. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyət göstərdiyi illər ərzində xarici vətəndaşlar tərəfindən də Məhkəməmizə birbaşa şikayətlər verilir, bu şikayətlər qanunvericiliklə verilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində araşdırılaraq müvafiq qərarların qəbul edilməsi ilə nəticələnir.

Əsas Qanuna edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində, həmçinin İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (ombudsman) insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından sorğu vermək, məhkəmələr isə insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı Konstitusiyanın və qanunların şərhini əlaqədar müraciət etmək hüququ əldə etmişlər.

Konstitusiya Məhkəməsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi hər zaman digər məhkəmələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində fəaliyyət göstərir. Məhkəmələrin müraciətlərində hüququn müxtəlif sahələrini əhatə edən məsələlərə dair qanunvericilik müddələrinin şərhini, hər hansı normativ hüquqi aktın normasının düzgün tətbiqi ilə bağlı yaranmış qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması və mövcud təcrübənin vahid istiqamətdə formalaşdırılması ilə bağlı vacib məsələlər yer almaqdadır. Bu da

onu göstərir ki, məhkəmələr insan hüquqlarının həyata keçirilməsinin əhəmiyyəti və məsuliyyətini dərinlən dərk edərək yaranmış qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasında Konstitusiya Məhkəməsinin mövqeyini əldə etməklə ədalətli qərarlar qəbul edilməsinə nail olmağa çalışırlar.

2002-ci il ümumxalq səsverməsi və Avropa Şurasının ekspert və mütəxəssislərinin iştirakı ilə hazırlanmış “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” yeni Qanunun 2004-cü ilin yanvar ayından qüvvəyə minməsindən sonra Konstitusiya Məhkəməsində fərdi şikayətlər institutu fəaliyyətə başladı. Konstitusiya şikayəti institutu insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin, Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinin etibarlı formalarından birini təşkil edir və Əsas Qanunun normalarının birbaşa tətbiq edilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Fərdi şikayətlər əsasında qəbul edilmiş qərarlarda ərizəçilərin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpa olunması ilə yanaşı, konkret hüquqların həyata keçirilməsi ilə bağlı əhəmiyyətli hüquqi mövqelər formalaşdırılmışdır.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsində nəzərdə tutulan səlahiyyətləri ilə yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatlarının seçkilərinin nəticələrinin düzgünlüyünü qanunla müəyyən olunmuş qaydada yoxlayır və təsdiq edir, Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin yekunları haqqında məlumatı rəsmən elan edir, Konstitusiyanın mətninə təklif olunan dəyişikliklərə dair əvvəlcədən rəy verir, habelə Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

Bu il, həmçinin ölkəmizin siyasi həyatında əhəmiyyətli hadisə olan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin növbədənənar seçkiləri keçirilmiş və dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev böyük səs çoxluğu ilə inamlı qələbə qazanmışdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 2018-ci il 17 aprel tarixli Qərarla Konstitusiya və Seçki Məcəlləsinin tələblərinə müvafiq olaraq Mərkəzi Seçki Komissiyası tərəfindən təqdim olunmuş sənədlər nəzərdən keçirilərək Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin nəticələri rəsmən elan edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qəbul etdiyi son qərarlardan biri “Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 157-ci və 158-ci maddələrinin bəzi müddələrinə dair”

2018-ci il 14 mart tarixli Qərardır. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərarında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlərin vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması üçün əhəmiyyət kəsb etdiyini və insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə yönəldiyini nəzərə alaraq, iddianın təmin olunması ilə bağlı mülki prosesual qanunvericiliyin bir sıra normalarının şərh edilməsinin zəruri olduğu qənaətinə gəlmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrasının məhkəməyə müraciət etmək hüququnun tərkib hissəsi olmaqla xüsusi önəm daşdığını, məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmamasının bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz və qəbul olunmuş qərarı əhəmiyyətsiz etdiyini qeyd etmişdir.

Qərarla göstərilmişdir ki, mülki prosesual qanunvericilik qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrasının məcburiliyini müəyyən etməklə yanaşı, bəzi hallarda qəbul ediləcək məhkəmə aktlarının gələcəkdə icrasını təmin edən müvafiq tədbirlərin görülməsinin mümkünlüyünü də nəzərdə tutmuşdur. Belə tədbirlər sırasında iddianı təmin etmə tədbirləri xüsusi yer tutur. İddianın təmin edilməsi institutu ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin mühüm elementlərindən biri olmaqla, məhkəmə qətnaməsinin gələcəkdə icrasının təminatı kimi çıxış edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin II hissəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 157-ci və 158-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmələr işdə iştirak edən şəxs tərəfindən ərizədə iddianı təmin etmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinin kifayət qədər əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirməli, ərizədə irəli sürülən dəlillərin əsaslı olub-olmamasına hərtərəfli qiymət verməli, iddia tələbi ilə bu tədbirlər arasında əlaqənin mövcud olmasını yoxlamalı, tətbiq olunan tədbirin irəli sürülmüş tələbə mütənasib olmasını və işdə iştirak edən bütün şəxslərin qanuni mənafelərini təmin etməklə əsaslandırılmış məhkəmə aktı qəbul etməlidir.

M.Əzizovun şikayəti üzrə 2018-ci il 30 aprel tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunvericilikdə kassasiya məhkəməsinin məcburi olan göstərişlər vermək səlahiyyətinin

müəyyənləşdirilməsinin məqsədlərindən birinin apellyasiya məhkəmə aktlarının çıxarılması zamanı yol verilmiş səhvlərin işə apellyasiya qaydasında yenidən baxılarkən təkrarlanmasının qarşısının alınmasından ibarət olduğunu bir daha vurğulamışdır. Digər tərəfdən, Plenum qeyd etmişdir ki, kassasiya məhkəməsi qanunun tətbiqinin düzgünlüyünü yoxlayarkən və onu təfsir edərkən yalnız iş üzrə buraxılan səhvləri düzəltmir, həmçinin məhkəmə təcrübəsini hüquq normalarının dəqiq və vahid qaydada tətbiq olunmasına istiqamətləndirir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu preyudisiallığın məhkəmə aktının qanuni qüvvəsinin təkzibedilməzliyi, müstəsnalığı və məcburiliyi kimi keyfiyyət göstəricilərinin nəticəsi olduğunu göstərmişdir. Qərar qeyd edilmişdir ki, preyudisiya institutu məhkəmə aktlarına yenidən baxılmasının qarşısının alınmasına, məhkəmə təcrübəsində eyniliyin, sabitliyin və hüquqi müəyyənliyin təmin edilməsinə yönəlmişdir. Preyudisiallığı tənzim edən normalar sübut etmə prosesini sadələşdirməyə, işlərə baxılma müddətinin qısaldılmasına, məhkəmələrin, eləcə də məhkəmə prosesi iştirakçılarının vaxtına və vəsaitinə qənaət edilməsinə xidmət edir.

N.Qədirovun şikayəti üzrə 2017-ci il 18 dekabr tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, əşya ilə əlaqədar yaranan əmlak hüquqlarının təkcə mülkiyyətçiyə deyil, həm də əmlaka qanuni əsaslarla sahiblik edən şəxsə mənsub ola bilməsi, qanunvericilikdə bu hüquqların istənilən şəxs, o cümlədən mülkiyyətçi tərəfindən pozulmaqdan müdafiə edilməsinin nəzərdə tutulması qanuni sahiblərin də əmlak hüquqları ilə bağlı mənafelərinə dəyən zərərə görə tələb hüququnun olmasını göstərir.

Həmin Qərar qeyd edilmişdir ki, lizinq müqaviləsi üzrə lizinq verən lizinq obyektinin mülkiyyətçisi olaraq qalsa da, sahiblik və istifadə hüquqlarının lizinq alana verilməsi sonuncunu əmlakın qanuni sahibinə çevirir. Eləcə də, mülkiyyətçi müqavilə əsasında özünə mənsub olan əmlaka dair sahiblik və istifadə hüququnu qarşı tərəfə vermişsə, münasibətlərin tənzimlənməsi zamanı tərəflərin qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini müəyyən edən müqavilə şərtləri nəzərə alınmalıdır. Belə ki, müqavilə əsasında əmlakda sahiblik və istifadə hüququnu əldə edən tərəf əmlaka dair hansı həcmdə öhdəlik götürərək məsuliyyət daşıyarsa, o həcmdə də üçüncü şəxslər

qarşısında tələb etmək hüququna malik olmaqla öz sahiblik hüquqlarını müdafiə edə bilməlidir.

Bununla da, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, lizinq predmeti olan avtomobilə zərər yetirilməsi ilə nəticələnən əmlak risklərini müqavilə üzrə qanuni sahib olaraq lizinq alan daşdığından, o, mülkiyyətçinin qanunvericiliklə tanınan hüquqlarından, eləcə də həmin əmlaka dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsini tələb etmək hüququndan istifadə etmək imkanına malik olmalıdır.

Eyni zamanda, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair” 2018-ci il 23 aprel tarixli mühüm Qərar qəbul etmişdir. Məlum olduğu kimi, məhkəmə-hüquq islahatları sahəsində həyata keçirilən tədbirlər penitensiar xidmət və bütövlükdə cəzaların icrası ilə bağlı fəaliyyətin müasir dövrün tələblərinə uyğun qurulmasını və səmərəli idarəetmənin təşkilini zəruri etmişdir. Bununla bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” 2017-ci il 10 fevral tarixli Sərəncamı qəbul edilmişdir. Həmin Sərəncamda bir sıra kateqoriya cinayətlərin dekriminallaşdırılması, cinayətlərin sanksiyalarına azadlıqdan məhrumetməyə alternativ cəzaların əlavə edilməsi və mövcud alternativ cəzaların tətbiqi əsaslarının təkmilləşdirilməsi, törədilən əməlin ictimai təhlükəliliyi maddi ziyanla bağlı olan hallarda vurulmuş ziyan tamamilə ödənildikdə həbslə əlaqədar olmayan qətimkan tədbirlərinin tətbiqi, azadlıqdan məhrumetməyə alternativ cəzaların təyin edilməsi əsaslarının müəyyən olunması və şərti məhkumetmə institutunun daha geniş tətbiq edilməsi ilə əlaqədar mühüm məsələlər yer almışdır. Dövlətimizin başçısının imzaladığı bu Sərəncam vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və təmin edilməsinin ədalət mühakiməsinin əsas məqsədlərindən biri olduğunu bəyan edərək dövlətimizin demokratik dəyərlərə daimi sadiqliyini bir daha nümayiş etdirdi.

Sərəncamın icrası ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan

Respublikasının 2017-ci il 20 oktyabr tarixli 816 nömrəli Qanunu qəbul olunmuş və həmin Qanun ilə Cinayət Məcəlləsinin Ümumi və Xüsusi hissələrinin bir çox maddələrinə, o cümlədən Məcəllənin 177-ci maddəsinə və onun “Qeyd” hissəsinə dəyişikliklər edilmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunvericiliyə edilmiş son dəyişiklikləri və ictimai münasibətlərin kifayət qədər dinamikliyini nəzərə alaraq, Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin tətbiqi ilə bağlı vahid hüquqi təcrübənin formalaşdırılması məqsədilə “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair” Qərarında əhəmiyyətli nəticəyə gəlmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, qanunverici Konstitusiya ilə ona verilmiş səlahiyyətdən istifadə edərək ədalət prinsipinin təmin olunması məqsədilə Cinayət Məcəlləsinin 177.2-ci maddəsində göstərilən ağırlaşdırıcı hallarda oğurluğun, o cümlədən təkrar oğurluğun təhlükəlilik dərəcəsini və belə əməlləri törədən şəxslərin ictimai təhlükəliliyini nəzərə alaraq, həmin əməllərə görə daha sərt cinayət məsuliyyəti müəyyən etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd etmişdir ki, cinayətin təkrar törədilmiş hesab edilməsi üçün təqsirkarın ən azı iki ictimai-təhlükəli əməli törətməsi faktı müəyyən edilməlidir. Bu fakt həmişə təkrarlığın təqsirkar şəxsə mənfi xüsusiyyətlərin mövcudluğu ilə xarakterizə olunduğunu göstərir. Təkrarlıq ona daxil olan cinayətlərin müxtəlif vaxtlarda törədilməsini ehtiva edir. Təqsirkar şəxsin müxtəlif həyat şəraitində qanuna uyğun davranış qaydasını seçmək imkanının olmasına baxmayaraq, şüurlu olaraq cinayət qanunu ilə qadağan olunmuş davranış qaydasını seçməsi onun yüksək ictimai təhlükəliliyini sübut edir.

Həmin Qərada Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2-ci maddəsində “eyni əməllər” ifadəsi həmin Məcəllənin 177.1-ci maddəsində göstərilən oğurluğun yalnız zəruri əlamətini, yəni özgənin əmlakını gizli olaraq talamanı nəzərdə tutur. Oğurluğun təkrar, yəni iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi zamanı əmlakın mülkiyyətçisinə və ya digər sahibinə hər bir əməl üzrə yüz manatdan yuxarı məbləğdə ziyan vurulduğu hallarda

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaranır.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin digər müraciəti əsasında qəbul edilmiş “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2-ci və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 254.2-ci, 153.2.1-ci və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72-ci, 77-ci və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 13 iyun tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunvericilikdə ləğvetmə mərhələsində olan banklara qarşı verilmiş qeyri-əmlak xarakterli və ya qarışıq iddialara mahiyyəti üzrə baxılmasının mümkünlüyü barədə qeyri-müəyyənlik yarandığını və nəticədə eyni xarakterli mübahisələr üzrə fərqli məhkəmə aktlarının qəbul edildiyini, hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulduğunu nəzərə alaraq müraciətdə qaldırılan məsələlərə aydınlıq gətirmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, “Banklar haqqında” Qanunun 72.1.2-ci maddəsinin “dayandırma” ifadəsi bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı kreditör tələblərlə bağlı mülki məhkəmə icraatında olan işlərin Mülki Prosesual Məcəllənin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada icraatının dayandırılmasını deyil, bu Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən icraatına xitam verilməsini nəzərdə tutur. Həmin andan daxil olan ərizələrin qəbul edilməsindən Mülki Prosesual Məcəllənin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən imtina olunmalıdır. Lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar banklar ləğv edilərkən işçilərin əməkhaqqı ilə bağlı tələblər Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsinə uyğun ödənilməlidir. Qərarında, həmçinin qeyd olunmuşdur ki, müflis elan edilmiş bankın işçilərinin əməkhaqlarının “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində müəyyən edilən növbəlilik üzrə ödənilməsinin nəzərdə tutulması Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları dövlətin və cəmiyyətin inkişafının konstitusiya-hüquqi tənzimlənməsinə, qanunvericiliyin Konstitusiya dəyərlərinə və prinsiplərinə uyğun inkişaf etdirilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Konstitusiya Məhkəməsinin

qərarlarında Konstitusiyanın əsasları, onun aliliyi və birbaşa qüvvəsi, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəaları, habelə insan hüquqlarının və azadlıqlarının prioriteti prinsipi nəzərə alınmaqla mühüm hüquqi mövqelər formalaşdırılır. Sözsüz ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının yüksək hüquqi qüvvəsi onun bütün hissələrinə, o cümlədən hüquqi mövqələrinə də şamil edilir, bəzən bu hüquqi mövqelər müstəqil əhəmiyyət qazanır. Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər olduğundan və ümumi xarakter daşdığından, yalnız konstitusiya işinin predmetini təşkil etmiş hala deyil, hüququn mənbəyi kimi hüquq tətbiq etmə təcrübəsində rast gəlinən analoji hallara da şamil edilir və bu mənada həmin qərarlar yalnız məhkəmələr deyil, hüquq tətbiqedici orqanlar üçün əhəmiyyətli mənbə qismində çıxış edir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi bəzən baxdığı işlərdə, həmçinin müvafiq qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinə və əlavə tədbirlərin görülməsinə dair təkliflər və tövsiyələr verir. Konstitusiyanın aliliyinin, vətəndaşların qanuni maraqlarının, hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində dayanaraq Konstitusiya Məhkəməsi dəfələrlə müvafiq hakimiyyət orqanlarına, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə və Nazirlər Kabinetinə qanunvericiliyin bu və ya digər normalarının təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrlə çıxış etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu beynəlxalq təcrübəyə xüsusi diqqət yetirməklə, öz qərarlarında Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin, xüsusilə “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında”, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktların müddəalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna və xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanlarının məhkəmə təcrübəsinə istinadlar edir. Bu cür hüquqi istinadların edilməsi həm qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi müvafiq beynəlxalq müqavilələrin tətbiq edilməsinin zəruriliyindən irəli gəlir, həm də keyfiyyətli məhkəmə qərarlarının qəbul edilməsinə və bu qərarların düzgün əsaslandırılmasına xidmət edir.

Həmçinin qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı ilk illərdən beynəlxalq əlaqələrinin genişlən-

dirilməsinə xüsusi əhəmiyyət vermiş, xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanları ilə, habelə Avropa Şurası, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti və başqa beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq qurmuşdur. Məhkəməmiz Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Ümumdünya Konfransının, Avropa Konstitusiya Məhkəmələri Konfransının və Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyasının tamhüquqlu üzvüdür.

Bu ilin mart ayından etibarən isə Konstitusiya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Yüksək Məhkəmələr Şəbəkəsinə (SCN) daxil olmuşdur. Həmin şəbəkə Strasburq Məhkəməsinin, habelə Avropa konstitusiya məhkəmələrinin hüquqi materiallarından istifadə etməyə imkan yaradır.

Türkiyə, Rusiya, Almaniya, Fransa, Belçika, Çexiya, Slovakiya, Bolqarıstan, Serbiya, Macarıstan, Ukrayna, Belarus, Gürcüstan, Moldova, Litva, Latviya, Monteneqro, İndoneziya, Cənubi Koreya və digər ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanları ilə sıx ikitərəfli əlaqələr qurulmuşdur.

Məhkəməmiz tərəfindən insan hüquqları və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsi sahəsində təcrübə mübadiləsi və fərdi şikayət institutunun inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə hər il müxtəlif konfranslar təşkil edilir, tədris müəssisələrində Konstitusiya müddələrinin mənimsənilməsinin yoxlanılması üçün hüquq olimpiadaları keçirilir və yüksək nəticələr əldə etmiş şəxslərlə görüşlər təşkil olunur.

Məlum olduğu kimi, Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə 2018-ci il iyulun 6-da Bakı şəhərində “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi, Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti tərəfindən birgə təşkil olunan konfransda Avstriya, Slovakiya, Belarus, Monteneqro, Türkiyə, Rusiya, Qazaxıstan, Ukrayna, Serbiya, Makedoniya, Macarıstan Konstitusiya məhkəmələrinin sədr və hakimləri, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimləri, habelə Azərbaycan Respublikasının bir sıra dövlət orqanlarının rəhbərləri və nümayəndələri, nüfuzlu alimlər və digər mötəbər qonaqlar iştirak etmişlər. Beynəlxalq konfransda

konstitusiyaya ədalət mühakiməsinin müasir aktual mövzularına dair məruzələr dinlənilmiş, hüququn müxtəlif istiqamətləri, xüsusilə də hüququn aliliyi və insan hüquqlarının müdafiəsində konstitusiyaya məhkəmələrinin rolu, habelə konstitusiyaya ədliyyəsinin qarşılaşdığı çağırışlara və problemlərə dair səmərəli müzakirələr aparılmışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən daim diqqət mərkəzində olmaqla yüksək qiymətləndirilmiş və Konstitusiyaya Məhkəməsinin bir sıra hakimləri fəxri adlarla, Aparat əməkdaşları isə müxtəlif dövlət təltifləri ilə mükafatlandırılmışlar. Konstitusiyaya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi ilə bağlı dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri və əməkdaşlarına təbrik məktubu ilə müraciət etmişdir. Təbrik məktubunda deyilir: “Konstitusiyaya Məhkəməsi ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanı kimi səmərəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin sabitliyinin təmin edilməsində, onun davamlı inkişafında, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sistemində inteqrasiyasında, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynamış, insan hüquqlarının etibarlı təminatçısına çevrilmişdir. Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısı olan Konstitusiyaya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə demokratik və hüquqi dəyərlərin inkişafına öz töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir.”

Dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən Məhkəmənin fəaliyyətinə bu cür yüksək hüquqi qiymət verilməsi, etimad göstərilməsi bizim hamımız üçün olduqca qürurverici olmaqla, eyni zamanda, bizim hər birimiz üçün böyük məsuliyyətdir. Konstitusiyaya Məhkəməsi bundan sonra da göstərilən etimadı doğrultmağa, həmçinin qarşıya qoyulan vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışacaqdır.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu demokratik, hüquqi dövlətin və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına yönəlmiş quruculuq prosesi hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən ardıcıl və uğurla davam etdirilməkdədir. Xalqımızın maraqlarına xidmət edən siyasət və müasir idarəetmə üsullarının tətbiqi nəticəsində Azərbaycan dövləti daha da güdrətlənmiş, yüksəkrəqəbətli

iqtisadiyyatın qurulması mümkün olmuş, ölkəmiz dünya miqyasında etibarlı tərəfdaşa çevrilmişdir. Bu gün Azərbaycan regionun lider dövləti kimi həm də beynəlxalq miqyaslı tədbirlərə layiqincə ev sahibliyi edir. Bu tədbirlər Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəni irsinin, multikultural dəyərlərinin təbliğinə şərait yaradır və ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu günbəgün daha da yüksəldir.

Əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin dövlətimizin siyasi, iqtisadi və hüquqi əsaslarının gücləndirilməsi konsepsiyası çərçivəsində həyata keçirdiyi islahatlar ölkəmizin davamlı inkişafını təmin edir və Konstitusiya Məhkəməsi də Konstitusiyanın aliliyinin, insan hüquq və azadlıqlarının, habelə ədalət ideallarının müdafiəsi işinə bundan sonra da öz töhfələrini verməkdə davam edəcək və bu istiqamətdə öz təcrübəsini əsirgəməyəcəkdir.

Фархад АБДУЛЛАЕВ

председатель Конституционного суда
Азербайджанской Республики

С начала деятельности Конституционного Суда Азербайджанской Республики проходит 20 лет

«Как высший орган конституционного правосудия Конституционный суд своей эффективной деятельностью сыграл существенную роль в обеспечении стабильности правовой системы Азербайджанской Республики, ее устойчивом развитии, интеграции национального законодательства в современную мировую правовую систему, дальнейшем повышении правовой культуры в обществе, превратился в надежного гаранта прав человека.

Уверен, что Конституционный суд как активный участник процесса строительства правового государства в Азербайджане и впредь будет продолжать вносить вклад в развитие демократических и правовых ценностей в нашей стране».

Из поздравительного послания Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева коллективу Конституционного Суда по случаю 20-летнего юбилея Конституционного Суда Азербайджанской Республики

В эти дни исполняется 20 лет с начала деятельности в Азербайджанской Республике высшего органа конституционного правосудия – Конституционного Суда. В 90-х годах XX сто-

летия Азербайджан, пройдя через сложный период, восстановил государственную независимость, лишь после возвращения общенационального лидера Гейдара Алиева к руководству страной в Азербайджане стали возможны строительство демократического, правового и светского государства и становление гражданского общества, приняв Конституцию Азербайджанской Республики и другие законодательные акты, наша страна продемонстрировала всему миру приверженность общечеловеческим ценностям, идеалам правового государства, принципам справедливости и гуманизма.

За годы, прошедшие после принятия Конституции, основу устойчивого и динамичного развития Азербайджана составила именно нашедшая отражение в Основном законе идея демократического, правового, социального государства, была осуществлена широкомасштабная деятельность, направленная на надежную защиту прав и свобод человека и гражданина, обеспечение достойного уровня жизни граждан Азербайджана и улучшение их благосостояния.

Широкая закреплённость прав и свобод человека и гражданина как одной из главных ценностей, к которым человечество шло на протяжении многих лет, а также механизмов их реализации являлись важнейшими достижениями Конституции государства, которое только что обрело независимость. Опирающаяся на универсальные ценности Конституция Азербайджанской Республики и сегодня обладает широким правовым, политическим и идеологическим потенциалом и служит благополучию азербайджанского народа.

Одним из существенных новшеств, привнесённых Конституцией в правовую систему Азербайджана, являлось создание органа конституционного надзора – института, который не был характерен для истории нашей государственности до того времени.

В современном мире институт конституционного надзора воспринимается как один из надежных механизмов обеспечения верховенства права, демократизации системы власти, а также защиты прав и свобод человека.

Следует отметить, что в Конституции определены место и роль Конституционного Суда в системе государственных орга-

нов, а также круг его полномочий. 21 октября 1997 года был принят Закон Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде», с назначением 14 июля 1998 года Постановлением Милли Меджлиса Азербайджанской Республики судей Конституционного Суда и Указом, подписанным спустя 4 дня великим лидером Гейдаром Алиевым с целью обеспечения независимости Конституционного Суда и правового статуса его судей, Конституционный Суд официально приступил к деятельности. С этой точки зрения трудно переоценить огромные заслуги общенационального лидера нашего народа, выдающегося государственного и политического деятеля Гейдара Алиева в развитии идей конституционализма в нашей стране, начале реальной деятельности органа конституционного надзора, обеспечении его независимости, усилении социального обеспечения и защиты судей.

Конституционный Суд является органом конституционного надзора с широкими полномочиями. Посредством компетенции проверять соответствие нормативно-правовых актов Конституции Конституционный Суд, в первую очередь, преследует цель обеспечения предусмотренного законодательством верховенства Конституции. При выявлении несоответствия проверяемой нормы или какой-либо ее части Конституции или акту, имеющему большую силу, чем данная норма, Конституционный Суд объявляет ее утратившей силу. Тем самым соответствующее положение данного нормативно-правового акта утрачивает юридическую силу и не применяется на территории Азербайджанской Республики.

Порой Конституционный Суд на основании соответствующего запроса, осуществляя полномочия по проверке соответствия нормативно-правовых актов Конституции и законам, приходит к выводу о необходимости непосредственного направления регулирования вопроса и правоприменительной практики и дает толкование соответствующих норм законодательства.

Одним из важных полномочий Конституционного Суда является толкование Конституции и законов. Учитывая значение официального толкования нормативно-правового акта с точки зрения формирования конкретной правовой практики в законодательстве, Конституционный Суд устанавливает пра-

вильное применение на практике той или иной нормы в рамках взаимного сотрудничества с другими государственными органами. При толковании нормативно-правового акта разъясняется содержание его норм, их место в законодательстве, а также определяются их функциональные и иные связи с другими нормами, регулирующими различные аспекты того же вида общественных отношений. В результате официального толкования, данного Конституционным Судом, одновременно устраняются существующие пробелы в области правового регулирования, законодательные нормы применяются к части общественных отношений, оставшейся вне правового регулирования, с учетом конституционных принципов. В результате официального толкования норм законодательства правоприменительная практика, будучи направлена в едином порядке, создает важные условия для развития правовой системы нашей страны и эффективного осуществления правосудия.

Анализируя в целом 20-летнюю деятельность Конституционного Суда, следует отметить, что из принятых Пленумом 374 постановлений 347 были направлены на защиту прав и свобод человека. Кроме того, 153 из представляющих важное значение постановлений, принятых Пленумом Конституционного Суда, были связаны с толкованием законов, а 3 постановления – толкованием соответствующих статей Конституции.

Азербайджанское государство, закрепив гарантию прав и свобод человека и гражданина как высшую цель государства, демонстрирует в своей деятельности приверженность человеческому фактору, важности защиты прав человека и гуманистическим ценностям. Постоянно осуществляемые в Азербайджане процессы демократизации и выполнение обязательств, которые наша страна приняла при вступлении в Совет Европы, обусловили необходимость дальнейшего усовершенствования правовых механизмов защиты прав и свобод человека и проведения соответствующих конституционных реформ.

Несмотря на то, что Конституция занимает в жизни государства и общества позицию основного закона, требования глобализирующегося мира, происходящие в стране общественное развитие и социально-экономические преобразования требуют внесения в текст Конституции изменений, соответствующих

велению времени. Со дня принятия Конституции в ее текст были внесены существенные дополнения и изменения в результате всенародного голосования, проведенного 24 августа 2002 года, 18 марта 2009 года и 26 сентября 2016 года. Внесенные в Конституцию изменения были направлены на дальнейшее усовершенствование механизмов защиты прав и свобод человека и развитие деятельности государственных органов в этой области.

Как известно, в результате изменений, внесенных в Конституцию референдумом, проведенным 24 августа 2002 года по инициативе общенационального лидера Гейдара Алиева, статья 130, предусматривающая основные полномочия Конституционного Суда, была дополнена частями V, VI и VII, тем самым расширен круг субъектов, обладающих правом обращения в орган конституционного правосудия, Уполномоченный по правам человека (Омбудсмен) Азербайджанской Республики, суды и частные лица получили право непосредственно обращаться в Конституционный Суд.

В результате расширения круга субъектов, обладающих правом обращения в Конституционный Суд, каждый в целях восстановления нарушенных прав и свобод человека получил право обжаловать нормативно-правовые акты органов законодательной и исполнительной власти, муниципальные и судебные акты, нарушающие его права и свободы. Тем самым заявители по конституционной жалобе обрели более эффективный механизм для защиты и восстановления своих прав, а Конституционный Суд получил возможность более активного участия в регулировании общественных отношений, связанных с правами человека. Здесь привлекает внимание тот факт, что предусмотренное частью V статьи 130 Конституции выражение «каждый» закрепило возможность обращения в Конституционный суд не только граждан Азербайджанской Республики, но и иностранцев и лиц без гражданства. Следует отметить, что этот подход присущ очень прогрессивному и лишь правовому государству. В период деятельности Конституционного Суда непосредственные жалобы в наш Суд подаются и иностранными гражданами, эти жалобы изучаются в рамках предоставленных законодательством полномочий, итогом становится принятие соответствующих постановлений.

В результате внесенных в Основной закон дополнений и изменений Уполномоченный по правам человека (Омбудсмен) также получил право подавать запрос в связи с нарушающими права и свободы человека нормативными актами органов законодательной и исполнительной власти, муниципальными и судебными актами, а суды – обращаться в связи с толкованием Конституции и законов по вопросам реализации прав и свобод человека.

Конституционный Суд, как высший орган конституционного правосудия, всегда осуществляет деятельность в рамках взаимного сотрудничества с другими судами. Обращения судов касаются толкования положений законодательства по вопросам, охватывающим различные сферы права, включают важные вопросы, связанные с устранением неопределенности, возникшей в связи с правильным применением нормы того или иного нормативно-правового акта и формированием имеющегося опыта в едином направлении. Это свидетельствует о том, что суды, глубоко осознавая значение реализации прав человека и ответственность за это, заручившись позицией Конституционного Суда в устранении возникшей неопределенности, стараются добиться принятия справедливых решений.

После всенародного голосования 2002 года и вступления в силу с января 2004 года нового Закона «О Конституционном Суде», подготовленного с участием экспертов и специалистов Совета Европы, в Конституционном Суде начал действовать институт индивидуальных жалоб. Институт конституционной жалобы составляет одну из надежных форм обеспечения защиты прав и свобод человека, верховенства Конституции и является весьма важным с точки зрения непосредственного применения норм Основного закона. В решениях, принятых на основе индивидуальных жалоб, сформированы важные правовые позиции, связанные не только с восстановлением нарушенных прав и свобод заявителей, но и осуществлением конкретных прав.

Наряду с полномочиями, предусмотренными в статье 130 Конституции, Конституционный Суд в установленном законом порядке проверяет и утверждает достоверность результатов выборов депутатов Милли Меджлиса Азербайджанской Республики, официально обнародует сообщение об итогах

выборов Президента Азербайджанской Республики, дает предварительное заключение относительно предложенных в текст Конституции изменений, а также осуществляет другие предусмотренные Конституцией полномочия.

В этом году также состоялись внеочередные выборы Президента Азербайджанской Республики, явившиеся важным событием в политической жизни страны, глава государства господин Ильхам Алиев одержал убедительную победу с большим перевесом голосов. Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики Постановлением от 17 апреля 2018 года, рассмотрев документы, представленные Центральной избирательной комиссией в соответствии с требованиями Конституции и Избирательного Кодекса, официально объявил результаты выборов Президента Азербайджанской Республики.

Одним из последних постановлений, принятых Пленумом Конституционного Суда, является Постановление «О некоторых положениях статей 157 и 158 Гражданско-Процессуального кодекса Азербайджанской Республики от 14 марта 2018 года. В данном Постановлении Пленум Конституционного Суда, учитывая то, что вопросы, поднятые в запросе Уполномоченного по правам человека (Омбудсмана) Азербайджанской Республики представляют значение для формирования единой судебной практики и направлены на обеспечение прав и свобод человека и гражданина, в связи с удовлетворением иска пришел к выводу о необходимости толкования ряда норм гражданско-процессуального законодательства. Пленум Конституционного Суда отметил, что исполнение вступившего в законную силу решения суда, являясь составной частью права на обращение в суд, представляет особое значение, а несвоевременное и неверное исполнение решения суда приводит к неэффективности осуществления права на судебную защиту и бессмысленности принятого решения в целом.

В Постановлении указано, что гражданско-процессуальное законодательство, наряду с установлением обязательности исполнения вступивших в законную силу судебных актов, в некоторых случаях предусматривает возможность принятия соответствующих мер, обеспечивающих исполнение в дальнейшем принятых судебных актов. Особое место среди таких мер

занимают меры по удовлетворению иска. Институт удовлетворения иска, являясь одним из важных элементов осуществления правосудия, выступает в качестве гаранта исполнения в дальнейшем решения суда.

В данном Постановлении Пленум Конституционного Суда пришел к такому выводу, что в соответствии с требованиями части II статьи 127 Конституции Азербайджанской Республики, статей 157 и 158 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики судам необходимо уделять особое внимание достаточной мотивации в заявлении участвующим в деле лицом применения мер по удовлетворению иска, всесторонне оценивать обоснованность выдвинутых в заявлении аргументов, проверять наличие связи между иском требованием и данными мерами и, обеспечив соразмерность применяемой меры выдвинутому требованию, а также законные интересы всех участвующих в деле лиц, принимать обоснованный судебный акт.

В Постановлении от 30 апреля 2018 года по жалобе М.Азизова Пленум Конституционного Суда еще раз подчеркнул, что одна из целей установления в законодательстве полномочия кассационного суда по даче обязательных для исполнения указаний заключается в том, чтобы предотвратить повторение при пересмотре дела в апелляционном порядке ошибок, допущенных при вынесении апелляционных судебных актов. С другой стороны, Пленум отметил, что кассационный суд, проверяя правильность применения закона и квалифицируя его, не только исправляет допущенные по делу ошибки, но и направляет судебную практику на точное и единообразное применение правовых норм.

Пленум Конституционного суда указал, что преюдициальность является результатом таких показателей качества, как неопровержимость, исключительность и обязательность законной силы судебного акта. В Постановлении отмечено, что институт преюдиции направлен на пресечение пересмотра судебных актов, обеспечение единообразия, стабильности и правоопределенности в судебной практике. Нормы, регулирующие преюдициальность, служат упрощению доказательного

процесса, сокращению срока рассмотрения дел, экономии времени и средств судов, а также участников судебного процесса.

В Постановлении от 18 декабря 2017 года по жалобе Н.Гадирова Пленум Конституционного Суда отметил, что возникающие в связи с вещью имущественные права могут принадлежать не только собственнику, но и лицу, владеющему имуществом на законных основаниях, поэтому предусмотренная в законодательстве защита данных прав от нарушения их любым лицом, в том числе собственником, свидетельствует о том, что законные владельцы также пользуются правом требования в связи с ущербом, причиненным их интересам, связанным с имущественными правами.

В данном Постановлении отмечено, что, хотя согласно лизинговому договору лизингодатель остается собственником лизингового объекта, тем не менее, передача прав владения и пользования лизингополучателю превращает последнего в законного владельца имущества. Кроме того, если собственник передал на договорной основе противоположной стороне право владения и собственности на принадлежащее ему имущество, то при регулировании отношений должны учитываться договорные условия, устанавливающие взаимные права и обязанности сторон. Так, сторона, получившая на договорной основе право владения и пользования имуществом, должна защищать свои права владения, обладая правом требования перед третьими лицами в том объеме, в каком несет ответственность, взяв обязательство относительно имущества.

Таким образом, Пленум Конституционного Суда пришел к такому выводу: в связи с тем, что лизингополучатель, как законный владелец по договору, несет имущественные риски, к которым привело повреждение автомобиля, являющегося предметом лизинга, он должен иметь возможность использовать признанные законодательством права собственника, а также право требования возмещения причиненного данному имуществу ущерба.

Кроме того, Пленум Конституционного Суда принял важное Постановление «О толковании пунктов 1 и 3 части «Примечание» статьи 177 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики» от 23 апреля 2018 года. Как известно, меры, при-

нятые в области судебно-правовых реформ, обусловили необходимость построения пенитенциарной службы и деятельности, связанной с исполнением наказаний в целом, в соответствии с велением времени и эффективного управления ими. В связи с этим принято Распоряжение Президента Азербайджанской Республики «Об упорядочении деятельности в пенитенциарной сфере, гуманизации политики наказания, а также расширении применения альтернативных видов наказания и процессуальных мер принуждения, не связанных с изоляцией от общества» от 10 февраля 2017 года. В данном Распоряжении нашли отражение важные вопросы, связанные с декриминализацией ряда категорий преступлений, дополнением санкций преступлений наказаниями, альтернативными лишению свободы, и усовершенствованием основ применения действующих альтернативных наказаний, применением мер пресечения, не связанных с арестом, при полном возмещении ущерба в случаях, когда общественная опасность совершенного деяния связана с материальным ущербом, установлением основ назначения наказаний, альтернативных лишению свободы, более широким применением института условного осуждения. Подписанное главой государства данное Распоряжение, провозглашая защиту и обеспечение прав и свобод граждан как одну из основных целей правосудия, еще раз продемонстрировало постоянную приверженность нашего государства демократическим ценностям.

В связи с исполнением Распоряжения был принят Закон Азербайджанской Республики «О внесении изменений в Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики» от 20 октября 2017 года номер 816, данным Законом внесены изменения во многие статьи Общей и Особенной частей Уголовного Кодекса, в том числе статью 177 Кодекса и ее часть «Примечание».

Учитывая внесенные в законодательство последние изменения и достаточную динамичность общественных отношений, Пленум Конституционного Суда в целях формирования единой правовой практики, связанной с применением части «Примечания» статьи 177 Уголовного Кодекса, в принятом на основании обращения Бакинского апелляционного суда Постановлении «О толковании пунктов 1 и 3 части «Примечания» статьи 177 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики» при-

шел к важному выводу. Пленум Конституционного Суда признал, что законодатель, пользуясь предоставленным ему Конституцией полномочием, в целях обеспечения принципа справедливости, учитывая степень опасности кражи, в том числе повторной кражи, в отягчающих случаях, указанных в статье 177.2 Уголовного кодекса, и общественную опасность лиц, совершивших такие деяния, установил за данные деяния более строгую уголовную ответственность.

Пленум Конституционного Суда еще раз отметил, что для признания преступления повторно совершенным должен быть установлен факт совершения обвиняемым, по меньшей мере, двух общественно опасных деяний. Данный факт свидетельствует о том, что повторность всегда характеризуется наличием отрицательных качеств у виновного лица. Повторность подразумевает совершение входящих в нее преступлений в различное время. То, что виновное лицо, обладая возможностью выбора в различных жизненных условиях соответствующих закону правил поведения, тем не менее, сознательно выбрало правила поведения, запрещенные уголовным законом, подтверждает его высокую общественную опасность.

В данном Постановлении Пленум Конституционного Суда пришел к такому выводу, что выражение «те же деяния» в статье 177.2 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики предусматривает лишь неизбежный признак кражи, указанной в статье 177.1 данного Кодекса, то есть тайное хищение чужого имущества. В случаях, когда при совершении кражи повторно, то есть дважды или более двух раз, собственнику или другу владельцу имущества по каждому деянию причинен ущерб в размере, превышающем сто манатов, возникает уголовная ответственность по статье 177.2.2 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.

В принятом на основании другого обращения Бакинского апелляционного суда Постановлении «О толковании статей 72.1.2 и 72.1.3 Закона Азербайджанской Республики «О банках» в связи со статьями 254.2, 153.2.1 и 261.0.1 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики, а также пункта 2 статьи 178 Трудового Кодекса Азербайджанской Республики в связи со статьями 72, 77 и 82 Закона Азербайджанской

Республики «О банках» от 13 июня 2017 года Пленум Конституционного Суда, учитывая возникновение в законодательстве неопределенности в отношении возможности рассмотрения по существу исков неимущественного характера или смешанных исков против банков, находящихся на стадии ликвидации, и принятие в результате различных судебных актов по спорам одинакового характера, нарушение принципа правовой определенности, внес ясность в поднятые в обращении вопросы.

В данном Постановлении Пленум Конституционного Суда пришел к такому выводу, что выражение «приостановление» в статье 72.1.2 Закона «О банках» с момента вступления в силу решения суда об объявлении банка несостоятельным предусматривает не приостановление в порядке, предусмотренном статьей 254 Гражданско-Процессуального Кодекса, производства по делам, находящимся в гражданском судопроизводстве в связи с кредиторскими требованиями к банку, а прекращение производства на основании статьи 261.0.1 данного Кодекса. С этого момента на основании статьи 153.2.1 Гражданско-Процессуального Кодекса должно быть отказано в приеме поступающих заявлений. При ликвидации банков в связи с ликвидацией лицензии требования, связанные с заработной платой работника, должны быть удовлетворены в соответствии со статьей 178.2 Трудового Кодекса. В Постановлении также отмечается, что предусмотренная выплата заработной платы работников банков, объявленных несостоятельными, в очередности, установленной в статье 82 Закона «О банках», не противоречит статье 178.2 Трудового Кодекса.

Постановления Конституционного Суда оказывают существенное влияние на конституционно-правовое регулирование развития государства и общества, а также законодательства в соответствии с конституционными ценностями и принципами. В постановлениях Конституционного суда формируются важные правовые позиции с учетом основ Конституции, ее верховенства и прямой силы, положений международных договоров, стороной которых является Азербайджанская Республика, а также принципа приоритета прав и свобод человека. Большая юридическая сила Постановления Конституционного Суда, безусловно, распространяется на все его части, в том числе право-

вые позиции, в ряде случаев эти правовые позиции приобретают самостоятельное значение. Сила правовых позиций Конституционного Суда приравнивается к правовой силе его постановлений и носит общий характер, поэтому распространяется не только на обстоятельство, составляющее предмет конституционного дела, но и, как источник права, – на аналогичные обстоятельства, встречающиеся в правоприменительной практике, и в этом смысле данные постановления выступают в качестве важного источника не только для судов, но и правоприменяющих органов.

Следует отметить, что в ряде случаев Конституционный Суд в рассматриваемых делах одновременно выступает с предложениями и рекомендациями относительно внесения соответствующих законодательных изменений и принятия дополнительных мер. Находясь на страже верховенства Конституции, законных интересов, прав и свобод граждан, Конституционный суд неоднократно выступал с рекомендациями перед соответствующими органами власти, в том числе Милли Меджлисом и Кабинетом Министров Азербайджанской Республики относительно усовершенствования тех или иных норм законодательства.

Уделяя особое внимание международной практике, Пленум Конституционного Суда в своих постановлениях ссылается на положения международных договоров, стороной которых является Азербайджанская Республика, в частности, Конвенции «О защите прав человека и основных свобод», международных пактов «О гражданских и политических правах», «Об экономических, социальных и культурных правах», прецедентное право Европейского Суда по правам человека и судебную практику органов конституционного надзора зарубежных стран. Такие правовые ссылки, с одной стороны, обусловлены необходимостью применения соответствующих международных договоров как неотъемлемой составной части законодательной системы, а с другой, – служит принятию качественных судебных решений и правильной мотивации данных решений.

Кроме того, следует отметить, что Конституционный Суд с начала своей деятельности придавал особое значение расширению международных связей, наладил сотрудничество с органа-

ми конституционного надзора зарубежных стран, а также с Советом Европы, Германским обществом международного сотрудничества и другими международными организациями. Наш суд является полноправным членом Всемирной конференции по конституционному правосудию, Конференции европейских конституционных судов и Ассоциации азиатских конституционных судов и эквивалентных институтов.

А в марте этого года Конституционный Суд вступил в Сеть высших судов (SCN), функционирующую при Европейском суде по правам человека. Данная сеть позволяет пользоваться юридическими материалами Страсбургского суда, а также европейских конституционных судов.

Налажены тесные двусторонние связи с органами конституционного надзора Турции, России, Германии, Франции, Бельгии, Чехии, Словакии, Болгарии, Сербии, Венгрии, Украины, Беларуси, Грузии, Молдовы, Литвы, Латвии, Монтенегро, Индонезии, Южной Кореи и других стран.

В целях обмена опытом и развития института индивидуальной жалобы в области эффективной защиты прав и свобод человека наш суд ежегодно организует различные конференции, проводит в учебных заведениях юридические олимпиады для проверки усвоения положений Конституции и встречи с лицами, добившимися высоких результатов.

Как известно, 6 июля 2018 года по случаю 20-летнего юбилея Конституционного Суда в Баку состоялась международная конференция на тему «Правовое государство и конституционное правосудие: ценности и приоритеты». В конференции, организованной Конституционным Судом Азербайджанской Республики совместно с Венецианской Комиссией Совета Европы и Германским обществом международного сотрудничества, участвовали председатели и судьи конституционных судов Австрии, Словакии, Беларуси, Монтенегро, Турции, России, Казахстана, Украины, Сербии, Македонии, Венгрии, судьи Европейского суда по правам человека, а также руководители и представители ряда государственных органов Азербайджанской Республики и другие высокие гости. На международной конференции были заслушаны доклады на современные актуальные темы конституционного правосудия, проведены плодотворные обсуждения по

различным направлениям права, в частности, о роли конституционных судов в защите верховенства закона и прав человека, а также вызовах и проблемах, с которыми сталкивается конституционная юстиция.

Деятельность Конституционного Суда, которая постоянно находится в центре внимания Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева, получила высокую оценку, ряд судей Конституционного Суда были удостоены почетных званий, а сотрудникам аппарата присуждены различные государственные награды. По случаю 20-летнего юбилея Конституционного Суда глава государства господин Ильхам Алиев обратился с поздравительным посланием к судьям и сотрудникам Конституционного Суда. В поздравительном письме говорится: «Как высший орган конституционного правосудия Конституционный Суд своей эффективной деятельностью сыграл существенную роль в обеспечении стабильности правовой системы Азербайджанской Республики, ее устойчивом развитии, интеграции национального законодательства в современную мировую правовую систему, дальнейшем повышении правовой культуры в обществе, превратился в надежного гаранта прав человека. Уверен, что Конституционный Суд как активный участник процесса строительства правового государства в Азербайджане и впредь будет продолжать вносить вклад в развитие демократических и правовых ценностей в нашей стране».

Столь высокая правовая оценка главой государства господином Ильхамом Алиевым деятельности суда, оказание им доверия вызывает у нас чувство безграничной гордости и в то же время является большой ответственностью для каждого из нас. Конституционный Суд и впредь будет стремиться оправдать оказанное доверие, достойно выполнять поставленные задачи.

Созидательный процесс, направленный на формирование демократического, правового государства и гражданского общества, основу которых заложил общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев, в настоящее время последовательно и успешно продолжается Президентом Азербайджанской Республики господином Ильхамом Алиевым. Благодаря политике, служащей интересам нашего народа, и применению современных методов управления Азербайджанское государство приумно-

жило свое могущество, появилась возможность создать высококонкурентную экономику, наша страна стала надежным партнером в мировом масштабе. Сегодня Азербайджан как лидирующее государство региона достойно принимает мероприятия международного масштаба. Эти мероприятия создают условия для пропаганды богатого исторического и культурного наследия Азербайджана, его мультикультуральных ценностей, с каждым днем еще больше приумножают авторитет нашей страны на международной арене.

С уверенностью можем сказать, что реформы, осуществляемые Президентом Азербайджанской Республики господином Ильхамом Алиевым в рамках концепции укрепления политических, экономических и правовых основ нашего государства, обеспечивают устойчивое развитие страны, и Конституционный Суд и впредь будет вносить вклад в дело защиты верховенства Конституции, прав и свобод человека, а также идеалов справедливости, использует весь свой опыт в этом направлении.

**“HÜQUQİ DÖVLƏT VƏ KONSTITUSIYA
ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİ:
DƏYƏRLƏR VƏ PRIORİTETLƏR”**

**Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyə Məhkəməsinin 20 İlliyinə həsr olunmuş
BEYNƏLXALQ KONFRANS
(Bakı, 6 iyul 2018-ci il)**

**“THE STATE GOVERNED BY RULE OF LAW AND THE
CONSTITUTIONAL JUSTICE:
VALUES AND PRIORITIES”**

**Devoted to the 20th Anniversary of the Constitutional Court
of the Republic of Azerbaijan
INTERNATIONAL CONFERENCE
(Baku, 6 July 2018)**

**“ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО И
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВОСУДИЕ:
ЦЕННОСТИ И ПРИОРИТЕТЫ”**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
посвященная 20-летию Конституционного Суда
Азербайджанской Республики
(Баку, 6 июля 2018)**

Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyinə həsr olunan beynəlxalq konfrans keçirilmişdir

İyulun 6-da Bakıda Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyinə həsr olunan “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi, Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GİZ) tərəfindən birgə təşkil olunan konfransda əvvəlcə Azərbaycan Respublikasının dövlət himni səsləndirilib.

Sonra Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik fəaliyyətindən bəhs edən videoçarx nümayiş olunub.

Konfransı açıq elan edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyinə həsr olunan beynəlxalq konfransın əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirib, tədbirdə səmərəli müzakirələrin aparılacağına əminliyini bildirib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin hüquq mühafizə orqanları ilə iş və hərbi məsələlər üzrə köməkçisi-şöbə müdiri Fuad Ələsgərov dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinə ünvanladığı təbrik məktubunu oxuyub.

Fərhad Abdullayev təbrik məktubuna görə Prezident İlham Əliyevə Məhkəmənin kollektivi adından dərin minnətdarlığını bildirib. Qeyd edib ki, Konstitusiya Məhkəməsinin işinə dövlətimizin başçısının verdiyi bu yüksək qiymət Məhkəmənin kollektivi üçün çox böyük qiymət və etimaddır.

Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik fəaliyyətinə dair geniş məruzə ilə çıxış edən Fərhad Abdullayev bildirib ki, 20 il əvvəl ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması ölkəmizdə Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunması, demokratik proseslərin daha əsaslı gedişatı yolunda mühüm addım olub. Konstitusiya Məhkəməsi yarandığı ilk gündən ötən 20 il ərzində üzərinə düşən vəzifələrin

öhdəsindən layiqincə gəlməyə, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmin olunmasına imkan verən qərarlarla qısa müddətdə ictimaiyyətin etimadını qazanmağa çalışıb.

Diqqətə çatdırılıb ki, Konstitusiya Məhkəməsi heç bir miras almadan öz fəaliyyətini ağ vərəqdən başlayıb. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilən 372 qərardan 345-i birbaşa insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına və müdafiəsinə yönəlib. Azərbaycanın hüquq sistemində Konstitusiya şikayəti institutunun yaradılması ulu öndər Heydər Əliyevin mütərəqqi və müdrik təşəbbüsü ilə bağlıdır. 2002-ci ildə keçirilmiş referendum nəticəsində Əsas Qanuna edilmiş əlavə və dəyişiklərlə bir sıra demokratik yeniliklərlə yanaşı, insan hüquqları üzrə müvəkkil (ombudsman), məhkəmələr və sadə şəxslər, o cümlədən xarici vətəndaşlar, vətəndaşlığı olmayan şəxslər Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək imkanı əldə ediblər.

Fərhad Abdullayev bildirib ki, məhkəmə-hüquq təcrübəsinə, beynəlxalq hüquq normalarına, habelə insan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqelərinin formalaşmasında hər zaman xüsusi önəm verilib. Bu gün hüquq sistemində özünəməxsus yer tutan konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı müasir dünyada cərəyan edən proseslərin iştirakçısına çevrilərək digər dövlət orqanlarının üzləşdiyi çağırışlarla qarşılaşır. Qloballaşma, regional inteqrasiya prosesləri, beynəlxalq və milli hüquq qaydaları arasında qarşılıqlı əlaqə və uyğunsuzluq Konstitusiya ədliyyəsindən də yan keçməyib.

Diqqətə çatdırılıb ki, bu gün Konstitusiya məhkəmələrinə cəmiyyətin inam və etimadını doğrultmağa çalışan, düşünülmüş və əsaslandırılmış qərarlar qəbul edən, Konstitusiyanın aliliyi, insan və dövlətin maraqlarının konstitution balanslarını təmin edən əsas qanunun qoruyucusu rolu məxsusdur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi öz fəaliyyəti ilə milli konstitusiya ədliyyəsinin təməlini qoyaraq ölkəmizdə qanunçuluğun təmin edilməsi işinə töhfə verməkdədir. Konstitusiya Məhkəməsi dövlət hakimiyyətinin mühüm orqanına çevrilərək, məhkəmə hakimiyyəti sistemində öz layiqli yerini tutub, fəaliyyət göstərdiyi dövrdə hüququn bir çox sahələrində xüsusi əhəmiyyət daşıyan qərarlar qəbul edib.

Müasir dünyanın sürətlə inkişaf etdiyini, cəmiyyətin həyatına yeni amillərin daxil olduğunu vurğulayan Fərhad Abdullayev qeyd

edib ki, nəticədə hüquq sahəsində tənzimlənməsi tələb olunan yeni sahələr yaranır, iqtisadiyyatın, cəmiyyətin və dövlətin idarə edilməsində ən yeni texnologiyalardan, süni intellektdən fəal istifadə edilməsi dövrü artıq başlanıb. Bütün bu yeniliklər digər sahələrdə olduğu kimi, məhkəmə-hüquq fəaliyyətinə də təsir edir. Məhkəmə özlüyündə cəmiyyətin inkişafından kənar qala bilməz. Konstitusiya nəzarəti orqanları yaranan çağırışlara cavab verə bilən səmərəli təsisatlardan biri kimi çıxış edə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri çıxışını yekunlaşdıraraq deyib: “İnanıram ki, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin demokratik-hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların səmərəli müdafiəsi istiqamətində qarşıya qoyduğu öhdəlikləri bundan sonra da layiqincə yerinə yetirəcək”.

Milli Məclis sədrinin birinci müavini Ziyafət Əsgərov Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə təbriklərini çatdırıb. O, Azərbaycanda Konstitusiya nəzarəti institutunun yaradılmasının demokratiyanın inkişafı istiqamətində irəli atılmış çox mühüm addım olduğunu vurğulayıb.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə yaradılması və qəbulu prosesi barədə məlumat verən Ziyafət Əsgərov deyib ki, Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasına hüquqi dövlət, sosial dövlət və vətəndaş cəmiyyəti aspektindən baxılmalıdır. Çünki Konstitusiya nəzarəti o vaxt daha səmərəli fəaliyyət göstərir ki, hər üç komponent cəmiyyətdə mövcud olsun. Azərbaycan Konstitusiyasında hər üç komponent əksini tapıb. Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesi davam edir, ölkəmiz sosial dövlətdir və Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti bərqərar olub. Belə şəraitdə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının yüksək səviyyədə təmin olunması xeyli asanlaşır və bu, Konstitusiya Məhkəməsinin işini daha da səmərəli edir.

Konstitusiyaya əsasən, Azərbaycan dövlətinin ali məqsədinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması və onların layiqli həyat tərzinin təmin edilməsi, bu prinsiplərin cəmiyyətdə bərqərar olması hüquqi dövlət konsepsiyasının özünü doğrultmasını şərtləndirən amillərdəndir. Bu gün Azərbaycan bu reallıqlarla yaşayır. Konstitusiyamızda bu institutların təsbit olunması onu

deməyə əsas verir ki, biz həqiqətən demokratiya yolundayıq. Azərbaycanın bugünkü inkişafı, ölkəmizdə Avropa yurisdiksiyasının tətbiqi və insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması istiqamətində həyata keçirilən islahatlar Azərbaycanın hüquqi dövlət quruculuğu yolunda qətiyyətli addımlar atmasının göstəricisidir.

Ötən 20 ildə Konstitusiya Məhkəməsinin üzərinə düşən öhdəlikləri uğurla yerinə yetirdiyini və dövlət orqanları sistemində özünəməxsus layiqli yer tutduğunu vurğulayan Ziyafət Əsgərov Azərbaycanda Konstitusiya nəzarəti orqanı ilə Milli Məclis arasında səmərəli əməkdaşlığın qurulduğunu diqqətə çatdırıb.

Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının sədri Canni Bukikkio yenidən ölkəmizdə olmaqdan və Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyinə həsr edilən konfransda iştirakdan məmnunluğunu bildirib. Konstitusiya Məhkəməsinin əsas missiyasının Konstitusiyanın sabitliyini və qanunun aliliyini təmin etmək olduğunu vurğulayan qonaq Venesiya Komissiyasının Azərbaycan ilə bağlı qəbul etdiyi qərarlardan danışdı.

Konfransın aktual mövzuya həsr olunduğunu diqqətə çatdıran C.Bukikkio bildirib ki, Konstitusiya Məhkəməsinin bir vəzifəsi də vətəndaşların hüquqlarının qorunması, onların ədalətsizlik halları ilə üzləşməsinə yol verməməkdir. Hüquqi dövlətin əsas prinsiplərindən biri olan qanunun aliliyi beş əsas komponentdən ibarətdir. Belə ki, hüquqilik, müəyyənlik, sui-istifadə hallarının azaldılması, diskriminasiya və qərəzliliyə qarşı mübarizə və ədliyyəyə çıxış imkanı komponentlərinin hər biri hüquqi dövlət quruculuğunda mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) “Cənubi Qafqazda hüquq sahəsində Avropa standartlarına yaxınlaşma” proqramının rəhbəri Tomas Meyer Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin bir sıra mühüm tədbirlərə ev sahibliyi etdiyini vurğulayaraq, yubiley münasibətilə təbriklərini çatdırıb. T.Meyer bildirib ki, hazırda bəzi ölkələrin, o cümlədən, Almaniyanın hüquq ictimaiyyətində Konstitusiyanın özünün də bir qanun olub-olmaması istiqamətində fəal müzakirələr aparılır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə Konstitusiya Məhkəməsinin vacib rol oynadığını vurğulayan T.Meyer deyib ki, bu Məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlar bir növ Əsas Qanunun mətninin ifadəsidir.

Konfransda “Hüquq bərabərliyini təmin edən səmərəli institutional mexanizmlər” mövzusunda məruzə ilə çıxış edən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Elmira Süleymanova ölkəmiz üçün bir çox baxımdan əlamətdar olan 2018-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 100, Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileylərinin qeyd edildiyini vurğulayıb və bu münasibətlə təbriklərini çatdırıb. O, Cümhuriyyətin demokratik prinsiplərə sadıq qalaraq bütün vətəndaşlar üçün təmin etdiyi hüquq bərabərliyi prinsipinin otuz il sonra BMT-nin insan hüquqları Bəyannaməsində əksini tapdığını qeyd edib.

Azərbaycanda Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdı-şından sonra müstəqil respublikamızın ilk Konstitusiyasının ümumxalq müzakirəsindən sonra qəbul olunduğunu vurğulayan E.Süleymanova Əsas Qanunun maddələrinin üçdəbirinin insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı olduğunu qeyd edib.

Elmira Süleymanova bildirib ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Əsas Qanunun, Konstitusiyanın və qanunların aliliyinin, hər kəsin hüquq və bərabərliyi prinsiplərinin bərqərar olunması sahəsində uğurlu fəaliyyəti ölkəmizdə bu sahələrdə əlverişli şərait yaradıb. Bu prinsiplər Ombudsman təsisatının da əsas hədəfləri arasındadır. Ölkəmizdə Konstitusiya Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında formalaşmış konstruktiv əməkdaşlıq insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində praqmatik mexanizm yaradıb. Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiya Məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarlar qanunun aliliyinin, insan hüquq və azadlıqlarının səmərəli təmin olunmasına xidmət edir.

“Konstitusiya nəzarəti: Avstriya təcrübəsi” mövzusunda məruzə ilə çıxış edən Avstriya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Bricit Birlayn çıxışında bildirib ki, müasir Konstitusiya məhkəmələrinin yaradılması prosesi əsasən İkinci Dünya müharibəsindən sonra daha geniş vüsət almağa başlayıb. Ötən müddət göstərib ki, demokratiya və qanunun aliliyi olmadan Konstitusiya Məhkəməsinin normal fəaliyyəti mümkün deyil. Konstitusiya Məhkəməsi həmişə konkret qaydalar üzərində və siyasi maraqları nəzərə almadan, qanunların uyğunluğunu təmin edən qərarlar qəbul edir. Məhz bu prinsip – Konstitusiya Məhkəməsinin siyasi amilləri deyil, sırf qanunların uyğunluğunu əsas götürərək qərarlar qəbul

etməsi insanların Konstitusiya Məhkəməsinə daha çox inanmağa başlamasına səbəb olub.

Slovakiya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri xanım İvetta Maseykova “Konstitusiya ədalət mühakiməsinin bəzi məsələləri” adlı məruzəsində Azərbaycan ilə Slovakiya arasındakı dostluq münasibətlərinə toxunub. Bildirib ki, hər bir ölkədə Konstitusiya məhkəmələri ilə bağlı müəyyən tənqidlər səslənir və bu da adi haldır. Çünki Konstitusiya məhkəmələri hər hansı boşluqda fəaliyyət göstərmirlər. Lakin bu tənqidlər real faktlara və əsaslandırılmış hüquqi mövqeyə sahib olmalıdır. Tənqidin qəbul edilən qərarların diskreditasiyası üçün əsas yaratmadığını deyən qonaq məhkəmə qərarlarının tənqid olunmasının həmin qərarların xarakterindən irəli gəldiyini bildirib.

Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətində balanslaşdırmanın əhəmiyyətindən danışan Slovakiya Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Əsas Qanunun yaradılması prosesindən, Konstitusiya məhkəmələrinin normal fəaliyyəti üçün vacib olan tələblərdən danışib. Qonaq çıxışının sonunda yubiley münasibətilə təbriklərini çatdıraraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə bundan sonra da düzgün və keyfiyyətli qərarlar qəbul etməyi arzulayıb.

“Müasir hüquqi dövlətin inkişaf prosesində konstitusiya ədalət mühakiməsi” mövzusunda məruzə ilə çıxış edən Belarus Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Pyotr Miklaşeviç ölkəsində Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətindən danışib, hüquqi dövlətin Konstitusiyada əksini tapan dəyərlər və prinsiplər əsasında formalaşdığını bildirib. Konstitution dəyərlərin bərabərliyinin cəmiyyətdə sabitliyə mühüm töhfə olduğunu diqqətə çatdıran P.Miklaşeviç Belarusun demokratik, sosial-hüquqi dövlət olduğunu vurğulayaraq, müasir dövrdə konstitution dəyərlərin yeni mənə daşdığını diqqətə çatdırıb.

Hazırda hüquqi dövlətin fəaliyyətindən danışan P.Miklaşeviç qloballaşma dövründə konstitution prinsip və dəyərlər baxımından yeni tendensiyaların yaranmasına toxunub. O, həmçinin Konstitusiya məhkəmələrinin formalaşdırdığı hüquqi mövqelər, qanunun aliliyi, milli maraqlar nəzərə alınmaqla Konstitusiya uyğunluğunun qorunub saxlanılmasının vacibliyi məsələlərinə dair

fikirlərini bildirib, Konstitusiya Məhkəməsinə Əsas Qanunun orbiti adlandırıb.

Monteneqro Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Draçolyub Draşkoviç “Monteneqro Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya asayişinin və insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəçisi kimi” mövzusunda məruzə ilə çıxış edərək bildirib ki, Konstitusiya və qanunun müddələrinin yerinə yetirilməsi baxımından Monteneqro Konstitusiya Məhkəməsi tam səlahiyyətli ali məhkəmə orqanıdır. Konstitusiya Məhkəməsinin dövlət hakimiyyətində mühüm yer tutduğunu vurğulayan D.Draşkoviç Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlı ölkəsinin təcrübəsini bölüşüb.

Konfransda “Nəzəriyyədə və məhkəmə konstitusionalizmi təcrübəsində dəyərlər: əsas ölçülər və prioritetlər” adlı məruzə ilə çıxış edən Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Nikolay Bondar yubiley münasibətilə Rusiya Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Valeri Zorkinin təbriklərini çatdırıb. N.Bondar müasir konstitusionalizmin ziddiyyətli tendensiyalarının olması ilə yanaşı, bu sahədə ənənələrin də mövcudluğunu qeyd edib. Qonaq bir çox ölkələri eyni konstitusiya hüquqlarının birləşdirdiyini və buna görə qarşıda duran vəzifələrin də eyni olduğunu vurğulayıb. O, müxtəlif ölkələrin konstitusiya sistemlərində optimal qərarların fərqliliyi ilə bağlı məsələyə münasibət bildirərək bərabərliyin əksikliyindən danışaraq, hüquqi sistemdə Konstitusiya Məhkəməsinin rolunun artmasının əhəmiyyətini qeyd edib.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi Lətif Hüseynov “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının implementasiyasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rolu” adlı məruzəsində bildirib ki, Avropa Konvensiyasının implementasiyası milli məhkəmələrin iştirakı olmadan mümkün deyil. Avropa Konvensiyasının mexanizmi subsidiar xarakter daşıyır. Belə ki, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, ilk növbədə, dövlətlərin məsuliyyətidir və bu hüquqlar milli səviyyədə təmin olunmalıdır. Bu tələb bütün dövlət orqanlarına, xüsusilə məhkəmələrə aiddir.

Qeyd olunub ki, milli məhkəmələr, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Avropa Konvensiyasının və onun tərkib hissəsi olan Strasburq Məhkəməsinin presedent hüququnun tətbiqi

Konvensiyanın implementasiyasında vacib rol oynayır. Son illər Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Avropa Məhkəməsinin qərarlarına tez-tez istinadlar edir. Konstitusiya Məhkəməsinin öz qərarlarında Avropa Məhkəməsinin qərarlarına istinad etməsi Konvensiyanın implementasiyası və Avropa Məhkəməsinin qərarlarının tətbiqi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi Peter Pakzolay “Konstitusiya məhkəmələri və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi arasında dialoq” mövzusunda məruzə ilə çıxış edərək ölkələrin Konstitusiya məhkəmələri ilə Avropa Məhkəməsi arasında dialoq prosesində Strasburq Məhkəməsinin rolunu xüsusi qeyd edib. Məcburi qərarlarının icrası prosesinin bir neçə mərhələdə həyata keçirildiyini qeyd edən P.Pakzolay bildirib ki, Avropa Məhkəməsinin və Strasburq Məhkəməsinin qərarları ölkələr üçün subsidiar xarakter daşıyır. Lakin dövlətlər qanun pozuntularının təkrarlanmaması üçün öz qanunvericiliklərində müəyyən düzəlişlər edə bilirlər. Çünki subsidiarlıq dövlətlərə insan hüquqlarının pozulmasına qarşı səmərəli hüquq vasitələrinin təmin olunmasını tələb edir. Bu baxımdan Avropa Məhkəməsi ilə Konvensiyanı tətbiq edən məhkəmələr arasında səmərəli dialoq mühüm rol oynayır. Belə ki, yerli məhkəmələrin ölkə daxilində baş verən prosesləri daha yaxşı bilmələri bu əməkdaşlığın rolunu daha da artırır.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Rövşən İsmayılov “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində məhkəmə müdafiəsi təminatı və səmərəlilik prinsipi” mövzusunda məruzə ilə çıxış edərək bildirib ki, Azərbaycanın Konstitusiyası XX əsrin ikinci yarısında qəbul edilmiş digər demokratik dövlətlərin konstitusiyaları kimi insan hüquqlarının geniş kataloqunun təsbit olunması ilə səciyyəlidir. İnsan hüquqlarına dair bir çox konstitusiya müddəalarının qısa və mücərrəd formada əks olunması həmin hüquqların müdafiə potensialını zəiflətməyib, əksinə, Konstitusiya məhkəmələrinin təfsiri nəticəsində bəzi hallarda onların geniş müdafiə imkanlarına malik olmasına gətirib çıxarıb.

R.İsmayılov vurğulayıb ki, Konstitusiya Məhkəməsi səmərəlilik prinsipini tətbiq etməklə konstitusiya müddəalarına maksimal məna verir. Teleoloji təfsirin səmərəlilik prinsipi ilə birgə tətbiq olunması

Konstitusiya Məhkəməsinə diqqəti “şəxsin real vəziyyəti” üzərində cəmləşdirməyə imkan verir. Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində səmərəlilik prinsipinin tətbiqi məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununun inkişaf etdirilməsinə, həmin hüququn həyata keçirilməsi məqsədilə müvafiq dövlət orqanlarının üzərinə həm də müəyyən pozitiv öhdəliklərin qoyulmasına və nəticə etibarilə, insan hüquqlarının müdafiəsi imkanlarının genişləndirilməsinə şərait yaradır.

“Ukrayna Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində hüquqi dövlət prinsipi: inkişafın təkamülü və konstitusiya şikayəti institutunun tətbiqi ilə bağlı perspektivlər” mövzusunda məruzə ilə çıxış edən Ukrayna Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Viktor Horodovenko Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə təbriklərini çatdıraraq, bu əlamətdar hadisəyə həsr olunan konfransda iştirak etməkdən məmnunluğunu bildirib. O, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə daim hüququn flaqmanı olmağı arzulayıb.

Hüquq nəzəriyyəsində qanunun aliliyi prinsipi ilə bağlı müxtəlif yanaşmaların mövcud olduğunu vurğulayan V.Horodovenko Ukraynada vətəndaşlara Konstitusiya Məhkəməsinə fərdi şikayət hüququnun verilməsinin hüquqi dövlət quruculuğunda mühüm addım olduğunu bildirib.

Serbiya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Tomislav Stoykoviç “Hüququn aliliyi və konstitusiya məhkəmə nəzarəti” adlı məruzəsində bildirib ki, qanunun aliliyi hamının hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi ilə bağlı eyni hüquqlara malik olmasıdır. Konstitusiya Məhkəməsi bütün tərəflər arasında konstitution hüquqlardan istifadə olunmasına nəzarət edən orqan kimi balans yaradan qurum rolunda çıxış edir. Bu baxımdan Konstitusiya Məhkəməsi ayrıca bir orqan rolunu yerinə yetirir. Bu, əslində dövlət hakimiyyətinin Konstitusiya məhkəməsidir.

Qanunun aliliyindən sui-istifadə hallarından da danışan T.Stoykoviç bu baxımdan ölkəsində baxılan bir sıra məhkəmə işindən bəhs edib.

Makedoniya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Nikola İvanovski “Əsas hüquq və azadlıqların müdafiəsində Makedoniya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rolu” mövzusunda məruzə ilə çıxış edərək ölkəsində Əsas Qanuna nəzarət

mexanizminin fəaliyyəti barədə məlumat verib. Bildirib ki, Makedoniyada Konstitusiyaya Məhkəməsi bütün beynəlxalq müqavilələrin Əsas Qanuna uyğunluğuna nəzarət edir. Makedoniya Konstitusiyaya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarının qorunması rolunda çıxış etməklə bir tərəfdən insanların hüquqlarının qorunmasını təmin edir, digər tərəfdən isə dini və irqi ayrı-seçkiliyin qarşısını alır.

Macarıstan Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi İmre Yuhaş “Konstitusiyaya özünəməxsusluğu məsələləri” adlı məruzəsində bəşəri dəyərlər, qanunlar və Konstitusiyaya Məhkəməsinin qarşılıqlı təsirindən danışib. Macarıstan Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyəti barədə məlumat verən İ.Yuhaş diqqətə çatdırıb ki, 2012-ci il yanvarın 1-dən ölkə Konstitusiyasında fundamental dəyişikliklər edilib. Avropa İttifaqının üzvü olan Macarıstan əsas müqavilələrdən irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirməlidir. Macarıstan Konstitusiyaya Məhkəməsi ehtiyac olduğu təqdirdə bu öhdəliklərə yenidən baxa bilər. Həmçinin əsas insan hüquq və azadlıqlarına təhdid təhlükəsi yarandıqda Konstitusiyaya Məhkəməsi dərhal məsələyə müdaxilə edərək prosesə obyektiv şəkildə baxmaq səlahiyyətinə malikdir.

Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) hüquq fakültəsinin dekani Əmir Əliyev “Qloballaşma şəraitində insan hüquqlarına yeni baxış və onların müdafiəsi məsələləri” adlı məruzə ilə çıxış edərək Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə BDU-nun hüquq fakültəsinin tələbələri adından təbriklərini çatdırıb. BDU-nun hüquq fakültəsi ilə Konstitusiyaya Məhkəməsi arasında səmərəli əməkdaşlıqdan danışan Ə.Əliyev Konstitusiyaya Məhkəməsinin ictimaiyyət arasında çox böyük əhəmiyyət daşıyan aktual məsələlərlə bağlı mühüm qərarlar qəbul etdiyini diqqətə çatdırıb. O, Konstitusiyaya Məhkəməsinin beynəlxalq hüquq ixtisası üzrə məzun olan şəxslərlə əlaqədar, eləcə də valideynlərini itirmiş tələbələrin təhsil haqları ilə bağlı qəbul etdiyi iki qərarın əhəmiyyətini xüsusi vurğulayıb.

Beynəlxalq standartların məzmununun insan hüquqlarına baxışın dəyişməsi ilə əlaqədar bir qədər təsirə məruz qaldığını qeyd edən Əmir Əliyev diqqətə çatdırıb ki, bir sıra yeni nəsil hüquqlar meydana gəlib və onların hüquqi əsasları formalaşılıb.

“Məhkəmələrin Qazaxıstan Respublikası Konstitusiyaya Şurasına müraciəti” mövzusunda məruzə ilə çıxış edən Qazaxıstan Res-

publikası Konstitusiya Şurasının üzvü Alibek Temerbekov təmsil etdiyi qurumun üzvləri adından Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivini yubiley münasibətilə təbrik edib. Bildirib ki, Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiya Şurası Əsas Qanuna nəzarət edən hüquqi orqandır. Ötən il Qazaxıstan Konstitusiyasına dəyişikliklər edildiyini vurğulayan A.Temerbekov diqqətə çatdırıb ki, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti insan hüquqlarının müdafiəsi məsələsinə görə ölkə Konstitusiya Şurasına müraciət edə bilər. Beləliklə də, Prezident qanunun icrasına bilavasitə nəzarət etmək hüququ qazanır.

Bakı Dövlət Universitetinin beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının dosenti, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sədri Turqay Hüseynov “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin icraatında xarici ölkələrin məhkəmə qərarlarının tanınması problemləri” mövzusunda məruzəsində bildirib ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi öz fəaliyyətində hüququn müxtəlif sahələrinin inkişafına töhfə verir. Bu istiqamətlərdən biri də son zamanlar Konstitusiya Məhkəməsinin icraatında xarici dövlətlərin məhkəmə qərarlarının tanınması ilə bağlı bir sıra şikayətlərə baxılmasıdır.

Qeyd olunub ki, Azərbaycanın fiziki və hüquqi şəxslərinin beynəlxalq əlaqələrinin artması nəticəsində son 5-6 ildə xarici məhkəmələrin qətnamələrinin tanınması məsələsinə daha çox rast gəlinir. Xarici dövlətlərin məhkəmə qərarlarının tanınması qaydası Azərbaycanın Mülki Prosesual Məcəlləsinin müddəaları və beynəlxalq müqavilələr ilə tənzimlənir.

Məruzələrdən sonra aparılan müzakirələrdə çıxış edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Südabə Həsənova, Ədliyyə Nazirliyinin insan hüquqları və ictimaiyyətlə əlaqələr idarəsinin rəisi Faiq Qurbanov, Milli Aviasiya Akademiyasının hüquqşünaslıq kafedrasının müdiri İbrahim Quliyev 20 il ərzində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin uğurlu fəaliyyətindən danışblar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev tədbirdə aktual mövzulara həsr edilən maraqlı məruzələrlə çıxış etdiklərinə görə iştirakçılara minnətdarlığını bildirib. Konfransda hüququn müxtəlif istiqamətlərinə, xüsusilə hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsinə dair səmərəli

müzakirələrin aparıldığını, rəy və təkliflərin səsəndirildiyini vurğulayan F.Abdullayev deyib ki, bəzi məsələlərlə bağlı fikirlərdə müəyyən qədər fərqliliklər olsa da, hüququn əsas komponentləri barədə rəylər tamamilə üst-üstə düşür.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri konfransın təşkilində fəal dəstəyinə görə Avropa Şurası Venesiya Komissiyasına və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinə minnətdarlığını bildirib.

Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının sədri Canni Bukikkio konfransın yüksək səviyyədə təşkilinə görə minnətdarlığını bildirib. Azərbaycan ilə Venesiya Komissiyası arasında münasibətlərin uzun tarixə və səmərəli əməkdaşlığa söykəndiyini vurğulayan C.Bukikkio hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi ilə bağlı təcrübə mübadiləsinin aparılması baxımından tədbirin önəmini xüsusi qeyd edib. O, Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə bir daha təbriklərini çatdırıb.

Konstitusiya Məhkəməsinin ölkədə Konstitusiyaya əməl olunmasının, insan hüquq və azadlıqlarının, qanunun aliliyinin təmin edilməsinin qarantı olduğunu bildirən Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin “Cənubi Qafqazda hüquq sahəsində Avropa standartlarına yaxınlaşma” Proqramının rəhbəri Tomas Meyer bildirib ki, Konstitusiya Məhkəməsi dinamik fəaliyyət göstərən çevik qurumdur. Konstitusiya Məhkəməsi üçün 20 ilin çox da uzun müddət olmadığını vurğulayan T.Meyer Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin bu dövrdə uğurla fəaliyyət göstərdiyini bildirərək, qarşıdakı illərdə də Məhkəməyə uğurlar arzulayıb.

Bununla da Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illiyinə həsr olunan “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans işini başa çatdırıb.

**В Баку состоялась международная конференция,
посвященная 20-летию созданию
Конституционного Суда Азербайджанской Республики**

6 июля в Баку состоялась международная конференция на тему «Правовое государство и конституционное правосудие: ценности и приоритеты», посвященная 20-летию созданию Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

Вначале на конференции, организованной совместно Конституционным Судом Азербайджанской Республики, Венецианской Комиссией Совета Европы и Германским обществом международного сотрудничества (GIZ), прозвучал государственный гимн Азербайджанской Республики.

Затем был показан видеоролик, повествующий о 20-летней деятельности Конституционного Суда.

Объявив конференцию открытой, председатель Конституционного Суда Азербайджанской Республики Фархад Абдуллаев высоко оценил значение международной конференции, посвященной 20-летию созданию Конституционного Суда, и выразил уверенность в том, что на мероприятии будут проведены плодотворные обсуждения.

Помощник Президента Азербайджанской Республики по работе с правоохранительными органами и военным вопросам – заведующий отделом Фуад Алескеров зачитал поздравительное послание, адресованное главой государства Ильхамом Алиевым коллективу Конституционного Суда по случаю 20-летнего юбилея Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

Фархад Абдуллаев от имени коллектива Суда выразил Президенту Ильхаму Алиеву глубокую признательность за послание. Он отметил, что столь высокая оценка главой государства работы Конституционного Суда представляет для коллектива Суда огромную ценность и служит проявлением доверия.

Выступая с обширным докладом о 20-летней деятельности Конституционного Суда, Фархад Абдуллаев подчеркнул, что создание 20 лет назад по инициативе великого лидера Гейдара Алиева

Конституционного Суда Азербайджанской Республики явилось важным шагом на пути обеспечения верховенства Конституции в нашей стране, более основательного развития демократических процессов. С самого начала создания за минувшие 20 лет Конституционный Суд стремился к достойному выполнению стоявших перед ним задач, завоеванию за короткое время доверия общественности постановлениями, позволяющими более эффективно обеспечить права и свободы человека.

Было отмечено, что Конституционный Суд, не имея никакого наследия, приступил к деятельности с чистого листа. 345 из принятых Пленумом Конституционного Суда 372 постановлений направлены на охрану и защиту прав человека. Создание в правовой системе Азербайджана института конституционного обжалования связано с прогрессивной и мудрой инициативой великого лидера Гейдара Алиева. Дополнения и изменения, внесенные в Основной закон в результате проведенного в 2002 году референдума, вместе с рядом демократических новшеств, предоставили Уполномоченному по правам человека (Омбудсман), судам и рядовым гражданам, в том числе иностранцам, лицам без гражданства возможность обращаться в Конституционный Суд.

Фархад Абдуллаев подчеркнул, что особое значение при формировании правовых позиций Конституционного Суда всегда придавалось судебной-правовой практике, нормам международного права, а также прецедентному праву Европейского Суда. Орган конституционного правосудия, занимающий сегодня свое место в правовой системе, превратился в участника происходящих в современном мире процессов, сталкиваясь с вызовами, которые возникают перед другими государственными органами. Глобализация, процессы региональной интеграции, взаимосвязь и несоответствие между международными и национальными юридическими правилами не обошли и конституционную юстицию.

Было отмечено, что сегодня конституционным судам принадлежит роль защитника основного закона, завоевавшего веру и доверие общества, принимающего продуманные и обоснованные постановления, обеспечивающего верховенство Конституции, конституционный баланс интересов человека и государства. Заложив своей деятельностью основу национальной конституционной юстиции, Конституционный Суд Азербайджанской Республики

вносит вклад в обеспечение законности в нашей стране. Превратившись в важный орган государственной власти, Конституционный Суд занял достойное место в системе судебной власти, в период своей деятельности принял во многих сферах права постановления, имеющие особое значение.

Подчеркнув, что современный мир стремительно развивается, в жизнь общества входят новые факторы, Фархад Абдуллаев сказал, что в итоге в области права возникают новые сферы, требующие регулирования, уже начался период активного использования новейших технологий, искусственного интеллекта в управлении экономикой, обществом и государством. Все эти новшества оказывают влияние на судебную деятельность, как и на другие сферы. Суд не может оставаться в стороне от развития общества. Органы конституционного надзора могут выступать в качестве одного из эффективных институтов, способных отвечать на возникающие вызовы.

Завершая выступление, председатель Конституционного Суда сказал: «Уверен, что Конституционный Суд будет достойно выполнять поставленные Президентом Азербайджанской Республики задачи, направленные на строительство демократического и правового государства, развитие гражданского общества, эффективную защиту закрепленных Конституцией прав и свобод».

Первый заместитель председателя Милли Меджлиса Зияфет Аскеров передал поздравления по случаю 20-летнего юбилея создания Конституционного суда Азербайджанской Республики. Он подчеркнул, что создание Института конституционного надзора в Азербайджане является очень важным шагом в области развития демократии.

Остановившись на процессе создания и принятия под руководством великого лидера Гейдара Алиева первой Конституции независимой Азербайджанской Республики, Зияфет Аскеров сказал: «К созданию Конституционного Суда следует подходить в аспекте правового государства, социального государства и гражданского общества, так как конституционный надзор эффективен лишь тогда, когда в обществе есть все три компонента. В Конституции Азербайджана нашли отражение все три компонента. В Азербайджане продолжается процесс строительства правового государства, наша страна является социальным государством, в

Азербайджане утверждено гражданское общество. Поэтому обеспечение прав и свобод граждан на высоком уровне упрощается, что еще более облегчает работу Конституционного Суда».

Отметив, что, согласно Конституции, высшей целью Азербайджанского государства является защита прав и свобод человека и гражданина и обеспечение их достойного образа жизни, З.Аскеров сказал, что утверждение в обществе данных принципов является одним из факторов, обуславливающих правильность концепции правового государства. Сегодня Азербайджан живет этими реалиями. Закрепленность данных институтов в нашей Конституции позволяет говорить о том, что мы действительно идем по пути демократии. Сегодняшнее развитие Азербайджана, реформы, направленные на применение в нашей стране европейской юрисдикции и обеспечение прав и свобод человека, являются показателем уверенного продвижения Азербайджана по пути строительства правового государства.

Подчеркнув, что в минувшие 20 лет Конституционный Суд успешно справился с поставленными задачами и занял свое место в системе государственных органов, Зияфет Аскеров отметил, что между органом конституционного надзора и Милли Меджлисом в Азербайджане налажено плодотворное сотрудничество.

Председатель Венецианской Комиссии Совета Европы Джанни Букиккио выразил удовлетворение тем, что вновь находится в нашей стране и принимает участие в конференции, посвященной 20-летию юбилею Конституционного Суда. Подчеркнув, что основная миссия Конституционного Суда заключается в обеспечении стабильности Конституции и верховенства закона, гость коснулся решений, принятых Венецианской Комиссией в связи с Азербайджаном.

Подчеркнув, что конференция посвящена актуальной теме, Дж.Букиккио отметил, что еще одна задача Конституционного Суда связана с защитой прав граждан, недопущением фактов несправедливости, с которыми они могут столкнуться. Верховенство закона, являющееся одним из главных принципов правового государства, состоит из пяти основных компонентов. Так, каждый из таких компонентов, как юридичность, определенность, сокращение фактов злоупотребления, борьба с дискримина-

цией и предвзятостью и возможность выхода на юстицию, представляет важное значение в строительстве правового государства.

Руководитель программы «Приближение к европейским стандартам на Южном Кавказе в области права» Германского общества международного сотрудничества (GIZ) Томас Мейер, отметив, что Конституционный Суд Азербайджанской Республики организовал ряд важных мероприятий, передал поздравления по случаю юбилея. Т.Мейер сказал, что правовая общественность ряда стран, в том числе Германии, в настоящее время активно обсуждает вопрос о том, является ли сама Конституция законом.

Подчеркнув, что в развитых странах Конституционный Суд играет важную роль, Т.Мейер сказал, что принятые этим судом постановления являются своего рода изложением текста Основного закона.

Выступившая на конференции с докладом на тему «Эффективные институциональные механизмы, обеспечивающие равноправие» уполномоченный по правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики Эльмира Сулейманова подчеркнула, что в 2018 году, являющемся знаменательным для нашей страны во многих отношениях, отмечаются 100-летний юбилей создания Азербайджанской Демократической Республики, 20-летний юбилей Конституционного Суда, и передала в связи с этим свои поздравления. Она отметила, что, оставаясь приверженной демократическим принципам, Республика обеспечила для всех граждан принципы равноправия, которые спустя 30 лет были отражены в Декларации прав человека ООН.

Подчеркнув, что первая Конституция нашей независимой республики была принята путем всенародного обсуждения после возвращения к власти великого лидера Гейдара Алиева, Э.Сулейманова сказала, что треть статей Основного закона связана с правами и свободами человека.

Эльмира Сулейманова отметила, что успешная деятельность Конституционного Суда в области утверждения верховенства Конституции и законов, прав и принципов равенства каждого создала в нашей стране благоприятные условия в этих областях. Эти принципы входят также в число основных целей института Омбудсмана. Сформировавшееся в нашей стране конструктивное сотрудничество между Конституционным Судом и институтом

Омбудсмена создало прагматичный механизм в области защиты прав и свобод человека. Постановления, принятые Конституционным судом на основе запросов Омбудсмена, служат эффективному обеспечению верховенства закона, прав и свобод человека.

Выступившая с докладом на тему «Конституционный надзор: опыт Австрии» председатель Конституционного Суда Австрийской Республики Бриджит Бирлейн отметила, что процесс создания современных конституционных судов получил более широкий размах в основном после Второй Мировой войны. Минувший период показал, что нормальная деятельность Конституционного Суда невозможна без демократии и верховенства закона. Конституционный Суд всегда принимает постановления, обеспечивающие соответствие законов, на основе конкретных правилах и без учета политических интересов. Именно этот принцип – принятие Конституционным Судом постановлений, беря за основу не политические факторы, а исключительно соответствие законов, стал причиной большего доверия людей к Конституционному Суду.

Председатель Конституционного Суда Словацкой Республики Иветта Мацейкова в докладе на тему «Некоторые вопросы конституционного правосудия» коснулась дружеских отношений между Азербайджаном и Словакией. Она отметила, что в обеих странах звучит определенная критика, связанная с конституционными судами, и это естественно. Потому что конституционные суды функционируют не в вакууме. Однако эта критика должна опираться на реальные факты и обоснованную правовую позицию. Отметив, что критика не создает основу для дискредитации принятых постановлений, гостя сказала, что критика судебных постановлений исходит из их характера.

Коснувшись значения сбалансированной деятельности Конституционного Суда, председатель Конституционного Суда Словакии рассказала о процессе создания Основного закона, важных требованиях для нормального функционирования конституционных судов. В заключение своего выступления гостя передала поздравления по случаю юбилея и пожелала Конституционному Суду Азербайджанской Республики и впредь принимать правильные и качественные решения.

Выступивший с докладом на тему «Конституционное правосудие в процессе развития современного правового государства» председатель Конституционного Суда Республики Беларусь Петр Миклашевич рассказал о деятельности Конституционного Суда в его стране, отметил, что правовое государство формируется на основе отраженных в Конституции ценностей и принципов. Подчеркнув, что равенство конституционных ценностей является важным вкладом в стабильность в обществе, П.Миклашевич отметил, что Беларусь – демократическое, социально-правовое государство, довел до внимания, что в современный период конституционные ценности носят новый смысл.

Говоря о деятельности правового государства в настоящее время, П.Миклашевич коснулся формирования в период глобализации новых тенденций с точки зрения конституционных принципов и ценностей. Он также высказал свое мнение о важности сохранения соответствия Конституции с учетом сформированных конституционными судами правовых позиций, верховенства закона, национальных интересов, назвал Конституционный Суд орбитой Основного закона.

Председатель Конституционного Суда Республики Черногория Драголюб Драшкович, выступив с докладом на тему «Конституционный Суд Республики Черногория как защитник конституционного правопорядка, прав и свобод человека», отметил, что Конституционный Суд Черногория является полноправным высшим судебным органом с точки зрения исполнения положений Конституции и закона. Подчеркнув, что Конституционный Суд занимает важное место в государственной власти, Д.Драшкович поделился опытом своей страны, связанной с деятельностью Конституционного суда.

Выступивший на конференции с докладом «Ценности в теории и практике судебного конституционализма: основные параметры и приоритеты» судья Конституционного Суда Российской Федерации Николай Бондарь передал поздравления председателя Конституционного Суда Российской Федерации Валерия Зоркина по случаю юбилея. Н.Бондарь отметил, что, наряду с противоречивыми тенденциями в современном конституционализме, в этой сфере также имеются традиции. Отметив, что многие страны объединяют одинаковые конституционные права, гость подчерк-

нул, что поэтому и предстоящие задачи одинаковы. Выражая отношение к вопросу отличий в оптимальных постановлениях в конституциональных системах различных стран, он рассказал о недостатке равенства, отметил значение повышения роли Конституционного суда в правовой системе.

Судья Европейского Суда по правам человека Лятиф Гусейнов в своем докладе «Роль Конституционного Суда Азербайджанской Республики в имплементации Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод» отметил, что имплементация Европейской Конвенции невозможна без участия национальных судов. Механизм Европейской Конвенции носит субсидиальный характер. Так, обеспечение прав и свобод человека, в первую очередь, является ответственностью государств, и эти права должны быть обеспечены на национальном уровне. Это требование относится ко всем государственным органам, в частности, к судам.

Было отмечено, что применение национальными судами, в том числе Конституционным судом, прецедентного права Европейской Конвенции и Страсбургского суда, являющегося ее составной частью, играет важную роль в имплементации Конвенции. В последние годы Конституционный Суд Азербайджанской Республики часто ссылается на постановления Европейского Суда. То, что Конституционный Суд в своих постановлениях ссылается на решения Европейского Суда, имеет важное значение с точки зрения имплементации Конвенции и применения решений Европейского Суда.

Судья Европейского Суда по правам человека Петер Пакзолай, выступая с докладом на тему «Диалог между конституционными судами и Европейским Судом по правам человека» особо отметил роль Страсбургского суда в процессе диалога между конституционными судами стран и Европейским судом. Указав на то, что процесс исполнения обязательных постановлений осуществляется в несколько этапов, П.Пакзолай отметил, что решения Европейского и Страсбургского судов носят субсидиальный характер для стран. Однако государства во избежание повторения нарушений закона могут внести определенные правки в свои законодательства. Потому что субсидиарность требует обеспечения эффективных правовых средств против нарушения прав человека. С этой точки зрения плодотворный диалог между Европейским Судом и

судами, применяющими Конвенцию, играет важную роль. Так, если местные суды будут лучше изучать процессы, происходящие внутри страны, то это еще больше повысит роль данного сотрудничества.

Судья Конституционного Суда Ровшан Исмаилов, выступая с докладом на тему «Обеспечение судебной защиты и принцип эффективности в практике Конституционного Суда Азербайджанской Республики», отметил, что Конституция Азербайджана, как и конституции других демократических государств, принятые во второй половине XX века, характеризуется закреплением широкого каталога прав человека. Отражение в короткой и абстрактной форме многих конституциональных положений, касающихся прав человека, не ослабило потенциал защиты этих прав, наоборот, в некоторых случаях в результате толкования конституционными судами привело к тому, что они стали обладать широкими возможностями защиты.

Р.Исмаилов подчеркнул, что Конституционный Суд, применяя принцип эффективности, придает максимальное значение конституционным положениям. Применение телеологического толкования вместе с принципом эффективности позволяет Конституционному Суду сосредоточить внимание на «реальном положении личности». Применение принципа эффективности в практике Конституционного Суда создает условия для развития содержания права судебной защиты, возложения определенных позитивных обязательств и на соответствующие государственные органы с целью реализации этого права и, в конечном счете, расширения возможностей защиты прав человека.

Судья Конституционного Суда Украины Виктор Городовенко, выступив с докладом на тему «Принцип правового государства в практике Конституционного Суда Украины: эволюция развития и перспективы, связанные с применением института конституционной жалобы», передал поздравления по случаю 20-летнего юбилея Конституционного Суда Азербайджанской Республики, выразил удовлетворение участием в конференции, посвященной этому знаменательному событию. Он пожелал, чтобы Конституционный Суд Азербайджанской Республики всегда являлся флагманом права.

Подчеркнув, что в теории права существуют различные подходы, связанные с принципом верховенства закона, В.Городовенко отметил, что предоставление гражданам Украины права на индивидуальную жалобу в Конституционный Суд является важным шагом в строительстве правового государства.

Судья Конституционного Суда Республики Сербия Томислав Стойкович в своем докладе «Верховенство права и конституционный судебный надзор», отметил, что верховенство закона означает всеобщее равноправие, связанное с обеспечением прав и свобод. Конституционный суд как орган, осуществляющий надзор за использованием всеми сторонами конституционных прав, выступает в роли структуры, создающей баланс. С этой точки зрения Конституционный Суд выполняет роль отдельного органа. На самом деле это – Конституционный суд государственной власти.

Говоря также о случаях злоупотребления верховенством закона, Т.Стойкович рассказал о ряде судебных дел, рассматриваемых в его стране с этой точки зрения.

Председатель Конституционного Суда Республики Македония Никола Ивановский, выступив с докладом на тему «Роль Конституционного Суда Республики Македония в защите основных прав и свобод», проинформировал слушателей о действии механизма контроля Основного закона в его стране. Он отметил, что Конституционный Суд Македонии контролирует соответствие всех международных соглашений Основному закону. Конституционный Суд Македонии, выступая в роли гаранта прав и свобод человека, с одной стороны, обеспечивает защиту прав людей, а с другой, – предотвращает религиозную и расовую дискриминацию.

Судья Конституционного Суда Венгрии Имре Йухаш в своем докладе под названием «Вопросы конституционного своеобразия» рассказал о взаимовлиянии человеческих ценностей, законов и Конституционного Суда. Проинформировав о деятельности Конституционного Суда Венгрии, И.Йухаш сообщил, что с 1 января 2012 года в Конституции страны были произведены фундаментальные изменения. Как член Европейского Союза, Венгрия должна выполнять обязательства, вытекающие из основных соглашений. В случае необходимости Конституционный Суд Венгрии может пересмотреть эти обязательства. Также при возникновении

угрозы основным правам и свободам человека Конституционный Суд обладает полномочиями, немедленно вмешавшись в вопрос, объективно рассмотреть процесс.

Декан юридического факультета Бакинского государственного университета (БГУ) Амир Алиев, выступив с докладом на тему «Новый взгляд на права человека в условиях глобализации и вопросы их защиты», от имени студентов юридического факультета БГУ передал поздравления по случаю 20-летнего юбилея создания Конституционного Суда. Говоря о плодотворном сотрудничестве между юридическим факультетом БГУ и Конституционным Судом, А.Алиев подчеркнул, что Конституционный Суд принимает важные постановления, связанные с актуальными вопросами, представляющими очень большое значение для общественности. Он особо подчеркнул значение принятых Конституционным судом двух постановлений, связанных с выпускниками по специальности «Международное право», а также оплатой обучения студентами, потерявшими родителей.

Отметив, что содержание международных стандартов подверглось некоторому влиянию в связи с изменением взгляда на права человека, А.Алиев сказал, что появился ряд прав нового поколения и сформировались их правовые основы.

Выступивший с докладом на тему «Обращение судов в Конституционный Совет Республики Казахстан» член Конституционного совета Республики Казахстан Алибек Темербеков от имени членов представляемой им структуры поздравил коллектив Конституционного Суда Азербайджанской Республики с юбилеем. Он отметил, что Конституционный совет Республики Казахстан – это правовой орган, контролирующей Основной закон. Подчеркнув, что в прошлом году в Конституцию Казахстана были внесены изменения, А.Темербеков довел до внимания, что Президент Республики Казахстан может обратиться в Конституционный Совет по вопросу защиты прав человека. Таким образом, Президент получает право непосредственно контролировать исполнение закона.

Доцент кафедры международного общего права Бакинского государственного университета, председатель Президиума Коллегии адвокатов Тургай Гусейнов в своем докладе на тему «Проблемы признания постановлений судов зарубежных стран в

производстве Конституционного Суда Азербайджанской Республики» отметил, что Конституционный Суд Азербайджанской Республики своей деятельностью вносит вклад в развитие различных сфер права. Одним из этих направлений является рассмотрение в последнее время в производстве Конституционного Суда ряда жалоб, связанных с признанием постановлений судов зарубежных государств.

Было отмечено, что за последние 5-6 лет в результате активизации международных связей физических и юридических лиц Азербайджана чаще всего встречается вопрос признания постановлений зарубежных судов. Порядок признания решений судов зарубежных государств регулируется положениями Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджана и международными соглашениями.

Выступившие в дискуссиях, состоявшихся после докладов, судья Конституционного Суда Азербайджанской Республики Судаба Гасанова, начальник Управления по правам человека и связям с общественностью Министерства юстиции Фаик Гурбанов, заведующий кафедрой правоведения Национальной академии авиации Ибрагим Гулиев рассказали об успешной деятельности Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

Председатель Конституционного Суда Азербайджанской Республики Фархад Абдуллаев выразил признательность участникам за то, что они выступили с интересными докладами на актуальные темы. Подчеркнув, что на конференции были проведены плодотворные обсуждения по различным направлениям права, в частности, о правовом государстве и конституционном правосудии, прозвучали мнения и предложения, Ф.Абдуллаев отметил, что, несмотря на расхождения во взглядах по некоторым вопросам, мнения по основным компонентам права полностью совпадают.

Председатель Конституционного Суда выразил признательность Венецианской Комиссии Совета Европы и Германскому обществу международного сотрудничества (GIZ) за активную поддержку в организации конференции.

Председатель Венецианской Комиссии Совета Европы Джанни Букиккио выразил признательность за высокий уровень организации конференции. Подчеркнув, что отношения между Азербайджаном и Венецианской Комиссией опираются на долгую

историю и плодотворное сотрудничество, Дж. Букиккио особо отметил значение мероприятия с точки зрения проведения обмена опытом по правовому государству и конституционному правосудию. Он еще раз передал поздравления по случаю 20-летнего юбилея создания Конституционного суда.

Отметив, что Конституционный Суд является гарантом соблюдения Конституции, обеспечения прав и свобод человека, верховенства закона в стране, руководитель программы «Приближение Южного Кавказа к европейским стандартам в правовой сфере» Германского общества международного сотрудничества Томас Мейер заявил, что Конституционный Суд – мобильная структура, осуществляющая динамичную деятельность. Подчеркнув, что для Конституционного Суда 20 лет не очень длительный период, Т.Мейер указал на успешную деятельность Конституционного Суда Азербайджанской Республики в этот период, пожелал успехов Суду и в предстоящие годы.

На этом международная конференция на тему «Правовое государство и конституционное правосудие: ценности и приоритеты», посвященная 20-летию Конституционного Суда Азербайджанской Республики, завершила работу.

Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illiyi ilə bağlı beynəlxalq konfransın iştirakçıları ulu öndər Heydər Əliyevin məzarını və Şəhidlər xiyabanını ziyarət ediblər

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə Bakıda keçirilən “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçıları iyulun 6-da Fəxri xiyabana gələrək müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin xatirəsini ehtiramla yad edib, məzarı önünə əklil qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın məzarı üzərinə də tər çiçəklər düzülüb.

Sonra Şəhidlər xiyabanına gələn qonaqlar Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə canlarından keçmiş qəhrəman Vətən övladlarının məzarları üzərinə və “Əbədi məşəl” abidəsinin önünə güllər qoyublar.

Bakının ən hündür nöqtəsindən Azərbaycan paytaxtının mənzərəsini seyr edən konfrans iştirakçlarına şəhərdə aparılan abadlıq-quruculuq işləri barədə məlumat verilib.

**Участники международной конференции, посвященной
20-летию Конституционного Суда, посетили могилу
Общенационального лидера
Гейдара Алиева и Аллею Шехидов**

6 июля участники проходящей в Баку по случаю 20-летия создания Конституционного суда Азербайджанской Республики международной конференции на тему «Правовое государство и конституционное правосудие: ценности и приоритеты», прибыв в Аллею почетного захоронения, почтили память архитектора и создателя современного независимого Азербайджанского государства, общенационального лидера нашего народа Гейдара Алиева, возложили венок к его могиле.

Была также почтена память выдающегося ученого-офтальмолога, академика Зарифы ханум Алиевой, возложены цветы на ее могилу.

Затем гости, прибыв на Аллею Шехидов, почтили память героических сыновей Родины, отдавших жизни в борьбе за независимость и территориальную целостность Азербайджана, возложили цветы на их могилы и к мемориалу «Вечный огонь».

Участники конференции, любовавшиеся панорамой столицы Азербайджана с самой высокой точки Баку, были проинформированы о проводимой в городе работе по благоустройству и созиданию.

KONFRANSIN MATERIALLARI
МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИИ
CONFERENCE MATERIALS

Fərhad ABDULLAYEV
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Hörmətli qonaqlar!

Xanımlar və cənablar!

İcazənizlə, ilk öncə “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda həsr olunmuş beynəlxalq konfransın iştirakçılarını salamlamaq istərdim.

Bugünkü tədbir müasir dövlətçilik tariximiz üçün əlamətdar hadisə olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyinə həsr olunmuşdur.

Əminliklə deyə bilərik ki, 20 il əvvəl Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması ölkəmizdə Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunması, habelə ölkədə gedən demokratik proseslərin daha əsaslı gedişatı yolunda çox müdrik və əhəmiyyətli addım olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi yarandığı ilk gündən başlayaraq, fəaliyyət göstərdiyi bu 20 il ərzində üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışmış, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli həyata keçirilməsinə imkan verən qərarları ilə qısa müddətdə ictimaiyyətin etimadını qazanmışdır.

Məlum olduğu kimi, dövlətçiliyimizin tarixində daha əvvəl konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı mövcud olmadığından Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi heç bir “miras” almamış və öz fəaliyyətini ağ vərəqdən başlamışdır.

Hüquqi dövlətin demokratik inkişafının ayrılmaz elementi kimi çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik fəaliyyətini ümumi təhlil edərkən qeyd edilməlidir ki, Plenum tərəfindən qəbul edilmiş 372 qərardan 345 qərar birbaşa insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına yönəlmişdir.

Xüsusi ilə qeyd etmək istərdim ki, ölkəmizin hüquq sistemində konstitusiya şikayəti institutunun yaradılması məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin mütərəqqi və müdrik təşəbbüsü ilə bağlıdır. 2002-ci ildə keçirilmiş ümumxalq səsverməsi-referendum nəticəsində Əsas Qanuna edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində bir sıra demokratik yeniliklərlə yanaşı, İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman), məhkəmələr və hər bir şəxs, o cümlədən xarici vətəndaşlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ əldə etdilər.

Yeri gəlmişkən, mən keçən dövr ərzində Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi bazanın hazırlanmasında bizimlə əməkdaşlıq etmiş dövlət orqanlarının mütəxəssislərinə, bizim alimlərimiz, beynəlxalq təşkilatlar, ilk öncə Avropa Şurası Venesiya Komissiyası və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinə öz dərin təşəkkürümü bildirirəm. Ümumiyyətlə, məhkəmə-hüquq təcrübəsində beynəlxalq hüquq normalarına, habelə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqelərinin formalaşdırılmasında hər zaman xüsusi önəm verilmişdir.

Bu gün öz hüquq sistemlərində özünəməxsus yer tutan konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanları müasir dünyada cərəyan edən proseslərin iştirakçılarına çevrilərək, digər dövlət orqanlarının üzləşdiyi çağırışlar ilə qarşılaşırlar.

Qloballaşma, regional inteqrasiya prosesləri, beynəlxalq və milli hüquq qaydaları arasında qarşılıqlı əlaqə konstitusiya ədliyyəsindən də yan keçmir.

Müasir cəmiyyətdə hüquqi tarazlığın təmin edilməsi vacibliyinə əhəmiyyət verən konstitusiya nəzarəti orqanları konstitusiya prinsipləri, dəyərləri və normaları əsasında faktiki olaraq şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət maraqları arasında harmoniyanın əldə edilməsində konstitusiya arbitrinə çevrilirlər.

Bu gün konstitusiya məhkəmələrinə cəmiyyətin inam və etimadını doğrultmağa çalışan, düşünülmüş və əsaslandırılmış qərarlar qəbul edən, Konstitusiyanın aliliyini, insanın və dövlətin maraqlarının konstitusiya balansını təmin edən Əsas Qanunun qoruyucusu rolu məxsusdur.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi öz fəaliyyəti ilə milli konstitusiya ədliyyəsinin təməlini qoyaraq, ölkəmizdə qanunçuluğun təmin edilməsi işinə öz töhfəsini verir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi dövlət hakimiyyətinin mühüm orqanına çevrilərək, məhkəmə sistemində öz

layiqli yerini tutmuş, fəaliyyət göstərdiyi dövr ərzində isə hüququn bir çox sahəsində xüsusi əhəmiyyət daşıyan qərarlar qəbul edilmişdir.

Lakin bu gün, 20 il keçdikdən sonra, biz nəinki gördüyümüz işləri qiymətləndirir, həmçinin görülən işlərdən müəyyən nəticələr çıxarır, gələcəyə baxırıq.

Danılmaz faktdır ki, müasir dünya sürətlə dəyişir, bizim həyatımıza tamamilə yeni amillər daxil olur, bununla da hüquq sahəsində tənzimlənməsi tələb olunan yeni sahələr yaranır. İqtisadiyyatın, cəmiyyətin və dövlətin idarə edilməsində ən yeni texnologiyalardan, süni intellektdən fəal istifadə edilməsi dövrü başlanmışdır. Öz növbəsində bütün bu yeniliklər şübhəsiz ki, digər sahələrdə olduğu kimi məhkəmə-hüquq fəaliyyətinə də təsir edir.

Texnologiyalar nəhəng potensiala malikdir, onlar vaxta və maliyyə vəsaitlərinə qənaət etməklə bir sıra prosesləri tezləşdirməyə və mütəxəssislərə daha əhəmiyyətli məsələlər üzərində dayanmağa imkan yaradır.

Eyni zamanda düşünürük ki, hüquq müstəvisində sosial və psixoloji əlaqələrin, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində əldə edilən hədəflərimizin texnologiyalar ilə əvəz edilməsi qeyri-mümkündür. Belə ki, hakim peşəsində insan faktoru xüsusi rol oynayır və konkret məhkəmə mübahisəsinin arxasında duran insan taleyinə ən mütərəqqi rəqəmsal texnologiyalar belə insan yaşamasını əvəz edə bilməz.

Qeyd edilməlidir ki, hüquq qanunvericiliklə məhdudlaşmır. O, özündə həmçinin digər sosial tənzimləmələri, o cümlədən mənəvi normaları, adətləri, ənənələri və cəmiyyətin qəbul etdiyi digər amilləri ehtiva edir.

Məhkəmə özü-özlüyündə cəmiyyətin inkişafından yan qala bilməz. Çox zaman məhkəmə təcrübəsi öz inkişafında qanunvericilik prosesini qabaqlayır. Bəzən konkret işlərə baxılan zaman qanunvericinin hələ tənzimləməyə imkanı olmadığı problemlərin həll edilməsi tələb olunur və mən düşünürəm ki, konstitusiyaya nəzarəti orqanları yaranan çağırışlara cavab verə bilən effektiv təsisatlar kimi çıxış edirlər.

Hörmətli Konfrans iştirakçıları,

İnanıram ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti cənab İlham Əliyevin demokratik-hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların səmərəli müdafiəsi istiqamətində qarşıya qoyduğu öhdəlikləri bundan sonra da layiqincə yerinə yetirəcəkdir.

Sizləri bir daha bugünkü tədbirdə salamlayır, “Xoş gəlmisiniz” deyirik.

Şübhə etmirəm ki, bu Konfransda səslənən çıxışlar bizim ümumi işimizə zəngin töhfələr verəcəkdir.

Fuad ƏLƏSGƏROV

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Hüquq mühafizə orqanları ilə iş və
hərbi məsələlər üzrə köməkçisi –
şöbə müdiri

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Xanımlar və cənablar!

Sizi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20-ci ildönümü münasibəti ilə təbrik edir, konfransın işinə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

1995-ci il noyabr ayının 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiyaya Azərbaycan Respublikasının dövlət quruculuğunun, dövlət və insan, dövlət və cəmiyyət arasındakı yeni münasibətlərin əsaslarını qoyaraq ölkəmizin inkişaf istiqamətlərini hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu kimi müəyyənləşdirmişdir.

Demokratik dəyərlərə əsaslanan, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini ali məqsəd kimi bəyan edən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası konstitusiyaya nəzarəti mexanizmini və Konstitusiyanın aliliyini təmin edən Konstitusiyaya Məhkəməsinin dövlət hakimiyyəti sistemində mühüm rolunu və yerini müəyyən etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirak etmiş, qəbul etdiyi qərarlarla hər kəsin Azərbaycan Konstitusiyasına, qanunlarına hörmət və ehtiramının, ədalət, azadlıq və humanizm kimi prinsiplərin möhkəmləndirilməsinə, demokratiyanın və hüquqi mədəniyyətin inkişafına, konstitusionalizm ideyalarının həyata keçirilməsinə öz töhfəsini vermişdir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin Konstitusiyaya normalarının şərhini ilə bağlı qərarları Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların mahiyyətinin geniş ictimaiyyət tərəfindən daha dolğun şəkildə başa düşülməsinə imkan yaratmışdır.

Əminik ki, Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da Azərbaycanda konstitusion normaların, qanunvericilik və digər hüquqi aktların Konstitusiya Müddəalarına uyğun bərqərar olunması işində şəərəflə xidmət edəcəək, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sisteminə inteqrasiya etməsinə öz dəyərlı töhfələrini verəcəək.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti, möhtərəm cənab İlham Əliyev Konstitusiya Məhkəməsinə təbrik məktubunu göndərib.

İcazənizlə bu məktubun mətni ilə konfrans iştirakçılarını böyük məmnuniyyətlə tanış edirəm.

Hörmətli Konstitusiya Məhkəməsi hakimləri və əməkdaşları!

Sizi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 20 illik yubileyi münasibətilə təbrik edirəm.

Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20-ci ildönümü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyinin qeyd olunduğu ilə təsadüf edir və bu iki mühüm tarix Azərbaycan xalqının güclü demokratik ənənələrə malik olmasını əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Müstəqil Azərbaycanda konstitusionalizm ideyalarının inkişafı xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə birbaşa bağlıdır. Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə hazırlanmış və 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan xalqının hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq niyyətini bəyan etmiş və insan hüquqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi kimi təsbit etmişdir.

Əsas Qanunun aliliyini təmin etmək məqsədilə 1998-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması konstitusiya islahatlarının növbəti önəmli mərhələsi olmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi səmərəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin sabitliyinin təmin edilməsində, onun davamlı inkişafında, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sistemə inteqrasiyasında, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynamış, insan hüquqlarının etibarlı təminatçısına çevrilmişdir.

Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısı olan Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə demokratik və hüquqi dəyərlərin inkişafına öz töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir.

Bir daha Sizi təbrik edir və Konstitusiya aliliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş fəaliyyətinizdə yeni uğurlar arzulayıram.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 iyul 2018-ci il.

Ziyafət ƏSGƏROV
Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisi Sədrinin
birinci müavini

Hörmətli Sədr!
Hörmətli qonaqlar!
Hörmətli xanımlar və cənablar!

İcazə verin Milli Məclisin rəhbərliyi adından Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 20 illiyi ilə belə bir mötəbər konfransın keçirilməsi münasibəti ilə sizi təbrik edim və işinizə uğurlar arzulayım.

Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyası olan 1995-ci il Konstitusiyasının əsas məqsədlərindən biri insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması prinsiplərini və Konstitusiyanın aliliyini ehtiva edən prinsiplərin təsbit olunması idi. Bu gün həmin prinsiplərin əsasında həmin dəyərlərin qorunması üçün etibarlı mexanizmlər müəyyən edilmişdir. Azərbaycanda Konstitusiyaya nəzarəti institutunun yaradılması məhz demokratiyanın inkişafı istiqamətində irəli atılmış çox mühüm addımdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Konstitusiyanın hazırlanmasında, qəbul edilməsində gərgin liderlik əməyi və töhfəsi danılmazdır. Konstitusiyanın qəbulu dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, Azərbaycanın dünya birliyində nüfuzunun daha da artması baxımından çox mühüm ictimai-siyasi hadisə kimi qiymətləndirilməlidir. Konstitusiyanın qəbulu yalnız yeni ictimai sistemin hüquqi tanınmasını təsdiq edən fakt deyil, ölkəmizin inkişafının prinsipinə yeni mərhələyə qədəm qoymasının göstəricisi idi.

Əsas Qanun həqiqətən də milli dövlətçiliyimizin inkişafına güclü təkan verən mühüm amillərdən oldu. Konstitusiyamızın hüquqi dövlət quruculuğunun müasir tendensiyalarından çıxış edərək bir sıra yeni institutların - Konstitusiya Məhkəməsi, İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman), yerli özünüidarəetmə orqanlarının yaradılmasına, dövlət quruluşunda hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinə ciddi əməl edilməsinə dair müddəaları demokratik siyasi sistemin qurulmasının zəruri şərti kimi çıxış etdi.

Bu mənada, Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasına hüquqi dövlət, sosial dövlət və vətəndaş cəmiyyəti aspektindən baxılmalıdır. Çünki Konstitusiya nəzarəti o vaxt daha səmərəli fəaliyyət göstərir ki, hər üç komponent cəmiyyətdə mövcud olsun. Azərbaycan Konstitusiyasında hər üç komponent əksini tapıb. Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesi davam edir, ölkəmiz sosial dövlətdir və Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti bərqərar olub. Belə şəraitdə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının yüksək səviyyədə təmin olunması xeyli asanlaşır və bu Konstitusiya Məhkəməsinin işini daha da səmərəli edir.

Konstitusiyaya əsasən, Azərbaycan dövlətinin ali məqsədinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması və onların layiqli həyat tərzinin təmin edilməsidir. Konstitusiya prinsiplərinin cəmiyyətdə bərqərar olması hüquqi dövlət konsepsiyasının özünü doğrultmasını şərtləndirən amillərdəndir. Bu gün Azərbaycan bu reallıqlarla yaşayır. Konstitusiyamızda bu institutların təsbit olunması onu deməyə əsas verir ki, biz həqiqətən demokratiya yolundayıq.

Azərbaycanın bu günkü inkişafı, ölkəmizdə Avropa yurisdiksiyasının tətbiqi və insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması istiqamətində həyata keçirilən islahatlar Azərbaycanın hüquqi dövlət quruculuğu yolunda qətiyyətli addımlar atmasının göstəricisidir.

Ötən 20 ildə Konstitusiya Məhkəməsi üzərinə düşən öhdəlikləri uğurla yerinə yetirərək dövlət orqanları sistemində özünəməxsus layiqli yer tutmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başladığı dövrdən bütün dövlət orqanları ilə sıx əməkdaşlığa böyük önəm vermiş, xüsusilə də Azərbaycanda Konstitusiya nəzarəti orqanı ilə Milli Məclis arasında səmərəli əməkdaşlıq qurulmuşdur.

Bir daha sizi yubiley münasibətilə təbrik edir, konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Gianni BUQUICCHIO
President of the Venice Commission
of the Council of Europe

Mr.Chairman of the Constitutional Court of Azerbaijan,
Presidents and Judges of Constitutional and Supreme Courts,
Ladies and Gentlemen,

After almost three years, I am pleased to be in Baku once again this time to celebrate the 20th anniversary of the Constitutional Court of Azerbaijan.

The Constitutional Court of Azerbaijan was established on 14 July 1998 and I believe that this will count as one of the most important historical events of your country, because, as we like to insist at the Venice Commission, the task of constitutional courts is to provide constitutional stability and uphold the principle of the rule of law, which in turn promotes democracy.

I am particularly pleased that the Venice Commission has accompanied your Court even before it came into existence, since we were closely involved in the drafting of the legislation establishing the Court.

The Venice Commission has also prepared and adopted an important number of opinions for Azerbaijan; among the most important ones for our anniversary conference today are the opinions on the law on the Constitutional Court and its revisions in 1996, in 2002 and in 2007.

Upon your request, the Venice Commission also examined the Rules of Procedure of the Court in 2004.

Mr. President,

Ladies and gentlemen,

The topic chosen for the 20th anniversary of the Constitutional Court is very important and concerns the central role of constitutional courts in the protection and promotion of the principle of the rule of law.

The Rule of law is not to be confused with the rule by law, but the concept points to a specific quality and content of the laws.

When we talk about the rule of law, we talk about a law that promotes human rights, that promotes equality and justice. An important element of the rule of law is accountability.

Human rights are not something that a government graciously gives you. Individuals are born with inalienable human rights. One of the major functions of constitutions is to protect citizens and all persons against encroachments into these human rights.

Access to justice is essential to ensure that human rights and freedoms do not only appear as a blurred concept of the world of wishful thinking, but become a reality of life.

Freedom of expression is at the core of a genuine democracy.

The European Convention on Human Rights and the case-law of the Court are quite clear in this respect. Because they are exposed to the public, office holders must withstand even more criticism than an ordinary person.

Only political dialogue and a commitment to engaging in open discourse can lead to progress and further our countries.

Moreover, I cannot underline enough the importance of the freedom of association as a tool to ensure that all citizens are able to fully enjoy their rights to freedom of expression and opinion.

The respect of the freedom of association serves, in a way, as a barometer of the level of democracy in a country.

Therefore, the state shall not unduly interfere with the rights and freedoms of associations, but it shall protect them and facilitate the exercise of freedom of association by creating an enabling environment in which associations can operate.

Accountability is another cornerstone of democracy. Without mechanisms ensuring accountability corruption pervades our societies.

Corruption exists in all our countries, even at the Council of Europe as we know.

What matters is that we address this problem that we fight it at all levels: from the top level down to petty corruption.

Only by waging a constant fight against corruption can we achieve a society that we can enjoy living in.

Mr. Chairman,

These are only two of the many aspects of the rule of law, but we fight for these goals not in order to pursue some abstract legal theories, but to improve our societies for us and our children.

The rule of law is a fundamental constitutional principle. As the guardian of the Constitution, the Constitutional Court ensures the implementation of the Constitution, but also of the respect for the rule of law and fundamental rights contained therein.

In 2016, the Venice Commission adopted the Rule of Law Checklist in which the Commission ascertained the core elements of the rule of law.

It concluded that the rule of law includes five fundamental aspects: legality, legal certainty, prevention of abuse of power, equality before the law and non-discrimination, and access to justice.

I am pleased to observe that the way this important topic will be covered and presented by eminent speakers who will take the floor today, corresponds to the fundamental aspects of the rule of law as defined by the Venice Commission in the Rule of Law Checklist Report.

In the wider framework of the rule of law, the efficiency of constitutional review conducted by the Constitutional Court is a key aspect of constitutionalism. Your Court has an essential role to play in implementing international standards, including the judgments of the European Court of Human Rights.

I look forward to what promises to be a fruitful conference, which will further the rule of law in Azerbaijan.

Thank you for your attention.

Thomas MEYER
Program Director of
“Legal approximation towards
European standards
in the South Caucasus”

Dear and honourable Ladies and Gentleman,
Honourable Judges of the Constitutional Court,
Dear Mr. President of the Constitutional Court,
Dear guests from abroad,

Thank you so much for the honour, to give me the opportunity to approach you at this event, where the Constitutional Court celebrates its 20th Anniversary. Thank you as well, since the Constitutional Court is not only hosting this conference, but it hosting the Country Team Office of the GIZ Program since 2006 as well, so about 12 years, nearly the half of its existence.

Projects on legal and judicial reforms in the South Caucasus are conducted by GIZ under the commission of the German Federal Ministry on Economic Cooperation and Development after negotiated with the Republic of Azerbaijan and implemented together with our political partner, the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan. In the early days of cooperation of Germany and Azerbaijan in this field, since 1996, a focus was given to the civil law.

A new key point came up with the introduction of Administrative Law, where the Law on Administrative Procedure and the one on Administrative Courts were enacted in 2011.

So why the Constitutional Court? Its neither specialized in civil nor in administrative law.

Since Azerbaijan is member of the Continental European Law Family, the constitutional court plays a special role in the third pillar of every modern democratic country, the Judiciary. While High Courts or, as formulated in the Constitution of Azerbaijan, Constitutional Courts are part of the “normal” Judiciary, the Constitutional Courts plays a special role. In Germany as well, the Constitutional Court isn’t part of the Judiciary in the general sense, but its designed as the guard of the constitution. The institution who takes care that all state power of all organs are conducted within the limits of the Constitution. Since the Constitution isn’t a simple law, but the institutional “umbrella”, which reflects the overall design of a State it covers all aspect of law, if its civil or administrative or even criminal law. Being member of the same continental family Azerbaijan layed down in Art. 130 Par. III, that it controls, if the legislative acts corresponds to the Constitution of Azerbaijan. In accordance with Art. 130, Par IV and VI it’s the only body, which can interpret the Constitution in a binding way. It is the institution, where everybody can claim, that he or she is violated in rights, guaranteed by the Constitution.

By this, the Constitutional Court is in charge to implement the Constitution, to guarantee, that the constitution is a living document, interpreted in the way of the present and not a collection of principals from the past. Keeping tradition and coping the modernity.

By this, the Constitutional Court has a high level of responsibility. By this the Constitutional Court is in the focus of the public.

By this we have the honour being hosted by the guard of the legal order in Azerbaijan.

Thank you for giving us this honour. This opportunity to have our office not only in the very heart of Baku but at the very heart of the Legal System of Azerbaijan.

I would like to congratulate you, Mr. President, for the 20th Anniversary of this institution. Lets look ahead for the upcoming challenges of the next 30, 50, 500 Anniversary!

Elmira SÜLEYMANOVA
Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili
(Ombudsman)

HÜQUQ BƏRABƏRLİYİNİ TƏMİN EDƏN SƏMƏRƏLİ İNSTITUSİONAL MEXANİZİMLƏR

Hörmətli cənab Sədr,
Hörmətli konfrans iştirakçıları,
Əziz qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Bu il Azərbaycan xalqı üçün çox əlamətdar hadisələrlə zəngindir. Ölkəmizin tarixində 2018-ci il Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi və Ümummillî liderimiz Heydər Əliyevin 95 illiyi qeyd olunur. İlin tarixi hadisələrindən biri də Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illiyidir.

Bu şərəfli yubileylə bağlı qısa müddətdə ölkəmizdə və beynəlxalq aləmdə uğurlu fəaliyyəti ilə böyük nüfuz qazanmış Konstitusiya Məhkəməsinin sədri kimi Sizi – Fərhad müəllim, Məhkəmənin hakimlərini və kollektivini ürəkdən təbrik edir, yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

100 il əvvəl, 1918-ci ilin mayın 28-də, Cümhuriyyət İstiqlal Bəyannaməsi qəbul etməklə Azərbaycanın müstəqil dövlət olmağını, ali hakimiyyətin Azərbaycan xalqına məxsusluğunu, hər bir vətəndaşın heç bir əlamətə görə ayrı-seçkiliyə yol vermədən bərabər hüquqlu olduğunu, bütün xalqların sərbəst inkişafına şəraitin

yaradılmasını bildirmiş, qadınlara, bəziləri indi məlum olan iki Paktda təsbit olunmuş siyasi və mülki hüquqlar, o cümlədən, bir çox Avropa ölkəsindən əvvəl kişilərlə bərabər seçki hüququ vermişdir.

Yeri gəlmişkən, qadınlar Avstriyada, Almaniyada, Niderlandda, Polşada, İsveçdə, Lüksemburqda, Çexoslovakiyada 1919-cu ildə, ABŞ-da 1920-ci ildə, İrlandiyada 1922-ci ildə, Böyük Britaniyada 1928-ci ildə, İspaniya və Portuqaliyada 1931-ci ildə, Fransada 1944-cü ildə, İsveçrədə isə isə 1971-ci ildə səsvermə hüququ qazanmışlar. Cümhuriyyətin 100 il əvvəl bəyan etdiyi hüquq bərabərliyi prinsipi, bütün ölkələr bu il 70 illiyini qeyd edən BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində təsbit olunmuşdur.

Cümhuriyyət müstəqil Azərbaycan dövlətinin atributlarını: Bayrağını, Gerbini, Himnini nəinki müstəqil dövlətin idarəetmə qaydalarını, həm də zəruri orqanlarını – ilk Parlamenti, ədliyyə, hüquq mühafizə və təhlükəsizlik orqanlarını, ilk Milli Ordunu qurdu.

Xalq Cümhuriyyəti insan hüquqları ilə bağlı dəyərli qanunlar və qərarlar qəbul etmişdir. Belə ki, qadınların səhhətinə və fiziki imkanlarına uyğun olmayan işlərə qəbul edilməməsi, 16 yaşınadək uşaqların işləməsinin qadağan olunması, uşaq bağçalarının və məktəblərin açılması və digər qərarları qeyd etmək olar.

Və bunların hamısı 100 il əvvəl olmuşdur!

Lakin, məlum səbəblərdən 23 aydan sonra bu suveren dövlət süquta uğramışdır.

İkinci dəfə müstəqilliyi Azərbaycan xalqı, böyük qurbanlar verərək 1991-ci ilin oktyabrın 18-də qazanmışdır. Həmin gün Azərbaycan Respublikası Ali Soveti dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Akti qəbul edir və özünü AXC-nin varisi bəyan edir.

Bu dövrün də öz çətinlikləri olub və ikinci dəfə müstəqilliyimizi itirmək təhlükəsi ilə üzləşdik.

1993-cü ilin iyunun 15-də ümummilli liderimiz Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra həyata keçirilmiş hərtərəfli, köklü, ardıcıl islahatlar nəticəsində, müstəqilliyimizin möhkəm özülü qurulmuş və dayanıqlı inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Azərbaycan bu dövrdən başlayaraq bütün sahələrdə, o cümlədən insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı sistemli, ardıcıl və köklü islahatlar məkanına çevrilmiş, sürətli iqtisadi inkişafa, insanların sosial rifahının yaxşılaşdırılmasına, yeni strategiyaların, konseptual yanaşmalarla

dövlət fəaliyyət proqramlarının və planlarının tətbiqi üçün real imkanlar yaranmışdır.

Hələ 1993-cü ildə ölüm cəzasına veto qoyulur və 1998-ci ildə Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunla qadağan olur və ömürlük cəza ilə əvəzlənir, halbuki, bəzi ölkələrdə indiyədək tətbiq olunur.

1995-ci ildə ümumxalq müzakirəsi və səsverməsi (referendumla) ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası qəbul olunmuş və 1998-ci ildə bu il 20 illiyini qeyd etdiyimiz Konstitusiya Məhkəməsi yaradılmışdır. Həmin ildə İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair ilk dövlət proqramı qəbul olunmuşdur.

Müstəqil dövlətin ilk Konstitusiyasında maddələrin üçdən biri insan hüquq və azadlıqlarını ehtiva edir və insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi təsbit olunmuşdur.

Qabaqcıl və aparıcı dövlətlərin təcrübəsində olduğu kimi ölkəmizin Konstitusiyasında da dövlət idarəçiliyinin zəruri şərti olan hakimiyyətin bölünməsi prinsipi təsbit edilmişdir. Belə ki, Əsas Qanunumuzun 7-ci maddəsinin III hissəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir:

– qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir;

– icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə mənsubdur;

– məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

Əsas Qanunda həm birinci nəsil (klassik) insan hüquqları, yəni vətəndaş və siyasi hüquqlar, o cümlədən bu hüquqların tərkib hissəsini təşkil edən məhkəmə təminatı ilə bağlı olan hüquqlar, həm də ikinci nəsil insan hüquqları, yəni iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar təsbit olunmuşdur. Konstitusiyada həmçinin üçüncü nəsil hüquqlar olan sülh, inkişaf, təhlükəsiz və sağlam ətraf mühitdə yaşamaq və s. bu kimi kollektiv hüquqlara da yer verilmişdir.

Konstitusiyada əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sadalanmaqla yanaşı, onların təminat və müdafiə mexanizmi də göstərilir.

Konstitusiyanın 26-cı maddəsinə görə hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə

etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Əsas Qanunun 60-cı maddəsində isə deyilir ki, “Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir”.

71-ci maddə bütövlükdə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatına həsr olunmuşdur. Həmin maddənin I hissəsinə əsasən, Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur.

Hüquqi dövlətin mühüm prinsipi kimi çıxış edən hakimiyyət bölgüsü, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin III hissəsində birbaşa olaraq təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin səlahiyyətləri, hüquq və vəzifələri müəyyən edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, müvafiq orqanlar göstərilən məqsədlər üçün səlahiyyətləri çərçivəsində ayrı-ayrılıqda fəaliyyət göstərərək vəhdət təşkil edirlər.

Hüquqi dövlətin mühüm və ümumi prinsiplərindən olan “hüquq bərabərliyi” prinsipi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsində, eyni zamanda bir ümumi hüquq kimi təsbit olunmuşdur. Adıçəkilən maddədə hər bir kəsin qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, kişi ilə qadının eyni hüquqlara və azadlıqlara malik olması, irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsi, insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını, irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətinə görə məhdudlaşdırmağın qadağan olunması, habelə hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilməsi kimi çox mühüm mütərəqqi müddəalar təsbit edilmişdir.

Əsas Qanunda insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları ilə bağlı müddəalarla yanaşı həmin hüquq və azadlıqlardan irəli gələn vəzifələr də 72-ci maddədə təsbit etmişdir.

Bu göstərişlərə əməl olunmaması Konstitusiyanın 80-ci maddəsinə əsasən məsuliyyət müəyyən edir. Belə ki, Konstitusiyanın və

qanunların pozulması, o cümlədən Konstitusiyada və qanunlarda nəzərdə tutulan hüquqlardan sui-istifadə və ya vəzifələrin yerinə yetirilməməsi qanunla müəyyən edilən məsuliyyətə səbəb olur.

Konstitusiyada şəxsiyyətin azadlıq, toxunulmazlıq hüququ, söz, fikir, mətbuat, vicdan azadlığı, sərbəst toplaşmaq azadlığı, mülkiyyət və azad sahibkarlıq hüququ kimi vətəndaş hüquqları təsbit edilmişdir.

Hüquqi dövlətin Konstitusiya nəzarəti prinsipi də, Azərbaycan Respublikasının hüquqi dövlət quruculuğu yolunda öz uğurlu həllini tapmışdır. Belə ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin təşkili və həll etdiyi məsələləri təsbit etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası statik deyil, dinamik inkişafda olan bir sənəd olduğundan, burada vaxtaşırı zamanın çağırışlarına uyğun müvafiq dəyişiklik və əlavələr edilir. Belə dəyişikliklər, artıq üç dəfə, 24 avqust 2002-ci il, 18 mart 2009-cu il və 26 sentyabr 2016-cı il tarixlərdə ümumxalq səsverməsi ilə (referendumla) Azərbaycan xalqının inkişafına uyğun olaraq gerçəkləşmişdir.

2002-ci il referendumu nəticəsində həmçinin Konstitusiyada ilk dəfə olaraq Konstitusiya Məhkəməsinə fərdi şikayətlərin verilməsi məsələləri də yer aldı. Belə ki, Konstitusiyanın müvafiq maddələrində (130-cu maddəsinin V hissəsi) hər kəsin onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının, bələdiyyələrin normativ aktlarından, məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsi məqsədi ilə şikayət verə bilər.

2001-ci il 25 yanvar tarixindən Avropa Şurasının bərabər hüquqlu üzvü olan Azərbaycan Respublikası 2001-ci il 25 dekabr tarixində «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanı ratifikasiya etdi.

Belə ki, üç gündən sonra 28 dekabr 2001-ci il tarixdə qəbul olunmuş «Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Konstitusiya Qanunu ilə bağlı Konstitusiyamızda müvafiq əlavə və dəyişikliklər edilmişdir

2002-ci il avqustun 24-də keçirilən ümumxalq səsverməsi (referendum) nəticəsində Konstitusiyada Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) namizədliyinin irəli sürülməsi (109-cu maddənin 14-cü bəndi), seçilməsi (95-ci maddənin I hissəsinin 6-cı bəndi), həmçinin insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarının Konstitusiya-ya uyğunluğunun müəyyən olunması məqsədilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etməsi hüququ ilə bağlı müddəalar təsbit olunmuşdur (130-cu maddənin VII hissəsi).

Hakimiyyətin üç qolunun heç birinə aid və tabe olmayan, məhkəmədənənar müstəqil hüquq müdafiə mexanizmi olan Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil qərarlarının icrası mütləq olmadığından, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və təmin olunması üzrə fəaliyyətini ilk gündən bütün səlahiyyətli dövlət qurumları ilə bağlı sıx əməkdaşlıqda qurmuşdur. Yeri gəlmişkən, vətəndaş cəmiyyəti, qeyri-hökumət təşkilatları və kütləvi informasiya vasitələri ilə müntəzəm əməkdaşlıq edir.

Ombudsman təsisatına aid müddələrin da Konstitusiyada yer alması hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətinin təməl prinsiplərinə tam mütənasibdir.

Ombudsman təsisatının həyata keçirdiyi fəaliyyətin əsas məqsəd və məramı bütünlüklə əsas insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinə, pozulmuş insan hüquqlarının bərpasına, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətinin, habelə insan hüquqları sisteminin və demokratik idarəetmənin təkmilləşməsinə xidmət edir.

“Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiya Qanununun qəbulu ilə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha dolğun təmin edilməsi sahəsində keyfiyyətə yeni bir mərhələnin başlanğıcına start verildi. Nəticədə, səmərəli hüquqi müdafiə mexanizm kimi Ombudsman təsisatının səlahiyyətləri və rolu artdı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 iyul 1998-ci il tarixli, 739 sayılı “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” Fərmanı ilə yaradılmış ali konstitusiya mühakiməsi orqanı olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi isə konstitusiya normalarının aliliyini, onların pozulmazlığını təmin edilməsində yeni bir tarixi səhifə açdı və

demokratik dəyərlərin daha da möhkəmləndirilməsində geniş imkanlar yaratdı.

Heç də təsadüfi deyil ki, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 1.2-ci maddəsində “Konstitusiya Məhkəməsinin əsas məqsədləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyini təmin etmək, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir” kimi mütərəqqi müddəə yer almışdır.

Yeri gəlmişkən, “Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiya Qanununun 1.1-ci maddəsinə görə, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin mandatı, vəzifəsi də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş və Azərbaycan Respublikasının dövlət və yerli özünüidarə orqanları, vəzifəli şəxsləri tərəfindən pozulan insan hüquqları və azadlıqlarının bərpa edilməsi və bu Konstitusiya Qanunu ilə müəyyən edilmiş hallarda insan hüquqları pozuntularının qarşısının alınması üçün təsis edilir.

Göründüyü kimi, hər iki qurumun fəaliyyətinin əsas məqsədi və məramı pozulan insan hüquqları və azadlıqlarını bərpa etməklə, onların müdafiəsinin səmərəliliyinə nail olmaqdır, bu da onların sıx əməkdaşlığı üçün zəmin yaradır.

Ötən müddətdə Ombudsmanın dövlət və yerli özünüidarə orqanları, habelə vətəndaş cəmiyyəti institutları, eləcə də Konstitusiya Məhkəməsi ilə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmini sahəsində sıx əməkdaşlıq əlaqələri qurulmuş və bu sahədə fəaliyyəti müasir demokratik dövlət modeli baxımından təkmilləşdirilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında yaranan əməkdaşlıq əlaqələrinin əsasında müvafiq normativ hüquqi aktlarda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 130-cu maddəsi, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiya Qanununun 13.2.8-ci maddəsi, Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-ci maddəsi və s. təsbit olunmuş səlahiyyətlər durur ki, bu sahədə də kifayət qədər uğurlara imza atılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında Konstitusiya Qanununun 13.2.8-ci maddəsinə əsasən Müvəkkil şikayətin araşdırılması zamanı insan

hüquqlarının pozulması hallarını aşkar etdikdə, həyata keçirdiyi tədbirlərdən biri də – şəxsin hüquqları qüvvədə olan normativ aktlarla pozulduqda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edə bilməsi ilə bağlıdır.

Müvəkkil sözügedən səlahiyyətindən çıxış edərək müxtəlif vaxtlarda Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğularla müraciət etmiş və onlarla bağlı adıçəkilən qurum tərəfindən müvafiq qərarlar və ya qəraradlar qəbul edilmişdir.

Ombudsmanın təkcə hüquq bərabərliyinin təmininə yönəlmiş Konstitusiyaya Məhkəməsinə ünvanladığı və Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən təmin edilmiş bəzi sorğulara nəzər yetirək:

1. Azərbaycan Respublikasının 1 fevral 1999-cu il tarixli 618-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin (Bərabərlik hüququ) I hissəsinin, 35-ci maddəsinin (Əmək hüququ) VI hissəsinin, 38-ci maddəsinin (Sosial təminat hüququ) III hissəsinin, 71-ci maddəsinin (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 147-ci maddəsinə (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi), 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair sorğu.

Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin (Yaşı 18-dən az olan işçilərin əmək hüququ və onun xüsusiyyətləri) 3-cü bəndinə əsasən, yaşı 18-dən az olan işçilərin iş günü ərzində peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxt işəgötürənin razılığı ilə iş vaxtı kimi nəzərə alınır.

Yuxarıda qeyd olunan maddənin məzmunundan belə qənaətə gəlmək olar ki, işəgötürən razı deyilsə, yaşı 18-dən az olan işçilərin iş günü ərzində peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxt iş vaxtı kimi nəzərə alınmaz. Halbuki, Əmək Məcəlləsinin 7-ci maddəsinin (Əmək münasibətlərinin qanunvericiliklə və müqavilə bağlamaqla tənzimlənməsi) 5-ci bəndinin tələbinə görə, işçiyə yeni peşəöyrətmənin və ya ixtisasa yiyələnmənin şərtləri, qaydaları, müddəti və tərəflərin öhdəlikləri əldə edilən razılıq əsasında bağlanan müvafiq müqavilə ilə və yaxud əmək müqaviləsi ilə tənzimlənməlidir.

Digər tərəfdən isə, Əmək Məcəlləsinin 12-ci maddəsinə (İşəgötürənin əsas vəzifələri və məsuliyyəti) əsasən, əmək münasibətləri sahəsində işəgötürənin əsas vəzifələrindən biri – peşə

hazırlığını artırmaq, yeni ixtisasa yiyələnmək və ixtisasını artırmaq zamanı işçilərə eyni yanaşmaq və bərabər imkanlar yaratmaqdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 21 iyun 2010-cu il tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yuxarıda adıçəkilən normalarının, xüsusilə də bərabərlik hüququnu təmin edən 25-ci maddənin tələblərinə uyğun olmadığı üçün qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

2. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ), 71-ci (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 79-cu (Qanuna zidd vəzifələrin icrasına yol verilməməsi) və 147-ci (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi) maddələrinə, 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair sorğu.

İXM-nin 53.8-ci maddəsinə əsasən, işəgötürən tərəfindən qanunvericiliyin tələbləri pozulmaqla fərdi icazə alınmadan əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin işə cəlb edilməsinə görə otuz min manatdan otuz beş min manatadək miqdarda cərimə edilir.

İXM-nin mübahisələndirilən normasında işəgötürən anlayışı həm vəzifəli şəxsi, həm də fiziki şəxsi əhatə edir ki, onlara da inzibati xəyata görə tətbiq edilə və alına bilən inzibati cərimələrin maksimum həddi, İXM-nin 25.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq fiziki şəxslər üçün üç min manat, vəzifəli şəxslər üçün isə on min manat təşkil edir ki, həmin məbləğlərdən də artıq sözügedən sübyektlərə münasibətdə inzibati cərimənin tətbiqinə yol verilmir.

Qeyd olunanların ziddinə olaraq, İXM-nin 53.8-ci maddəsinə əsasən işəgötürən tərəfindən qanunvericiliyin tələbləri pozulmaqla fərdi icazə alınmadan əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin işə cəlb edilməsinə görə otuz min manatdan otuz beş min manatadək miqdarda inzibati cərimə edilir. Bu da işəgötürən şəxs qismində çıxış edən vəzifəli şəxsə münasibətdə tətbiq və alına bilinən inzibati cərimənin ümumi məbləğindən (on min manatdan) üç dəfədən çoxdur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarına əsasən Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci

maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmadığından 2011-ci il iyunun 1-dən qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

3. Azərbaycan Respublikasının 7 fevral 2006-cı il tarixli 54-IIIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci və 8.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ), 38-ci maddəsinə (Sosial təminat hüququ), 71-ci (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı) və 147-ci (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi) maddələrinə, 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair sorğu.

«Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun 8.1-ci maddəsinə əsasən beş və daha çox uşaq doğub onları səkkiz yaşadək tərbiyə etmiş və azı 10 il sığorta stajı olan qadınların bu Qanunun 7-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən olunmuş yaş həddi hər uşağa görə 1 il azaldılmaqla yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır.

Göründüyü kimi, qanunverici bu kateqoriyadan olan qadınların pensiya hüququnu qanunla müəyyən olunmuş yaş həddindən hər uşağa görə bir il müddətinə azaldılmasını nəzərdə tutur.

Lakin maddədə göstərilən “uşaq doğub onları səkkiz yaşadək tərbiyə etmiş” göstərişi bəzi kateqoriyalı qadınları sosial təminat hüququnun qeyd olunan güzəştlərindən kənar qalmasına və ayrışikliyə səbəb olur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 1 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarına əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinin, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə müvafiq olaraq beş və daha çox uşağı övladlığa götürüb səkkiz yaşnadək böyüdən anaların, beş və daha çox uşağı səkkiz yaşnadək tərbiyə etmiş ögey anaların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsinə; beş və daha çox uşağı səkkiz yaşnadək böyüdən qəyyum qadınların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.3-cü maddəsinə bu Qərdə əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir.

Ümid edirik ki, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həmin Qərarla ifadə olunmuş hüquqi mövqeləri nəzərə almaqla müvafiq qərar qəbul edəcəkdir.

4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 384.1.4-cü maddəsinin, həmin Məcəllənin 109.3-cü və 109.4-cü maddələrinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin V hissəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 125-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 127-ci maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair (31 may 2011-ci il tarixli №1/6539-11 sayılı) sorğu.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 20 iyul 2012-ci il tarixli Qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 29 iyun tarixli 418-IVQD nömrəli Qanunu ilə CPM-də mübahisə olunan 384.1.4-cü maddə ləğv edildiyindən konstitusiya işinin icraatına xitam verilmişdir. Beləliklə, göstərilən əsaslarla sorğu təmin edilmişdir və s.

Ümumilikdə, Ombudsmanın Konstitusiya Məhkəməsinə ünvanladığı 36 sorğularla bağlı 22 sorğu üzrə adıçəkilən qurumun Plenumu tərəfindən qərarlar (üç iş üzrə qərar), 13 sorğu üzrə isə Palata tərəfindən mübahisələndirilən normalara dair istər nəzəri, istərsə də təcrübi əhəmiyyət kəsb edən genişləndirici şərhləri özündə ehtiva edən qəraradlar qəbul edilmiş, nəticədə Əmək Məcəlləsində, İnzibati Xətalər Məcəlləsində və Cinayət-Prosesual Məcəllədə bir sıra normalar qanunvericilikdən çıxarılmış və beləliklə qüvvədən düşmüşdür.

Adıçəkilən sorğularla bağlı qəbul edilmiş həmin aktlar (qərarlar və qəraradlar) nəinki qanunvericilikdə olan boşluqları, ziddiyyətli məqamları, mövcud qeyri-müəyyənlikləri və anlaşılmazlıqları aradan qaldırmış, eyni zamanda əsas insan hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı təmini sahəsində yeni mütərəqqi iş təcrübəsinin formalaşmasına səbəb olmuşdur.

Bütövlükdə Müvəkkilin sorğuları əsasında Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş həmin qərar və qəraradlar istər nəzəri, istərsə də təcrübi əhəmiyyət kəsb edərək Konstitusiyada və digər normativ hüquqi aktlarda təsbit olunmuş müvafiq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, o cümlədən bərabərlik hüququnun daha dolğun təmin edilməsində əlavə geniş imkanlar açmışdır.

Odur ki, sözügedən qərar və qərardadlar ölkəmizdə aparılan uğurlu hüquqi və institusional islahatların məntiqi nəticəsi olaraq yaradılmış Ombudsman təsisatı ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında formalaşmış konstruktiv əməkdaşlıq əlaqələrinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsinə və təmininə xidmət edəcəkdir. Bu təcrübə davam etdirilməkdədir.

Ombudsman təsisatı ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında formalaşmış mövcud əməkdaşlıq əlaqələri təkcə sorğular əsasında qəbul edilmiş qərarlarla məhdudlaşmır. Bu sırada hər iki qurumun birgə və ya ayrılıqda təşkilatçılığı ilə beynəlxalq və ölkəmizin ictimai-siyasi həyatının əlamətdar hadisələrinə həsr edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmini və müdafiəsi ilə bağlı yerli və beynəlxalq elmi və təcrübi əhəmiyyət kəsb edən müxtəlif mövzularda keçirilən konfransları da göstərmək olar.

Həmin konfranslar istər insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmin edilməsi məqsədilə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və əlaqələndirilməsi, istər hüquqi maarifləndirmə, istərsə də gələcək norma yaradıcılığı prosesində müvafiq qanunvericilik aktlarının daha da təkmilləşdirilməsi, habelə həmin əsaslarla yeni mütərəqqi təcrübəyə nail olması baxımından təqdirəlayiqdir.

Beləliklə, effektiv milli hüquqi müdafiə mexanizm kimi Ombudsman təsisatı, habelə ali dəyər verdiyimiz xüsusi statuslu və səlahiyyətli Konstitusiya Məhkəməsi müstəqil dövlətimiz üçün yeni institusional mexanizmlər olmasına baxmayaraq, səlahiyyətləri çərçivəsində səmimi və etibarlı işgüzar əlaqələr mühitini formalaşdıraraq Konstitusiyada, digər qanunlarda və eləcə də ölkəmizin qoşulduğu beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunması sahəsində əhəmiyyətli rol oynamaqdadırlar. Həmçinin, hər bir dövlət qurumunun nəzdində insan hüquqları ilə bağlı bölmələrin yaradılması da bu məqsədlərə xidmət edir.

Əminliklə söyləmək olar ki, hər iki təsisat arasında faydalı işgüzar əməkdaşlıq əlaqələri bundan sonra da davam etdirilərək insan hüquq və azadlıqlarının təmininə və müdafiəsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Diqqətinizə görə hər birinizə təşəkkürümü bildirir və Konfransın işinə isə uğurlar arzulayıram.

Brigitte BIERLEIN

Chairman of the Constitutional Court of
the Republic of Austria

CONSTITUTIONAL REVIEW: THE AUSTRIAN EXPERIENCE

Distinguished President,
Ladies and gentlemen!

I.

I would like to thank you most cordially for the honourable invitation which has been extended to me to take part in this International Conference on the occasion of the 20th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, which will be dedicated to questions of constitutional jurisdiction.

On behalf of the Austrian Constitutional Court let me address my sincere and heartfelt congratulations to all colleagues of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan on the occasion of this special anniversary. I wish you every success for the future in delivering your important tasks, serving the rule of law and democracy in your country.

II.

Distinguished President,
Ladies and gentlemen!

The model of a democratic state which is governed by the rule of law is based on the notion of the primacy of the Constitution.

This notion of primacy means that every act of the state must be based on, and consistent with, the Constitution: the legislature, the executive (government and administration), as well as the judiciary. No state institution is exempted, nobody may "stand above the Constitution".

In order to lend effectiveness to this binding character of the Constitution in the day-to-day implementation of acts of the state, it takes institutions which, in actual fact, ensure compliance with the Constitution.

In Austria, the most important of these institutions is the Constitutional Court.

The Austrian Constitutional Court was set up by Federal Constitutional Law on 1 October 1920. This Constitution was adopted at the end of World War I, following the downfall of the Austro-Hungarian monarchy, for the then newly founded Republic of Austria.

The notion of constitutional jurisdiction, that is to say, the review of compliance with the Constitution by a separate, specialised court, is largely based on the following idea: Disputes on the interpretation and application of the Constitution are not only political but also legal conflicts. As such, they can only be decided by a court, in other words, by using the tools of justice, not just those of politics.

Constitutional jurisdiction is entrusted with ensuring that all state acts are in line with the Constitution, and in particular with the protection of the fundamental rights of the individual vis-à-vis the state and its machinery of power. In addition to its overriding importance for the rule of law, constitutional jurisdiction makes a significant contribution to strengthening democracy and hence the political stability of any state.

It is by no means a coincidence that constitutional courts have been set up in many states since the end of World War II, especially during transitions from dictatorial regimes to democracies governed by the rule of law: Italy and Germany were the first, followed by Spain and Portugal, and ultimately many Central and Eastern European countries. Apparently, the establishment of these constitutional courts was meant to pave the way for these states towards the rule of law and democracy, and to safeguard these achievements also for the future.

At this point I must insist that it would be wrong to see constitutional jurisdiction as being in contradiction with democracy. Democracy, in fact, must not be misunderstood as the "unrestricted rule of the majority" (Kelsen); on the contrary, the nature of democracy implies that the political powers represented in Parliament constantly seek compromise between majority and minority. In such a system, the function of the constitutional court becomes one of effectively protecting the rights of the minority and, above all, the fundamental rights of the individual, against encroachments by the majority and the very state it represents. When a constitutional court thus reviews acts of law-making by Parliament as to their constitutionality, it ultimately exercises a function that safeguards democracy.

III.

Court decisions, by their very nature, tend to be welcomed by one party and rejected by the other, depending on the different interests. This holds in particular for decisions rendered by a constitutional court, which is always called upon to rule on issues that arise from conflicting ideologies or political or social interests. In this respect, one thing should not be overlooked: regardless of whether the constitutional court declares a law unconstitutional (and repeals it), or finds a law not to be in contradiction with the Constitution, its decision always spells out the substance of the Constitution in more concrete terms and such determines the scope for political decisions.

The case law of the Austrian Constitutional Court has long been considered by many as excessively "restrained"; legal scholars in particular reproached the court for giving constitutional legitimation, more or less mechanically, to whatever the parliamentary majority had adopted ("adaptive jurisprudence").

When, in the 1980s, the Austrian Constitutional Court began to develop a more value-oriented jurisprudence, it again met with criticism. This time, it was mostly the representatives of the political majority who reproached the Austrian Constitutional Court for having crossed the borderline between jurisdiction and policy-making.

In recent years, this criticism from the political sphere has largely subsided. This might be attributable to the fact that the Austrian Constitutional Court is among those state institutions which enjoys a high degree of trust among the citizens, citizens who trust that the Court is delivering its tasks at a high level of quality, correctly, and –

above all – without being influenced by politics! Besides, one cannot help gaining the impression that, now and then, policy-makers shun away from taking socially most controversial complex decisions and are happy to let the Constitutional Court take the vanguard.

IV.

For the legitimacy and effectiveness of a constitutional court it is essential that it can decide in full independence and, above all, free of any political intervention. This independence is a prerequisite for a constitutional court to win the trust of the public at large. It is this trust of a country's citizens in the correct delivery of tasks, uninfluenced and not susceptible to being influenced, that is the most valuable asset of every constitutional court.

However, it would be an illusion to believe that any constitutional court can maintain the rule of law by its own authority. This becomes manifest also if you take the Austrian Constitutional Court as an example, which meanwhile looks back on a long and eventful history. After a much-promising start in the early 1920s, it was eliminated as early as in 1933 by the fascist regime governing Austria at that time. It was only in 1946, after the end of World War II and after the National Socialist tyranny had been overcome in Austria, that the Austrian Constitutional Court was able to resume its work. This chapter of Austria's history as well as certain recent developments in some European states make one thing clear:

Democracy and the rule of law is nothing we should take for granted. Their existence must be safeguarded and defended anew, day by day. Any such endeavour requires economic and social stability and, most importantly, that the rule of law, human rights and democracy become values which are embedded in the minds of a country's citizens.

V.

Distinguished President,
Ladies and gentlemen!

Thank you once again for this invitation. I am delighted that you have given me an opportunity to further strengthen the long-standing cooperation between the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan and that of the Republic of Austria.

Иветта МАЦЕЙКОВА
Председатель Конституционного Суда
Республики Словакия
доктор права

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ (ПРОБЛЕМЫ) КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ

Уважаемый господин Председатель,
Уважаемые гости, дамы и господа!

Я очень рада, что сегодня, в рамках международной конференции «Правовое государство и конституционное правосудие: ценности и приоритеты» имею честь вместе с Вами отмечать двадцатую годовщину основания Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

В начале выступления хочу, в первую очередь, поблагодарить Председателя Конституционного суда Азербайджанской Республики Фархада Абдуллаева за приглашение, которое я, учитывая дружественные отношения между Конституционным Судом Азербайджанской Республики и Конституционным Судом Словацкой Республики, приняла с большой радостью.

Одновременно разрешите мне от себя и от имени всех судей Конституционного Суда Словацкой Республики передать сердечные приветствия судьям Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

Уважаемые дамы и господа!

Вопросов, подлежащих обсуждению в связи с конституционным правосудием естественно немало, поэтому, в рамках своего выступления на тему «Некоторые вопросы (проблемы) конституционного правосудия», я постараюсь коротко, исходя из опыта Конституционного Суда Словацкой Республики, остановиться на некоторых вопросах, которые с точки зрения судей Конституционного Суда, возможно сформулировать в отношении существующей общественно-политической практики.

I.

Первый вопрос, которому я хочу уделить внимание, относится к ненадлежащей критике постановлений, принимаемым конституционным судом.

С критикой деятельности связанной с принятием постановлений конституционными судами, в том или ином виде, мы встречаемся, в принципе, в каждом государстве, что является совершенно естественным, так как конституционные суды не находятся в некоем вакууме, а значит, принимаемые ими решения, становятся предметом критики, при этом следует заметить, что Конституционный Суд Словацкой Республики также как и другие конституционные суды открыт для критики.

В этой связи, на мой взгляд, необходимо существование правила, о том, что такая критика непременно должна быть предметной, поддерживаемой профессиональными правовыми аргументами, а не личной, оскорбительной, эмоциональной, экспрессивной, выходящей за рамки общепризнанных правил поведения. Критика также не может основываться на предвзятом толковании постановлений конституционных судов и без соответствующей причины подрывать их репутацию и авторитет в обществе. По моему личному мнению, критика также не может быть причиной дискредитации деятельности, связанной с принятием постановлений Конституционным Судом.

Нельзя считать приемлемым и то состояние, когда имеет место критика объявленных, но еще неоформленных в письменной форме постановлений Конституционного Суда, а значит, критикующий подвергает постановление критике без ознакомления с письменным обоснованием критикуемого им постановления Конституционного Суда. В этом случае, критикующий субъект, руководствуясь устным объявлением судебного постановления,

может только предполагать, из каких конкретных правовых соображений в своем постановлении исходил Конституционный Суд.

При этом не следует забывать о таком простом факте, что критика судебных решений вытекает из самого характера их принятия. В большинстве судебных споров речь идет о споре между двумя сторонами, причем суд, принимая решение в пользу одной из сторон, вызывает, в большинстве случаев, недовольство другой стороны данным решением. Но оскорбления в адрес конституционных судов и их судей в демократическом правовом государстве недопустимы даже в той ситуации, когда участник производства, проходящего в Конституционном Суде, чувствует себя в результате проигранного спора обиженным, оскорбленным или фрустрированным. Фрустрация участника производства, в связи с принятым Конституционным Судом решением (особенно если таким участником является представитель законодательной или исполнительной власти) не может служить причиной дискредитации деятельности Конституционного Суда по принятию постановлений.

В интересах сохранения доверия граждан Конституционным Судам необходимо соблюдение следующего принципа: несмотря на то, что критикующий не согласен с конкретной юридической позицией, выраженной в постановлении Конституционного Суда, он, тем не менее, должен обосновать свою, отличающуюся позицию культурно и, с профессиональной точки зрения, эрудированно.

Тем самым мы, естественно, не ставим под сомнение право кого-либо на свободу слова. Но уважая все принципы и ответственность, связанные с применением права на свободу слова, а также требование сохранения доверия общества к независимому, беспристрастному и справедливому принятию постановлений конституционными судами, необходимо также требовать, чтобы в интересах сохранения авторитета судебной власти, в рамках критики принимаемых конституционными судами решений, всегда присутствовала определенная сдержанность.

В этой связи считаю нужным обратить Ваше внимание на один из выводов 3-го конгресса Всемирной конференции по конституционному правосудию, который проходил в 2014 году в Сеуле:

«Некоторые суды и некоторые судьи действительно испытывали серьезное давление со стороны исполнительной и законода-

тельной властей, со стороны заинтересованных лиц, а также со стороны СМИ, которые иногда неправильно понимали постановления или же искажали имидж судов. Такое часто происходит, когда суды выносят решения, которые не по нраву другим государственным органам. Некоторые суды подверглись жесткой и неуважительной критике, при этом их постановления даже не исполнялись».

В связи с вышесказанным, следует особенно отметить критику, адресованную конституционным судам в тех случаях, когда последние, в рамках абстрактного контроля за конституционностью в делопроизводстве о соответствии нормативных правовых актов Конституции, «позволят себе» выразить позицию о несоответствии какого-либо обжалованного правового акта Конституции, причем такая критика часто основана на ошибочном убеждении критикующего в том, что законодательный орган как орган, выражающий суверенитет народа в принятии законов, по сути, абсолютно ничем не ограничен.

В этой связи необходимо подчеркнуть, что конституционные суды не находятся в политической оппозиции по отношению к политическим партиям, законодательным органам или правительству, а лишь, в соответствии с принципом разделения власти, который является одним из основных принципов каждого демократического правового государства, выполняют свою роль, которая заключается в защите конституционности.

В любом современном, демократическом, правовом государстве определенная напряженность между Конституционным Судом и законодательным корпусом или исполнительной властью является естественной, так как именно Конституционный Суд представляет собой тот орган, которому Конституция демократического правового государства поручает задачу воспрепятствовать концентрации власти и злоупотреблению ею со стороны законодательных органов или исполнительной власти, а значит, в конечном счете, ему поручают задачу защищать конституционность и в отношении самого государства.

II.

С точки зрения Конституционного Суда нельзя положительно оценивать и те случаи, когда участник процесса в Конституционном Суде, хотя и соглашается с резолютивной частью постанов-

ления Конституционного Суда, тем не менее, не принимает (полностью или частично) правовую позицию Конституционного Суда, содержащуюся в обосновании такого постановления.

В этой связи Конституционный Суд Словацкой Республики в своем недавнем постановлении отметил, что существующее правило, касательно того, что определение Конституционного Суда не подлежит обжалованию, в итоге приводит к такой ситуации, что определение Конституционного Суда представляет собой окончательное решение конституционно-правовых вопросов по конкретному делу и поэтому подлежит выполнению соответствующим органом общественной власти, а конституционно-правовое толкование, представленное в определении конституционного суда, должно неукоснительно приниматься. Нельзя не учитывать правового значения, так как правовое мнение Конституционного Суда, указанное в обосновании его постановления, является выражением или отображением применения всего конституционного устройства. Поэтому не только сама резолютивная часть, но и правовая позиция, содержащаяся в обосновании Конституционного Суда, является общеобязательным при решении одинаковых по характеру случаев.

III.

На мой взгляд, является недопустимым и то обстоятельство, что законодательным органом не соблюдается принцип конституционного равновесия и принцип разделения властей в отношении Конституционного Суда, кроме того заслуживает критических замечаний, и законодательная деятельность, пытающаяся обойти ограничения, закрепленные Конституцией, или отрицать или „пробить“ определения Конституционного Суда, относительно антиконституционности закона и воспрепятствовать контролю со стороны Конституционного Суда, путем принятия конституционных законов, причем в тех случаях, когда Конституция вообще не предусматривает регулирование данного вопроса конституционным законом.

IV.

Необходимо также заметить, что с точки зрения конституционных судов можно весьма критически оценивать и обструкции со

стороны представителей законодательной или исполнительной власти при назначении новых судей конституционных судов.

С такими обструкциями при назначении новых судей Конституционного Суда, столкнулся и Конституционный Суд Словацкой Республики, когда Президент Словацкой Республики в течении длительного времени не назначал трех недостающих судей и Конституционный Суд, вынужден был более трех лет работать в неполном составе. Такое положение, связанное с работой Конституционного Суда в неполном составе, наряду с увеличением заявлений, поступивших в адрес Конституционного Суда привело к:

а) увеличению средних сроков конституционного производства с 3,34 месяца в 2012 году на 11,71 месяца в 2017 года;

б) росту количества заявлений, которые были отклонены Пленумом Конституционного Суда по процессуальным причинам в связи с тем, что по ним не было принято постановления по существу, так как для принятия такого постановления по существу не набиралось необходимого, регулируемого Конституцией, большинства в семь голосов.

В результате, длительной работы в неполном составе Конституционного Суда Словацкой Республики, наблюдалось серьезное замедление его деятельности. Кроме того, Конституционный Суд (касательно принятия решений по пленарным делам) неоднократно становился недееспособным защитником конституционности. Исходя из упомянутых серьезных, негативных последствий, вызванных длительной работой Конституционного Суда в неполном составе, я, как Председатель Конституционного Суда Словацкой Республики, приветствовала тот факт, что Президент Словацкой Республики, в декабре 2017 года, по истечении более трех лет, принял решение о назначении трех судей на вакантные места в Конституционном Суде.

Уважаемый господин Председатель!

Уважаемые дамы и господа!

В заключение, хочется отметить, что связи с множеством, упомянутых мною замечаний, касающихся общественно-политической практики, осуществляемой в отношении конституционного правосудия, все конституционные демократии требуют функциональной системы сдержек и определенного противовеса, причем в государствах, в которых был учрежден Конституционный Суд,

одним из самых важных элементов обеспечения таких сдержек и противовеса как раз является, функционирующий надлежащим способом, Конституционный Суд.

При этом необходимо особо подчеркнуть, что конституционные суды занимают одинаковое с законодательной и исполнительной властью положение. Из вышеуказанного следует, что в отношениях Конституционного Суда с законодательной и исполнительной властями действует принцип равенства, а не подчиненности.

Любое нарушение эффективной деятельности или надлежащего функционирования конституционных судов, способно реально, серьезным образом, нарушить три основных принципа, а именно, демократию, права человека и правовое государство.

Требование надлежащего функционирования конституционных судов особенно очевидно в ситуации, которую мы в настоящее время наблюдаем в мире, когда в результате неопределенности, вызванной динамически меняющейся общественной и экономической обстановкой для широких слоев населения все более привлекательной становится «власть сильной руки», пропагандисты которой располагают простыми на первый взгляд, но быстрыми решениями всех существующих проблем.

В связи с вышеуказанным можно, без всяких сомнений, отметить, что конституционные суды в любом государстве представляют собой «последнюю линию» защиты конституционности, защиты демократического строя и принципов материального правового государства.

Уважаемый господин Председатель!

Уважаемые дамы и господа!

В заключение выступления я искренне хочу желаю Конституционному Суду Азербайджанской Республики, чтобы его судьи и впредь принимали всегда правильные и качественные решения, благодаря которым Конституционный Суд Азербайджанской Республики является институтом, пользующимся большим доверием и уважением и сохраняющим за собой свою незыблемую позицию поистине независимого органа защиты конституционности.

Благодарю за внимание.

Петр МИКЛАШЕВИЧ
Председатель Конституционного
Суда Республики Беларусь
заслуженный юрист
Республики Беларусь

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВОСУДИЕ В ПРОЦЕССЕ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

Уважаемые участники конференции!

Уважаемые дамы и господа!

В демократических государствах конституционные ценности обуславливаются историческим развитием общественных процессов, основываясь как на национальных идеях, нравственных и духовных идеалах, так и общечеловеческих ценностях. В процессе исторического развития общества и государства, самоопределения нации вырабатываются и развиваются ценности, которые находят легитимное нормативное закрепление в Конституции. Так, в преамбуле Конституции Республики Беларусь указано, что «народ Беларуси, желая обеспечить гражданское согласие, незыблемые устои народовластия и правового государства, принимает Конституцию».

1. Ценности правового государства.

Правовое государство формируется путем утверждения и реализации основополагающих конституционных ценностей, которые находятся в определенной взаимосвязи и взаимозависимости. Так, очевидно, что права и свободы человека могут быть в

полной мере обеспечены и реализованы только в действительно демократическом социальном правовом государстве, а правовое государство не может быть таковым без реализации на практике конституционных ценностей.

Достижение баланса конституционных ценностей ведет к сохранению равновесия общества, его стабильности, эффективному взаимодействию всех общественных сил на основе конституционного приоритета – человека как высшей ценности и цели общества и государства. Во взаимоотношении «человек – государство» ключевым является определение возможных пределов вмешательства государства в осуществление прав и свобод человека, в случае ограничений – их обоснованность и пропорциональность.

В Конституции определено, что Республика Беларусь является демократическим социальным правовым государством. При этом доктринальные подходы к пониманию правового государства, выработанные на европейском пространстве, лежат в основе реализации современной концепции правового государства.

Необходимо учитывать, что конституционные ценности в современных условиях наполняются новым содержанием. Развитие общества и государства, осмысление новых концептуальных подходов к пониманию правового государства, правам человека закономерно влекут развитие смыслового содержания конституционных ценностей.

Можно констатировать, что устойчивыми тенденциями современного конституционализма являются развитие ценностного содержания национальных конституций, претворение в жизнь и защита конституционных ценностей.

В правовом государстве законы выступают эффективной конституционно-правовой формой выражения, организации и защиты прав и свобод человека. Конституционный Суд, исходя из верховенства Конституции и верховенства права, указывает в своих решениях на необходимость обеспечивать в национальной правовой системе принятие и действие законов, которые являются по сути правовыми, то есть определяющими баланс свободы, власти, конституционных ценностей на началах равенства и справедливости.

В Послании Президенту Республики Беларусь и палатам Парламента о состоянии конституционной законности в Республике Беларусь в 2017 году Конституционный Суд отметил, что при осуществлении правового регулирования общественных отношений от нормотворческих органов требуются последовательная и системная реализация и развитие конституционных принципов и ценностей в целях легитимности и социальной приемлемости нормативных правовых актов.

2. Конституционное правосудие.

Функционирование современного правового государства представляет собой реальное претворение в жизнь конституционных ценностей, развитие их в законах, конституционализацию правового регулирования, формирование конституционного правосознания и мышления.

Конституционный Суд Республики Беларусь, защищая конституционные ценности, исходит из необходимости поддержания их баланса и недопущения умаления в законотворческом процессе с учетом как общечеловеческих ценностей и европейских демократических стандартов, так и национальных особенностей развития демократии и формирования правового государства на данном этапе в нашей стране.

Следует подчеркнуть, что в современном мире, в условиях глобализации, интенсификации всех общественных процессов появляются новые тенденции в отношении понимания и трактовки конституционных ценностей, происходит «приращение» их смыслового содержания, адаптация к современным реалиям.

Выявление и раскрытие содержания конституционных ценностей, принципов и норм при осуществлении конституционного правосудия дает возможность ориентировать законодателя и правоприменителя на соблюдение многогранного содержания конституционных положений, соблюдение не только «буквы», но и духа Конституции; в необходимых случаях указывать на недостаточность механизма правового регулирования в целях обеспечения реализации конституционных прав граждан, полноты урегулирования тех или иных общественных отношений.

Конституционный Суд Республики Беларусь осуществляет последующий конституционный контроль, и с 2008 года обязательный предварительный контроль конституционности законов,

принятых Парламентом, до их подписания Президентом Республики Беларусь. Как свидетельствует практика, обязательный предварительный конституционный контроль в условиях сформировавшейся правовой системы, достигнутого эффективного взаимодействия властей служит упреждению нарушений конституционной законности, исключению возможных негативных последствий действия законов, противоречащих Конституции.

Признавая конституционность принятых законов, Конституционный Суд в отношении их отдельных положений формулирует правовые позиции, содержащие выявленный конституционно-правовой смысл законов, упреждая тем самым их искажение и возможность неконституционной правоприменительной практики. Ряд правовых позиций направлен на интерпретацию конституционных ценностей, принципов и норм применительно к конкретным правоотношениям. При этом конституционные ценности и принципы, находящиеся в Конституции в «свернутом» виде, выявляются в решениях Конституционного Суда в результате уяснения сути и смысла конституционных норм в их системной взаимосвязи.

Конституционный контроль обеспечивает надлежащий конституционно-правовой баланс властных полномочий государственных органов, оказывая существенное влияние на обеспечение равновесия всех общественно-политических сил в государстве. Конституционный Суд становится фактически конституционным арбитром, как между различными ветвями власти, так и в достижении гармонизации интересов личности, общества и государства на основе неукоснительного соблюдения конституционных ценностей, принципов и норм.

В условиях динамизма и открытости современных межгосударственных отношений верховенство Конституции обеспечивается с учетом многоуровневого правового регулирования, сложного переплетения национальных, наднациональных, региональных, международных правопорядков.

В процессе региональной интеграции проявляется проблема иерархического плюрализма различных правовых систем. В этих условиях усилия конституционной юстиции направляются на обеспечение гармонизации правил взаимодействия междуна-

ного, интеграционного и национального права; последовательное сопряжение конституционных положений, предписаний интеграционных актов, требований международно-правовых стандартов в целях обеспечения верховенства Конституции.

В настоящее время, учитывая участие Республики Беларусь в интеграционных процессах, мы видим, что важно сохранять конституционную идентичность, суверенное право народа Беларуси самостоятельно определять стратегию развития страны с учетом национальных традиций и интересов.

Выводы.

На основе Конституции, в которой закреплены принципы правового государства, демократический механизм осуществления государственной власти, Республика Беларусь последовательно осуществляет курс на эволюционное конституционное строительство, формирование государства для народа.

Конституционная цель формирования современного правового государства определяет вектор функционирования всего государственного механизма, стратегию развития общества, становление человека и гражданина как носителя конституционных прав, свобод и обязанностей, активного участника конституционных правоотношений.

В заключение от имени Конституционного Суда Республики Беларусь сердечно поздравляю наших коллег, Конституционный Суд Азербайджанской Республики,

с 20-летним юбилеем, желаю дальнейшей успешной плодотворной деятельности по обеспечению верховенства Конституции, утверждению принципов и ценностей правового государства.

Крепкого Вам здоровья, счастья и благополучия!

Спасибо за внимание!

Dr. Dragoljub DRAŠKOVIĆ
 President of the Constitutional Court
 of Montenegro

**THE CONSTITUTIONAL COURT OF MONTENEGRO
 AS A GUARDIAN OF THE CONSTITUTIONAL ORDER AND
 HUMAN RIGHTS AND LIBERTIES**

Honorable President Abdullayev,
 Honorable Ladies and Gentleman!

I express my sincere gratitude on invitation which has given me honor to take part in the Conference marking 20th anniversary of the existence of the Constitutional Court of Republic of Azerbaijan.

On behalf of the Constitutional Court of Montenegro I cordially congratulate this jubilee to colleagues from the Constitutional Court of the of Republic of Azerbaijan. In addition, I wish you much success in the future fulfillment of important tasks.

Montenegro as a contemporary constitutional state had established legal order based on the principle rule of law, and within had placed the position of the Constitutional Court whose core competence is a protection of constitutionality and legality, as well as human rights and freedoms, or in other words the protection of the Constitution as whole. In Montenegro is present European continental model of protection of constitutionality based on Kelsen's theory of control from one center, by separate and independent body, the Constitutional

Court, with all basic elements of that concept concerning the methods of composition and election of the Court, decision-making procedure and forms and consequences of its decisions etc.

Due to the nature of its functions for realization of the constitutional and legal order, the Constitution of Montenegro had clearly and completely separated Constitutional Court from other branches of state power, established as an autonomous and independent supreme state authority, as the highest autonomous State authority of special nature and character of the constitutional authority *sui generis*. Separation of the Constitutional Court from other highest state authorities and bodies, guarantees exercise of these functions in accordance with the Constitution.

It's a special constitutional category in constitutional and legal order that has a special place in overall structure of state power, which constitutes with the President, Parliament and government, the supreme state body, whose position is determined by its primary and most important function, protection of constitutionality and legality, which in organizational and functional establish it as the highest decision making body which has the right of normative control of constitutionality of laws, accordingly, constitutionality and legality of other acts and by laws and their abolition, whose jurisdiction also includes the protection of human rights and freedoms that are violated by an act of State authority, as well as deciding on whole range of other complex and social issues and relationship.

Therefore, unlike the judiciary, as one of three branches of power in the system of the separation of powers, which in organizational structure of Constitution gained its place in a separate section of the Constitution in the same section of the Constitution which regulates the system of government as a whole, ie. and other two branches of government, legislative and executive, carried out by the Parliament of Montenegro and Government of Montenegro, and even some other public authorities, such as the President of Montenegro, local governments, the Montenegrin Army, Defense and Security Council and the State Prosecution which under these headings regulated in the Constitution, while the constitutionality and legality that protects the Constitutional Court, and then Constitutional Court by itself, is set out in separate part of the Constitution.

With this structural concept the Constitution had clearly delimited the position of the Constitutional Court in constitutional order of Montenegro, and not only in regard to judiciary, but also in regard to all other branches and organs of the State power. At the same time, framers of the Constitution, in this way, had placed the Constitutional Court as equivalent or even more, to other governmental authorities or organs that are forming the structure of State power.

In exercise of its jurisdiction, the Constitutional Court has no monopoly over the enforcement of constitutional norms, because this is obligation of all state bodies, but it has a decisive role in determining their true meaning, which then becomes mandatory for all. Therefore, the Constitutional Court is original protector of constitutionality and legality, the guarantor of integrity of the legal system and it can be said that it has a certain degree of legal superiority in relation to the legislative, executive and judicial power. Within its competence, it is the highest state organ, with the highest authority, which by elimination of violation of the Constitution by any State organ, protects the legal system as whole. The Constitution, also establishes that the power is limited by the Constitution and law.

In its proceedings, the Constitutional Court is not hierarchically above other constitutional powers, it is not superior, but it has supervisory and controlling role in regard to respect of constitutionality. Decision of the Constitutional Court has same effect towards all branches of power, and it is manifested in cessation of validity of a Law adopted by the Parliament, in cessation of by laws adopted by Executive Government, in quashing decision of the courts, in prohibition of the work of political parties and non-governmental organization, in finding the violation of electoral law etc. Limitation of the decisions of the Constitutional Court derives only from the Constitution and the law.

Procedure of the Constitutional Court upon the constitutional complaint in case when procedure for protection of rights is not completed before a regular court, specifically points to a strong correlation of the judicial authorities and the Constitutional Court, and even to participation of the judiciary in the proceedings before the Constitutional Court, but also to participation of the Constitutional Court in protection of human rights and fundamental freedoms if they were violated by and individual act or judicial authorities and have not found its

protection before the ordinary courts. It has a competence to abolish the decisions of ordinary courts, but only if it finds a violation of human rights and freedoms in the course of the proceedings before these courts.

In the proceedings of the Constitutional Court upon the constitutional complaint is not about deciding as the court of the higher instance, because the Constitutional Court is not another court in hierarchy of ordinary courts, but it only provides the constitutional and judicial protection of rights, which, in addition to judicial protection, is constitutionally defined as special form of human rights protection. It does not take in charge the jurisdiction of the ordinary court, but in realization of its constitutional competences, on the request of the applicant, controls acts for which there is a belief of violation of constitutional rights and freedoms. The Constitutional Court controls whether violation of the constitutional rights and freedoms really occurred in the previous decision-making procedure. The constitutional complaint is neither ordinary nor extraordinary legal remedy, but a special institute which controls individual acts of state institution from the standpoint of human rights and freedoms.

Therefore, in the exercise of the constitutional jurisdiction of the Constitutional Court there is no supervision of the Constitutional Court over the judiciary and especially not over the Supreme Court, which could question his constitutionally established status as the highest court in Montenegro within the judicial authorities.

Николай БОНДАРЬ
Судья Конституционного Суда
Российской Федерации
заслуженный юрист РФ, заслуженный
деятель науки РФ
д.ю.н., профессор

ЦЕННОСТИ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ СУДЕБНОГО КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА: ОСНОВНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ И ПРИОРИТЕТЫ ИЗ ПРАКТИКИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РОССИИ

Примечательной особенностью современного конституционализма является традиция, своего рода конституционное обыкновение, рассматривать юбилейные даты конституционного развития дружественных стран, в том числе и как важное событие политической и правовой жизни своих государств, как своего рода транснациональный праздник современного конституционализма, значимый для всех тех стран, которые объединены общими целями и задачами демократического развития. Свидетельством тому является и юбилейная дата конституционного правосудия Республики Азербайджан, с чем поздравляем наших азербайджанских коллег и выражаем искреннюю благодарность за предоставленную возможность быть сопричастными к этому празднику конституционного правосудия.

Оценка места и роли конституционного правосудия в условиях современных демократий – а это сквозная тема настоящей конференции – весьма рельефно раскрывается сквозь призму аксио-

логических начал теории и практики конституционного правосудия. Примечательно в этой связи, что в Конституции Республики Азербайджан приверженность к общечеловеческим ценностям во взаимосвязи с защитой независимости, суверенитета заявлена уже в положениях Преамбулы, что является, безусловно, и основой для конституционного правосудия.

1. Аксиологическая функция конституционного правосудия и объективная необходимость ее усиления в современных условиях.

Современная эпоха ставит перед конституционным правосудием новые трудные задачи. Конституционное правосудие, как и иные конституционные институты современных демократий, испытывает сегодня различные, порой достаточно острые вызовы современной эпохи.

Конституционное правосудие занимает в системе современного конституционализма уникальное, но, думается, не во всем окончательно утвердившееся реальной практикой конституционного развития место (имею в виду далеко не только Россию). Подтверждение этого – продолжающиеся поиски оптимальных вариантов решения отнюдь не второстепенных для конституционного правосудия вопросов (начиная от места и роли Конституционного Суда в системе разделения властей, продолжая степенью обязательности отдельных видов его решений, в том числе в соотношении их юрисдикционных и нормотворческих начал, включая пределы унификации общих принципов судостроительства и судопроизводства, статуса судьи и т.д.). Очевидно, что на его состояние все более ощутимо влияют общие тенденции мирового развития, в том числе процессы правовой глобализации, с одной стороны, и объективное усиление (в качестве противовеса первым) социокультурных факторов национального конституционного развития, с другой.

Своего рода, рефлекторной реакцией конституционного правосудия на столь сложные процессы является тенденция к перераспределению основных функций конституционного правосудия – от чисто охранительной деятельности к активному использованию преобразовательно-динамического потенциала конституционно-судебных функций. Закономерным проявлением этих процессов является усиление аксиологических подходов в конс-

титудиионном правосудии – не только при оценке спорных нормативных положений, но и при конституционно-судебном вторжении, разрешении реальных противоречий социальной действительности современного общества и государства.

Аксиологическая функция конституционного правосудия носит универсальный характер, проявляется как в негативно-правоохранительном, так и позитивно-регуляторном аспектах. В основе аксиологической функции конституционного правосудия – представление о безусловной, исходной ценности Конституции РФ как акта прямого действия в режиме ее верховенства, обеспечивающего системное и целостное упорядочение социально-экономических и политических процессов, баланс власти, свободы и собственности в условиях современной государственности¹. В соответствии с правовыми позициями Конституционного Суда РФ (далее – КС РФ) верховенство Конституции РФ проявляется в органическом единстве с общепризнанным принципом верховенства (господства) права, ценностное и нормативно-доктринальное значение, которого положено в основу всего содержания Конституции РФ. Одновременно и само по себе верховенство права с его требованиями равной для всех меры свободы и справедливости, выступая основополагающим принципом современного демократического правового государства, предстает как важнейшая конституционная ценность. Характерно, что и Конституция Республики Азербайджан отводит соответствующим свойствам Конституции (ст. 147) принципиальное значение в аспекте различения права и закона (Раздел пятый), предусматривает, что нормативные правовые акты «должны основываться на праве и справедливости (равное отношение к равным интересам)» (ч. 1 ст. 149).

КС РФ осуществляет функции конституционного контроля и обеспечивает тем самым верховенство Конституции не только на основе формально-юридических оценок проверяемого нормативного правового акта с точки зрения его соответствия букве Конституции, но и с учетом требований общеправовых принци-

¹ Н.С. Бондарь. Аксиология судебного конституционализма: конституционные ценности в теории и практике конституционного правосудия. Серия «Библиотечка судебного конституционализма». Вып. 2. 2-е изд., доп. – М.: Юрист, 2014.

пов справедливости, равенства, достоинства личности, соразмерности и пропорциональности, баланса власти и свободы, которые имеют в своей основе как нормативно-правовое, конституционное, так и социальное, экономическое, политическое, культурологическое содержание. Этому не противоречит и то обстоятельство, что, рассматривая в рамках своих полномочий конкретные дела, КС РФ «решает исключительно вопросы права» (ч. 2 ст. 3 ФКЗ «О Конституционном Суде РФ»).

2. Конституционный Суд – творец «живого» (судебного) конституционализма.

Известно, что конституционализм – комплексная политико-правовая категория, которая наполняется в современных условиях правовой глобализации и противоречивых процессов демократического развития Российской государственности новыми качественными характеристиками. Структурно она включает: во-первых, конституционную доктрину, философско-правовую теорию развития общества и государства, их взаимоотношений с личностью; во-вторых, конституционализм — это сама практика, конституционно-правовая онтология конституционной государственности в самом широком проявлении ее законотворческого, правоприменительного и, естественно, судебного бытия; в-третьих, конституционализм включает нормативно-правовой компонент (систему конституционного законодательства во главе с Конституцией), имеющий, прежде всего, аксиологическую ориентацию; наконец, в-четвертых, конституционализм – это одна из форм общественного сознания, характеризующаяся единством конституционной психологии и конституционной идеологии, на основе которых становится возможным формирование в нашем обществе (хочется надеяться) нового типа юридического, конституционного, мировоззрения.

Во все эти составляющие конституционализма проникает, активно воздействует на них государственно-властная энергетика конституционного контроля. Посредством конституционного правосудия конституционализм, как особый политико-правовой режим демократического государства, актуализируется с учетом конкретно-исторических условий своего развития, превращается в «живой» конституционализм на основе вырабатываемых правовых позиций КС РФ, относящихся как к нормам и институтам

конституционного и других отраслей права, так и к практике их реализации.

На этой основе становится возможным формирование нового, во многом уникального политико-правового явления конституционной государственности – судебного конституционализма. Корни судебного конституционализма проистекают из сущностных характеристик Конституции, с одной стороны, и конституционного назначения судебной власти, в особенности конституционного правосудия, с другой.

Необходимость участия судебной власти в решении конституционно значимых вопросов имеет объективный характер; в общем виде она обусловлена уже самим по себе признанием судебной власти в качестве одной из основ конституционного строя, которая призвана обеспечивать верховенство и прямое действие Конституции РФ (ст. 10, ч.1 ст.11 в нормативном единстве с ч.2 ст.15 Конституции РФ), что подтверждается как национальной, так и зарубежной практикой. Такое значение конституционного правосудия для правового демократического государства является на сегодняшний день, по существу, общепризнанным. Это и понятно: ведь «конституция без органа конституционного контроля, обладающего полномочиями констатировать противоречие обычных правовых актов конституции, есть *lex imperfecta*. Конституция становится *lex perfecta* только тогда, когда конституционный суд может признавать обычные законы противоречащими конституции... Только активная позиция конституционного суда обеспечивает реальную, а не предполагаемую имплементацию принципа верховенства конституции... Роль конституционного суда при обеспечении принципа верховенства конституции является основополагающей. Через конституционный контроль конституция, как правовой акт, превращается в «живое» право»², а конституционализм превращается в «живой» конституционализм.

Практика конституционного правосудия объективирует как формально-юридическую природу, так и социальную сущность Конституции как правового акта высшей юридической силы и

² См.: Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов (Вильнюс, 3-6 июня 2008 года) // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. Ереван. 2008. Вып.2-3. С.110-111.

прямого действия, выступающего порождением, отражением и универсальным средством разрешения социальных противоречий. В этом плане как раз и становится возможным рассматривать образование КС РФ в качестве одной из важнейших предпосылок утверждения в России реального, «живого», а не декларативного конституционализма. Тем самым Конституционный Суд служит гарантом неразрывности фактической и юридической конституции, чем обеспечивается, в свою очередь, единство «должного» и «сущего» в конституционном пространстве. Образование КС РФ явилось решающим фактором по формированию качественно нового состояния конституционализма – судебного конституционализма. Исходя из этого для понимания судебного конституционализма и, соответственно, роли конституционного правосудия в его становлении и развитии одинаково важно учитывать, по крайней мере, несколько моментов:

во-первых, решения КС РФ являются нормативно-правовой основой формирования судебного конституционализма и, соответственно, всей системы российского конституционализма в целом. В этом проявляется их природа и назначение как нормативно-правового компонента судебного конституционализма;

во-вторых, конституционное правосудие и его решения – один из важных источников развития современной конституционной доктрины, модернизации российской государственности (доктринально-теоретический компонент судебного конституционализма);

в-третьих, Конституционный Суд РФ – генератор конституционной идеологии, творец новой конституционной культуры, конституционного мировоззрения личности и общества (идеологический компонент судебного конституционализма);

в-четвертых, судебный конституционализм есть материализация конституционно-судебной практики, реального воплощения в жизнь требований верховенства Конституции, ее прямого действия, материализация конституционных ценностей в обществе и государстве (материальный компонент судебного конституционализма).

Судебный конституционализм способствует утверждению и поддержанию конституционного правопорядка как высшего юридического выражения правовой социальной демократической

государственности, что обеспечивается путем придания ей качеств фактической (практико-прикладной) ценности, проникающей как в публично-властную деятельность, так и в процессы реализации прав и свобод человека и гражданина.

С этих позиций судебный конституционализм может быть представлен как политико-правовой режим судебного обеспечения верховенства Конституции, ее судебной защиты как акта прямого действия, гарантирующий баланс власти и свободы в демократическом правовом государстве³.

При этом конституционный контроль выступает сущностной чертой судебного конституционализма, проникая во все его составляющие и создавая условия для поддержания действенности соответствующего политико-правового режима обеспечения верховенства Конституции посредством реализации как традиционной, охранительной, так и преобразовательной функции.

3. Дух и буква Конституции в их соотношении как воплощение сакральных (ценностных) характеристик Основного Закона.

Сама по себе проблема гармонизации буквы и духа конституции имеет отнюдь не конъюнктурно-политическое значение, как это нередко представляется. В основе соответствующих характеристик Основного закона лежат глубинные, сущностные характеристики данного документа, призванного обеспечивать баланс власти и свободы в обществе и государстве с учетом того, что конституция – это: во-первых, порождение социальных противоречий данного общества; во-вторых, отражение и, в какой-то мере, позитивное закрепление, признание этих противоречий; в-третьих, она (конституция) воплощает юридический механизм преодоления, разрешения социальных противоречий, конфликтов и коллизий.

Эти, глубинные по своей природе, характеристики конституции коренятся не только в ее тексте, но, прежде всего, в духе конституции. Соответственно, и развитие, преобразование конституции не может сводиться исключительно к изменению, корректировке самого по себе ее текста.

Что же касается «духа конституции», то его воплощением являются такие, сакральные по своим нормативно-правовым характери-

3 Н.С. Бондарь. Судебный конституционализм: доктрина и практика: монография / – 2-е изд., перераб.- М.: Норма: ИНФРА – М., 2016.

кам, категории конституционного права как «конституционные принципы», «конституционные основы, начала», «конституционные ценности». Особое значение имеет в этом ряду категория ценности. Она позволяет обнаружить («снять») в сфере конституционализма некий идеализированный слепок (модель) аксиологических конституционных начал, которые имеют наиболее абстрактное содержание, но вместе с тем наполнены предельно высоким уровнем концентрации нормативной (конституционно значимой) энергии, ориентированной как на законодателя, так и правоприменителя. Ценностный характер соответствующих категорий получает подтверждение в практике КС РФ, который активно задействует аксиологический потенциал Конституции для формирования своих правовых позиций.

Другая, не менее значимая разновидность аксиологических начал современного конституционализма связана с генерированием конституционных ценностей, прежде всего, как результата конституционно-оценочной деятельности судебных органов конституционного контроля. В этом случае конституционные ценности – в отличие от ценностей самой по себе Конституции – не имеют прямого текстуального конституционного оформления, не являются формальными, эксплицитными установлениями Основного закона; их конституционное признание и значение коренится в глубинном содержании и системно-семантических взаимосвязях нормативных положений Конституции. Соответственно, их конституционная значимость – в условиях отсутствия конкретной «прописки» в отдельных статьях и нормах Конституции – наиболее глубоко проникает в сам дух Конституции, что требует тонкого герменевтического выявления и позитивного (категориально-понятийного) оформления этих ценностей в процессе конституционно-контрольной деятельности судебных органов (прежде всего, на уровне актов официального толкования или истолкования Основного закона).

В практике КС РФ получил свое обоснование целый ряд формально не зафиксированных в Конституции РФ ценностей, оказывающих фундаментальное воздействие на соответствующие общественные отношения, включая такие, как: справедливость и правовая определенность (например, Постановление КС РФ от 16 мая 2007 года №6-П), стабильность, устойчивость публичных правоотношений, стабильность условий хозяйствования, поддержание

баланса публичных интересов государства и частных интересов субъектов гражданско-правовых отношений⁴ и др.

В этом плане конституционные ценности как воплощение духа Конституции представляют собой, с одной стороны, инструментальное средство нормоконтрольной деятельности конституционных судов и, с другой, по крайней мере, в определенной степени – результат такой деятельности. Это становится возможным в силу как особого положения Конституционного Суда в системе разделения властей, так и вытекающих из этого особых характеристик его решений как источников права, позволяющих, в том числе обеспечивать гармонизацию буквы и духа Конституции.

Во-первых, будучи, безусловно, органом судебной власти, в то же время Конституционный Суд РФ – «больше, чем суд». Это проявляется, в частности, в том, что, будучи непосредственным и активным носителем судебной власти, КС РФ не может рассматриваться как квазисуд, но он является «квазиправотворческим» органом. По самой природе, сущностным характеристикам и своим результатам деятельность КС РФ не исчерпывается правоприменением, а имеет значительно более сложный характер: конституционное правосудие в своих итогово-правовых характеристиках все более сближается с нормативно-установительной юридической практикой, с правотворчеством.

Во-вторых, специфика «квазиправотворческой» деятельности КС РФ такова, что решения данного органа, обладая нормативно-доктринальной природой, имеют предметом (сферой) своего влияния и одновременно – формой политико-правового бытия, прежде всего, нормативные величины наиболее высокого, абстрактного уровня – общие принципы права, конституционные принципы, декларации, конституционные презумпции, статусно-категориальные характеристики субъектов конституционного права и конституционных явлений и т.п. На этой основе, в том числе в процессе конституционно-судебного генерирования кон-

4 См., напр.: Постановление КС РФ от 27 апреля 2001 года №7-П // СЗ РФ. 2001. №23. Ст.2409; Постановление КС РФ от 10 апреля 2003 года №5-П // СЗ РФ. 2003. №17. Ст.1656; Постановление КС РФ от 14 июля 2005 года №9-П // СЗ РФ. 2005. №30 (ч.2). Ст.3200; Определение КС РФ от 21 апреля 2005 года №191-О // ВКС РФ. 2005. №6; Определение КС РФ от 8 февраля 2007 года №381-О-П // ВКС РФ. 2007. №5.

ституционных ценностей, происходит, своего рода, приращение и актуализация нормативного содержания соответствующих категорий как нормативных величин наиболее высокого, конституционного уровня, а также установление их сбалансированного взаимодействия. Это особенно важно, если иметь в виду, что Конституционный Суд нередко сталкивается с ситуациями, когда возникают противоречия между представлениями о различных конституционных ценностях, да и сами конституционные ценности могут восприниматься как внутренне противоречивые; это означает, что задача преодоления противоречий и коллизий, обеспечения баланса может касаться не только буквы, но и духа Конституции. Достаточно отметить такие, нередко вступающие друг с другом в конфликт конституционные принципы и ценности, как, например: свобода и ответственность; ценности правового государства, с одной стороны, и ценности социального государства, с другой; и т.д.

Что же касается условий (предпосылок) гармонизации буквы и духа Конституции с помощью средств конституционного нормоконтроля, то в обобщенном плане это: во-первых, учет органом конституционного правосудия социокультурных факторов национального развития, что ярко проявилось, например, при решении КС РФ вопросов о конституционности создания и деятельности религиозных (Постановление КС РФ от 15 декабря 2004 года № 18-П), региональных (Постановление КС РФ от 1 февраля 2005 года № 1-П) политических партий; во-вторых, учет конкретно-исторических условий развития национальной государственности (без этого невозможной была бы, в частности, всесторонняя оценка на соответствие Конституции РФ института главы (руководителя) субъекта Российской Федерации на различных этапах его исторического развития⁵); в-третьих, учет, как общепризнанных ценностей современного конституционализма, так и всей системы общепризнанных принципов и норм международного права, что напрямую вытекает из ст.15 (часть 4) Конституции РФ и получает свою реализацию практически во всех решениях органа конституционного нормоконтроля.

⁵ См., Постановления КС РФ: от 18 января 1996 года № 2-П // СЗ РФ. 1996. № 4. Ст.409; от 21 декабря 2005 года № 13-П // СЗ РФ. 2006. № 3. Ст. 336; от 24 декабря 2012 года № 32-П // СЗ РФ. 2012. № 53 (ч.2). Ст.8062.

4. Феномен ценностей в судебном конституционализме: основные измерения.

Очевидно, что практическая аксиология конституционного правосудия должна строиться на непротиворечивых научно-теоретических представлениях о конституционных параметрах ценностной модели общества и государства, которая, в свою очередь, функционирует и развивается при активном участии судебно-правовых субъектов конституционного контроля. Соответственно, анализ юридически значимых свойств конституционных ценностей как судебно-правового фактора конституционного контроля предполагает проведение конституционного измерения самого по себе феномена ценностей, выявление его конституционно-правовых ипостасей.

В рамках аксиологических начал, имеющих прямое или косвенное нормативное отражение в конституционном законодательстве, обнаруживается, прежде всего, ценность самой по себе Конституции как акта, устанавливающего свод основополагающих ценностных императивов государственно организованного общества, а также более конкретных конституционных установок, утверждающих ценностные основы и ориентиры правопорядка в отдельных сферах общественной и государственной жизни. Ценностное значение Конституции наиболее полно воплощается, прежде всего, в ее юридических свойствах как политико-правового документа, что подробнее будет представлено в дальнейшем.

Одновременно ценностная значимость присуща не только Конституции в целом, но и конкретным нормам Основного Закона, которые являются в этом случае отражением фактически сложившихся и юридически признанных представлений о социальных приоритетах и наиболее оптимальных моделях обустройства общественной и государственной жизни, о соотношении ценностей власти и свободы, равенства и справедливости, рыночной экономики и социальной государственности и т.д. Ценностный характер соответствующих конституционных положений, как, впрочем, и иных установлений Конституции, получает подтверждение в практике Конституционного Суда РФ, который активно задействует аксиологический потенциал конститу-

ционных норм для формирования правовых позиций по конкретным делам и конституционно-правовым спорам.

Еще одна разновидность аксиологических начал современного конституционализма связана с генерированием конституционных ценностей, прежде всего, как результата конституционно-оценочной деятельности судебных органов конституционного контроля. В этом случае конституционные ценности – в отличие от ценностей самой по себе Конституции – не имеют прямого текстуального конституционного оформления, не являются формальными, эксплицитными установлениями Основного закона; их конституционное признание и значение коренится в глубинном содержании и системно-семантических взаимосвязях нормативных положений Конституции. Соответственно, их конституционная значимость требует герменевтического выявления и позитивного оформления в процессе конституционно-контрольной деятельности судебных органов (по крайней мере, на уровне актов официального толкования или истолкования Основного закона). В условиях отсутствия конкретной «прописки» в отдельных статьях и нормах Конституции соответствующие ценности наиболее глубоко проникают в сам дух Конституции, что требует тонкого герменевтического выявления и позитивного (категориально-понятийного) оформления этих ценностей в процессе конституционно-контрольной деятельности судебных органов (прежде всего, на уровне актов официального толкования или истолкования положений Конституции).

В практике КС РФ получил свое обоснование целый ряд формально не имеющих прямого закрепления в Конституции РФ ценностей, включая такие, как: справедливость и правовая определенность (например, Постановления КС РФ от 16 мая 2007 г. № 6-П, от 26 ноября 2012 г. № 28-П, от 14 февраля 2013 г. № 4-П), устойчивость публичных правоотношений, стабильность условий хозяйствования, поддержание баланса публичных интересов государства и частных интересов субъектов правоотношений (Постановления КС РФ от 10 апреля 2003 г. №5-П, от 14 июля 2005 г. № 9-П, от 5 апреля 2013 г. № 7-П, от 22 апреля 2013 г. № 8-П и др.). Эти ценности оказывают фундаментальное воздействие на правопорядок, определяют само содержание и основные характеристики судебного конституционализма как

особой политико-правовой категории, характеризующей режим судебного обеспечения верховенства права и прямого действия Конституции, безусловного гарантирования конституционных ценностей на основе баланса власти и свободы, частных и публичных интересов, единства социокультурных и нормативных правовых факторов конституционализации экономического, социального, политического развития России как демократического правового государства.

Таким образом, в системе судебного конституционализма феномен ценностей проявляется в трех основополагающих измерениях: а) сама по себе Конституция как ценность; б) получающие прямое закрепление в нормах и институтах Конституции ценности; в) имплицитно выраженные конституционные ценности как результат практической конституционно-судебной аксиологии.

Подтверждением действенности, в том числе важного инструментального значения конституционных ценностей являются особенности не только их социокультурных, национально-исторических, но и юридических характеристик.

5. Особенности юридической природы конституционных ценностей как категории действующего права

Конституционные ценности – не только общетеоретическая, доктринально-гносеологическая категория, но это и категория действующего права. Особенности нормативно-правовых характеристик данной категории предопределяются как ее собственными (конституционно-правовыми) свойствами, вытекающими, в конечном счете, из природы Конституции как акта особого рода, так и особенностями деятельности Конституционного Суда как квазиправотворческого органа, нормативно-доктринальной спецификой его решений.

Специфика нормативной энергии конституционных ценностей такова, что они имеют предметом (сферой) своего влияния и одновременно – формой политико-правового бытия, прежде всего, нормативные величины наиболее высокого, абстрактного уровня – общие принципы права, конституционные принципы, декларации, конституционные презумпции, статусно-категориальные характеристики субъектов конституционного права и конституционных явлений и т.п. С помощью конституционных

ценностей происходит, своего рода, приращение и актуализация нормативного содержания соответствующих норм, институтов, принципов, а также установление их сбалансированного взаимодействия. Это особенно важно, если иметь в виду, что КС нередко сталкивается с ситуациями, когда возникают противоречия между представлениями о различных конституционных принципах, да и конституционные принципы могут быть внутренне противоречивы. Достаточно отметить такие, нередко вступающие друг с другом в конфликт конституционные принципы, как, например: принципы правового государства и социального государства; принципы свободы и ответственности; принцип единства государственной власти и принцип федерализма и т.д.

Нормативно-правообразующее значение конституционных ценностей проявляется и в том, что с их помощью КС выявляет и оценивает правовые модели организации тех или иных сфер общественных отношений, преодолевает пробелы и дефекты в правовом регулировании и, одновременно, определяет тенденции развития конституционных отношений, обосновывает конституционную стратегию совершенствования законодательства по направлениям, попавшим в сферу конституционного нормоконтроля.

Конституционные ценности находятся в тесной (имплицитной и эксплицитной) связи с нормативной энергией Основного закона. С одной стороны, они выступают социально-правовым генератором этой энергии, обеспечивая перевод фактически (консенсуально) признаваемых обществом в качестве общезначимых и общепользных правил жизнедеятельности в нормативное содержание общеобязательных конституционных положений. Тем самым сложившиеся в общественной практике конституционные ценности посредством адекватной конституционализации (возведения в ранг норм Основного закона) не только упрочивают легитимность Конституции, но и обретают формально-юридическую нормативность.

С другой стороны, с момента конституционной формализации определенной системы социально-правовых ценностей фактические конституционные отношения оказываются под воздействием принудительной силы норм Основного закона и уже не могут развиваться иначе как посредством коррелирующего взаимодей-

ствия с формально закрепленными правилами и нормами. Стало быть, соответствие фактических социально-правовых ценностей формальным удваивает их нормативный потенциал, а противоречие – не только снижает доверие к Конституции и затрудняет реализацию ее положений, но и снижает эффективность всего правового регулирования, поскольку оно проистекает из норм Основного закона. Гармонизация же фактических и формальных социально-правовых ценностей в нормативном содержании положений действующей Конституции – пожалуй, генеральная задача КС РФ в рамках возложенных на него функций и полномочий⁶.

Нормативные начала конституционных ценностей, обобщенно говоря, проистекают из их объективной социальной значимости для народа, волей которого они утверждаются в качестве первичного и безусловного основания как для правовой системы государства в целом, так и для каждой ее юридической нормы. В свою очередь социальная значимость конституционных ценностей состоит в том, что выраженные в них социальные начала (цели, интересы, отношения, институты и т.п.) обеспечивают наиболее оптимальное (эффективное, прогрессивное) развитие общества на основе согласования интересов не только внутри государства, но и на международной арене.

Соответственно, конституционные ценности обусловлены внутренней и внешней социальной средой, а потому при их анализе следует учитывать, в том числе складывающиеся закономерности международных отношений и тенденции общепланетарного развития, которые воздействуют и на становление (формирование) конституционных ценностей, и на порядок их реализации. В то же время необходимо принимать во внимание, что сам по себе международный социально-правовой порядок, будучи производным от взаимодействия между суверенными волями равноправных народов мира, выступает, своего рода, результирующей от соотношения и сбалансирования фактических национальных конституционных ценностей государств мирового сообщества.

⁶ Н.С. Бондарь. Гармонизация юридических и нравственно-этических начал Конституции: практика конституционного правосудия. // Журнал конституционного правосудия. № 1(61). 2018. С. 6-16.

Одной из фундаментальных закономерностей и тенденций современного этапа развития человечества следует признать все более активную и глубокую плюрализацию ценностно-социальных систем, утверждение принципов культурно-идеологического многообразия и равноправия, что естественным образом отражается на содержательных характеристиках системы современного конституционализма и соотносится как с сущностными, так и юридическими ценностными характеристиками самой по себе Конституции.

6. Метаяюрдический эквивалент конституционных ценностей в соотношении с их политическим, социокультурным содержанием.

В основе действенности, эффективности современной конституции как основного закона общества и государства, а, соответственно, и ценностных характеристик, лежит сочетание социальных, сущностных и формально-юридических характеристик данного документа. Очевидно, что в современном мире нет идеальных конституций, но есть эффективные и фиктивные, неработающие (как юридический акт, основной закон) конституции; ценность последних может соотноситься разве что с политическими целями и их идеологическим значением.

При всей многоплановости условий и предпосылок эффективного действия основных законов принципиальное значение имеет – применительно, в частности, к Конституции РФ – наличие в ней, своего рода, генетического (социокультурного) кода многонационального народа России, который должен определять конституционные параметры достигнутого и обозначать нормативно-правовые ориентиры дальнейшего развития общества и государства. Юридическим выражением данного кода являются весьма специфичные, поистине сакральные по своим нормативным характеристикам категории конституционного права, составляющие, своего рода, иерархическую нормативно-категориальную систему, получающую конституционное оформление.

Это, прежде всего, конституционные ценности, а также конституционные принципы, конституционные основы (начала), конституционные аксиомы, конституционные презумпции. При всех очевидных различиях и весьма существенной специфике каждой в отдельности, эти категории могут быть выстроены в

один категориальный ряд благодаря неким общим характеристикам, в основе которых лежит высокий удельный вес в них нравственных, гуманистических начал, их соотносимость с ценностными характеристиками Конституции. В этом плане не только конституционные ценности, но и другие, указанные выше категории конституционного права (принципы, основы, аксиомы, презумпции) обладают определенными аксиологическими характеристиками, что также подчеркивает их категориальную рядность. Вместе с тем при совпадающей онтологии соответствующих понятий они не заменяют и не подменяют друг друга, сохраняют свою категориальную самостоятельность и собственное назначение.

Не противоречит этому и то обстоятельство, что конституционные ценности имеют предметом своего воздействия и одновременно – формой политико-правового бытия, прежде всего, общие принципы права, конституционные принципы, декларации, конституционные презумпции и т.п. Конституционные ценности, обладая нормативно-правовыми свойствами прямого (регулятивного!) действия и получая во многих случаях нормативную энергию, в том числе, от конституционных принципов, основ, презумпций и т.п., в то же время не сводятся к этим категориям. И это ни в коей мере не противоречит тому обстоятельству, что конституционные ценности имеют генетические корни, строго говоря, не столько в тексте, сколько в духе Конституции. Ведь и конституционные принципы, основы, строго говоря, не всегда имеют текстовое оформление в Основном законе. В этом плане вполне обоснованно рассматривать конституционные ценности в качестве особых, своего рода метаюридических, нормативно-правовых величин.

Одновременно нельзя не учитывать, что конституционные ценности (как и смежные категории, включая принципы, аксиомы и презумпции), выступают не только, а во многих случаях не столько конституционно-правовыми категориями, но также категориями морали, нравственности, цивилизационных, общедемократических требований. Тем самым по своей внутренней природе они как раз и могут быть представлены как категориальная форма выражения, квинтэссенция духа Конституции, а их юридические характеристики определяются в этом плане тем, что это

не только доктринальные, но и нормативно определенные категории действующего конституционного права. Обладая предельно высоким уровнем нормативного обобщения, они позволяют обнаружить («снять») в сфере правового регулирования некий идеализированный слепок (модель) конституционных перспектив общественного и государственного развития. Как метаюридическая форма выражения нравственных, социокультурных начал соответствующие категории, имея наиболее абстрактное содержание, наполнены вместе с тем повышенным уровнем концентрации нормативной (конституционно значимой) энергии, ориентированной на законодателя и правоприменителя, включая все отрасли законодательства и все сферы правоприменения.

Что же касается конституционно-текстовой материализации данных категорий, то здесь особое значение имеют Преамбула, а также главы 1 и 2 Конституции РФ. Соответствующие структурные части Конституции – это, своего рода, нормативно-правовой генератор конституционного духа, с помощью которого становится возможным проникать в глубинное содержание всех других статей Конституции, обнаруживать их сакральные свойства. Особый, метаюридический характер соответствующих положений подчеркивается, в частности, и тем обстоятельством, что никакие другие положения Конституции не могут противоречить основам конституционного строя (ч.2 ст. 16 Конституции РФ), а положения главы 2, как и главы 1, не могут быть пересмотрены Федеральным Собранием (ч.1 ст.135) и, стало быть, их изменение невозможно иначе, кроме как путем принятия новой Конституции. И это не случайно: законодателю подвластен текст, буква Конституции, но не ее дух. В таком соединении буквы и духа Конституции, кроме того, залог сочетания в ней стабильности и динамизма как живого организма, что способно оказывать прямое влияние и на эффективность ее реализации.

Необходимо учитывать и то обстоятельство, что в определенном смысле, посредником – и весьма активным – между конституционными ценностями и текстом Конституции, а, в конечном счете, между буквой и духом Конституции, как свидетельствует не только отечественная история, неизбежно выступает политика, стремящаяся наполнить конституционно оформленные юридические нормативы политической целесообразностью. И это

вполне естественно, если иметь в виду, что сама Конституция – не только юридический, но и политический документ своей эпохи. Однако главная ценность Конституции – не в политических, а нормативно-правовых ее характеристиках. Поэтому весьма актуальным является вопрос о том, возможна ли между ценностными началами буквы Конституции, с одной стороны, и ее духа, с другой, гармония, основанная на бережном отношении к тексту конституционного закона, на его одухотворении, а не политическом прочтении, искажении в конъюнктурных политических целях?⁷

Это тем более важно учитывать, имея в виду, что, во-первых, конституционные ценности (в том числе те, которыми оперирует Конституционный Суд), имеют не только юридическое, нормативно-правовое значение, но они содержат также фундаментальные политические начала, являются политико-правовыми ценностями. Объективные предпосылки для наличия тесных связей конституционных ценностей с политикой коренятся в самой системе общественных отношений, составляющих сам предмет конституционно-правового регулирования, как и других форм конституционного воздействия, в которых проявляются соответствующие ценностные величины. Политическое содержание объективно присутствует во всей системе отношений, составляющих предметную сферу конституционного воздействия, что, однако, не означает ее сведение к политическим отношениям или к неким властеотношениям.

Во-вторых, высокий удельный вес политических начал характерен также для механизмов реализации конституционных ценностей, их вторжения в ткань государственной, социально-культурной, экономической и других сфер жизни, имея в виду в том числе конституционно-судебные механизмы. Политическое значение деятельности органов конституционного правосудия, влияние их решений на политическую сферу государственной и общественной жизни очевидны. Подтверждение тому – многие политически резонансные решения как Конституционного Суда РФ, так и органов конституционного правосудия зарубежных

7 Н.С. Бондарь. Конституционные ценности и политика: конституционализация политики, но не политизация конституционных ценностей // Журнал конституционного правосудия. № 1 (49). 2016. С.23-30.

стран. Являются такие решения показателем «политизации» деятельности соответствующих судебных органов или за этой деятельностью и политически значимыми решениями органов конституционного правосудия скрываются другие, более глубокие причины, отражающие сущностные характеристики данной формы юрисдикционной деятельности?

При поиске непредвзятого ответа на эти вопросы нельзя, конечно, не учитывать конкретно-исторические условия, как и субъективные факторы, влияющие – и порой весьма существенно – на степень политизации конституционного правосудия. С учетом особенностей, зрелости демократических начал национальных конституционно-правовых систем, уровня конституционно-правовой культуры в обществе и государстве эти обстоятельства, включая субъективные факторы, могут проявляться по-разному, с неодинаковой степенью очевидности, но, в конечном счете, они всегда являются показателем реальной самостоятельности органа конституционного правосудия, его независимости в национальной системе разделения властей.

В этом плане конституционный анализ соотношения конституционного правосудия и политики не исчерпывается формально-юридическими аспектами; выход на социально-политические, социокультурные, конкретно-исторические, национально-специфические и иные аспекты действия Конституции в ее соотношении с законами, функционирования органов конституционного правосудия неизбежен и абсолютно необходим. Однако, заявленная в самом названии статьи цель – избежать политизации при анализе в том числе, политических проблем конституционного правосудия ориентирует меня на необходимость сформулировать, своего рода, конституционно-правовую максиму: в основе соотношения конституционного правосудия и политики должны лежать не подчинение конституционного правосудия политике и политизация конституционно-правовой сферы, а конституционализация политики, в том числе с помощью конституционного правосудия, ее подчинение Конституции.

Формально-юридические начала этой максимы, отражающие одновременно и нормативно-правовые аспекты соотношения конституционных ценностей, и политики очевидны и едины – по

крайней мере, на уровне конституционных требований – для всех современных демократических правовых государств.

Конституционный Суд РФ, реализуя возложенные на него полномочия:

а) дает государственно-правовую оценку и обеспечивает юридическое закрепление происходящих политических изменений, имеющих по своей сути конституционно-правовое значение;

б) обеспечивает баланс коллизионных ценностей и политических интересов;

в) определяет конституционные основания и пределы усмотрения законодателя при принятии тех или иных решений, совершенствовании законодательства на основе актов КС РФ;

г) оказывает непосредственное влияние на проводимую государством политику в различных областях, формирование и реализацию конституционной политики государства, поскольку это касается защиты конституционных ценностей, принципов, норм Конституции в соответствии с высшими, в том числе политическими, интересами общества и государства, человека и гражданина. Что же касается запрета решать политические вопросы, то это в данном случае означает, что принимаемое Конституционным Судом РФ решение (по какому бы то ни было вопросу в порядке конкретного или абстрактного нормоконтроля!) должно основываться исключительно на требованиях Конституции РФ, юридической (а не абстрактно-социальной) справедливости и конституционной (но не политической) целесообразности. Если же политические интересы соответствуют требованиям Конституции, вытекают из ее принципов и ценностных начал, Конституционный Суд РФ посредством своих решений объективно становится как бы проводником этого «политического», а фактически – конституционно-правового вектора развития.

Существуют, таким образом, объективные предпосылки и условия, позволяющие говорить о закономерных, глубинных началах тесных связей между правом и политикой как в природе самих по себе конституционных ценностей, так и в механизмах их практической реализации с помощью институтов конституционного правосудия.

При этом в ряде решений КС РФ сформулировал подход, согласно которому содержащиеся в Конституции ценности долж-

ны трактоваться с позиции их сложившегося в национальной социокультурной среде понимания и не могут интерпретировать и применяться на основе автоматического восприятия принятых в международной или зарубежной практике стандартов.

Так, в Постановлении от 15 декабря 2004 г. № 18-П КС РФ пришел к выводу, что принцип светского государства в понимании, сложившемся в странах с моноконфессиональным и мононациональным устройством общества и с развитыми традициями религиозной терпимости и плюрализма (что позволяло, в частности, допустить в некоторых странах политические партии, основанные на идеологии христианской демократии), не может быть автоматически применен к Российской Федерации. В многонациональной и многоконфессиональной России – вследствие особенностей функционирования ведущих вероучений (с одной стороны, православия как господствующего направления христианства, а с другой – мусульманства), их влияния на социальную жизнь, в том числе использования в политической идеологии, исторически в значительной степени тесно связанного с национально-этническим фактором, – такие понятия, как "христианский", "православный", "мусульманский", "русский", "татарский" и т.п., ассоциируются в общественном сознании скорее с конкретными конфессиями и отдельными нациями, чем с общей системой ценностей российского народа в целом. Кроме того, КС РФ подчеркнул, что на современном этапе российское общество, в том числе политические партии и религиозные объединения, еще не приобрели прочный опыт демократического существования. В этих условиях партии, созданные по национальному или религиозному признаку, неизбежно ориентировались бы на преимущественное отстаивание прав соответствующих национальных (этнических) или религиозных групп. Конкуренция партий, образованных по национальному или религиозному признаку, которая особенно остро проявляется в предвыборной борьбе за голоса избирателей, способна привести вместо консолидации общества к расслоению многонационального народа России, противопоставлению этнических и религиозных ценностей, возвеличению одних и принижению других и в конечном счете – к приданию доминирующего значения не общенациональным ценностям, а какой-либо этнической идеологии или религии, что

противоречило бы Конституции, ее статьям 13 и 14. Соответственно, КС РФ резюмировал, что создание партий по религиозному признаку открыло бы путь к политизации религии и религиозных объединений, политическому фундаментализму и клерикализации партий, что в свою очередь повлекло бы отторжение религии как формы социальной идентичности и вытеснение ее из системы факторов, консолидирующих общество. Создание же партий по национальному признаку могло бы привести к преобладанию в выборных органах власти представителей партий, отражающих интересы больших этнических групп в ущерб интересам малых этнических групп, и тем самым – к нарушению установленного Конституцией РФ принципа правового равенства независимо от национальной принадлежности.

В ряде других решений КС РФ сформулировал ориентированный на традиционные представления российского общества подход к пониманию конституционных ценностей семьи, материнства и детства. КС РФ установил, что эти ценности в их традиционном, воспринятом от предков понимании гарантируют непрерывную смену поколений, выступают условием сохранения и развития многонационального народа России (Постановления КС РФ от 31 января 2014 г. № 1-П, от 20 июня 2018 г. № 25-П). В связи с этим КС РФ констатировал, что:

а) конституционно оправданным является запрет на пропаганду нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних (Постановление КС РФ от 23 сентября 2014 г. № 24-П);

б) федеральный законодатель был вправе определить брак как союз между мужчиной и женщиной, исключив тем самым возможность признания в качестве брака однополых союзов (Определение КС РФ от 16 ноября 2006 г. № 496-О);

в) федеральный законодатель правомочен регулировать брачно-семейные отношения путем исключения признания в качестве брака полигамных союзов (Определение КС РФ от 18 декабря 2007 г. № 851-О-О).

Таковы лишь некоторые вопросы конституционной аксиологии в свете современного судебного конституционализма и практики КС РФ.

Lətif HÜSEYNOV
İnsan Hüquqları üzrə Avropa
Məhkəməsinin hakimi

**İNSAN HÜQUQLARI HAQQINDA AVROPA
KONVENSİYASININ İMPLEMENTASİYASINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİNİN ROLU**

Hörmətli Fərhad müəllim!
Hörmətli Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Əziz dostlar!

Hər heydən əvvəl Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 20 illiyi ilə əlaqədar keçirilən tədbirlərə, o cümlədən bugünkü beynəlxalq konfransa mənə dəvət ünvanladığına görə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri cənab Fərhad Abdullayevə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Qısa çıxışında Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il aprelin 15-dən iştirakçısı olduğu Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının implementasiyasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin rolu barədə danışmaq istəyirəm.

İnsan hüquqlarına dair hər bir beynəlxalq müqavilə kimi, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının da milli məhkəmələrin «iştirakı» olmadan həyata keçirilməsi, demək olar ki, mümkün deyildir. Yaxşı

məlumdur ki, Konvensiyanın təsis etdiyi nəzarət mexanizmi subsidiar xarakter daşıyır; bu o deməkdir ki, Konvensiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlar birinci növbədə milli səviyyədə müdafiə olunmalıdır və milli hakimiyyət orqanları tərəfindən tətbiq olunmalıdır. Beləliklə, məhz milli səviyyədə Konvensiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların ən təsirli və birbaşa müdafiəsi təmin edilməlidir. Bu tələb bütün dövlət orqanlarına, o cümlədən məhkəmələrə aiddir. Beləliklə, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının milli səviyyədə implementasiyasının yaxşılaşdırılması Konvensiya hüquq müdafiə mexanizminin səmərəliliyini təmin etmək üçün prinsipial əhəmiyyət kəsb edir.

Milli məhkəmələr, xüsusən Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının və onun tərkib hissəsi kimi qəbul olunan Strasburq Məhkəməsinin presedent hüququnun birbaşa tətbiq edilməsi Konvensiyanın implementasiyasında vacib rola malikdir.

Qeyd edim ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Konvensiyaya və Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna müraciəti bəzi hallarda nəinki arzuolunan, hətta zəruridir. Məsələn, milli qanunla Konvensiya arasında ziddiyyət müəyyən edildiyi halda bu cür müraciət Konstitusiya Məhkəməsi üçün artıq vəzifəyə çevrilir. Konvensiyanın müddəasını onunla ziddiyyət təşkil edən milli qanunvericilik normasından üstün tutmaqla, məhkəmə işi düzgün və ədalətli həll etməklə yanaşı, habelə həmin normanın dəyişdirilməsinə və ya ləğv edilməsinə, son nəticədə isə milli qanunvericiliyin Konvensiyaya uyğunlaşdırılmasına rəvac vermiş olur. Konvensiyada və ya Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnda əks olunmuş standartları tətbiq etməklə və ona verilən müvafiq səlahiyyətlərdən (qanunların təfsir edilməsi və s.) yararlanmaqla, Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericini qabaqlaya və göstərilən standartları ölkənin məhkəmə təcrübəsinə və bütövlükdə hüquq sistemində «inkorporasiya» edə bilər.

Nəhayət, bütövlükdə məhkəmə orqanlarının, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsinin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququna müraciəti müvafiq işlər üzrə həm dövlətdaxili instansiyalara, həm də beynəlxalq qurumlara ünvanlana bilən potensial şikayətlərin qarşısını ala bilər.

Ümumi xarakterli bir məqamı nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, milli məhkəmənin öz qərarında Konvensiya normasına istinad etməsi heç də hər bir halda həmin normanın tətbiqi demək deyil. Milli məhkəmələr tərəfindən Konvensiya normalarına istinad edilməsi, onlardan hansı məqsədlə, avtonom və ya əlavə hüquqi arqument qismində istifadə olunmasından asılı olaraq, müxtəlif formalar kəsb edə bilər. Praktikadan irəli gələrək, üç bu cür formanı ayırmaq olar: contra legem (qanunun ziddinə); 2) praeter legem (qanundan başqa) və 3) secundum legem (qanuna əlavə olaraq).

Birinci halda məhkəmə beynəlxalq müqaviləni onunla «ziddiyyətdə olan» dövlətdaxili hüquq normasının əvəzinə tətbiq edir. Konvensiyanın müvafiq müddəası əvəzinə ona zidd olan milli normanı tətbiq etməklə məhkəmə, bir tərəfdən, şikayətçinin müəyyən hüquq və ya azadlığını, digər tərəfdən isə, dövlətin beynəlxalq öhdəliyini pozmuş olur.

Beynəlxalq müqaviləyə istinad etmənin praeter legem forması o halları əhatə edir ki, məhkəmə ölkə qanunvericiliyindəki boşluqların doldurulması məqsədi ilə və ya hər hansı konkret normanın, yaxud anlayışın məzmunu aydın olmadığına görə beynəlxalq müqaviləyə müraciət edir. Belə ki, insan hüquqlarının pozulması ilə bağlı iş baxarkən məhkəmə bu və ya digər məsələnin Azərbaycan qanunvericiliyində tənzimlənmədiyini, yəni boşluq olduğunu aşkara çıxarsa, bu zaman Konvensiyaya və (və ya) Strasburq Məhkəməsinin presedent hüququna istinad edə bilər.

Beynəlxalq müqaviləyə istinad etmənin üçüncü forması – secundum legem – bundan əvvəl qeyd etdiyim digər iki formadan onunla fərqlənir ki, bu zaman beynəlxalq müqavilə norması əlavə hüquqi arqument kimi, milli qanunvericilik müddələrinin təfsirinin köməkçi vasitəsi qismində çıxış edir. Məhkəmə bu halda beynəlxalq səviyyədə tanınmış standartlar vasitəsilə öz arqumentasiyasını «möhkəmləndirmiş olur», başqa sözlə, beynəlxalq hüquq öz «nüfuzuna» görə tətbiq olunan dövlətdaxili normaya «bərkidilir». Xüsusilə vurğulamaq istəyirəm ki, əslində bu cür «bərkidilmə» konkret işin həlli üçün hər hansı bir əhəmiyyət kəsb etmir. Beləliklə, dövlətdaxili məhkəmə qərarlarında Konvensiyaya və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarına istinadlar dekorativ rol oynamamalıdır. Dərin təhlil aparılmadan edilən bu cür istinadlar implementasiya sayıla bilməz.

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının tətbiqi zamanı məlum olsa ki, Konvensiya norması Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin müddəalarından daha geniş və fərqli təfsir üçün əsas verir, məhkəmə orqanları Konvensiya normasını tətbiq etməlidir.

Bilavasitə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent xarakterli qərarlarının tətbiqi ilə bağlı qeyd etmək istəyirəm ki, məhkəmələr bu qərarlarda ehtiva olunmuş ratio decidendi-ni öz qərarlarının əsasına qoymalı, bu və ya digər insan hüququnun normativ məzmununu açıqlayarkən, çıxardıqları qərarları əsaslandırarkən Strasburq Məhkəməsinin verdiyi təfsirə (obiter dictum-a) söykənməli, Məhkəmənin geniş tətbiq etdiyi təfsir prinsiplərini (səmərəlilik prinsipi, dinamik və ya evolyutiv təfsir, mütənasiblik prinsipi və b.) əsas götürməlidirlər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, milli qanunvericiliyin Konvensiyaya uyğun təfsiri Strasburq presedent hüququnun implementasiyasının ən yaxşı yollarından biridir.

Son illər Azərbaycanın Konstitusiyaya Məhkəməsi daha tez-tez Avropa Konvensiyasına və Strasburq Məhkəməsinin presedent hüququna istinadlar edir. Məsələn, Konstitusiyaya Məhkəməsinin bir sıra qərarları sayəsində Strasburq Məhkəməsinin dəfələrlə tətbiq etdiyi hüquqi müəyyənlik prinsipi Azərbaycanın hüquq təcrübəsində özünə möhkəm yer tapmışdır.

Təəssüf ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi öz təcrübəsində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Azərbaycana qarşı çıxardığı qərarlara nisbətən az istinadlar edir. Hesab edirəm ki, bu cür istinadlar o mənada əhəmiyyətli ola bilərdi ki, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi müəyyən hallarda həmin istinadları Azərbaycana qarşı çıxarılan qərarların icrası çərçivəsində qəbul edilməli olan ümumi tədbir kimi nəzərdən keçirə bilərdi.

Öz çıxışında bir məsələyə də toxunmaq istəyirdim. Sual oluna bilər: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə fərdi şikayət verilməsi proseduru Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 35-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin mənasında hüquq müdafiə mexanizmi sayılırmı və Strasburq Məhkəməsinə müraciət etməzdən əvvəl bu prosedurdan istifadə edilməlidirmi?

Venesiya Komissiyası qeyd etmişdir ki, fərdi konstitusion şikayət Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 35-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin tələblərinə cavab verən əlavə süzğəcdir.

Məlumdur ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Almaniyaya qarşı şikayət vermiş şəxslərə dəfərlərlə bildirmişdir ki, Strasburqa müraciət etməzdən əvvəl onlar bu ölkənin Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etməlidirlər. Belə müraciətlər olmadığı hallarda həmin şikayətlər qeyri-məqbul sayılmışdır. 2013-cü ilin mayında belə bir mövqe Türkiyənin Konstitusiya Məhkəməsi ilə də bağlı ifadə olunmuşdu. Hasan Uzun Türkiyəyə qarşı işində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi şikayəti icraata o əsasda qəbul etməmişdi ki, Strasburqa ünvanlanmazdan əvvəl şikayət Türkiyənin Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim edilməli idi. Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdi ki, Türkiyə parlamenti Konstitusiya Məhkəməsinə onun Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların pozuntularını birbaşa və tez bir zamanda bərpa etməsinə zəmin yaradan səlahiyyətlər vermişdir.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, fərdi şikayətlərə Konstitusiya Məhkəməsi aşağıdakı hallarda baxa bilər: 1) tətbiq edilməli olan normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən tətbiq edilmədikdə; 2) tətbiq edilməli olmayan normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən tətbiq edildikdə; 3) normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən düzgün şərh edilmədikdə.

Qanunda müəyyən olunmuşdur ki, fərdi şikayət məhkəmə aktından şikayət vermək hüququndan tam istifadə edildikdən sonra verilə bilər. Lakin hüquq və azadlıqların pozulması nəticəsində ərizəçiyə ağır və bərpaedilməz zərərin vurulmasının digər məhkəmələr vasitəsi ilə qarşısının alınması mümkün olmadıqda şikayət bilavasitə Konstitusiya Məhkəməsinə verilə bilər.

Göründüyü kimi, prinsip etibarilə, istənilən şəxs onun hüquq və azadlıqlarını pozan məhkəmə aktından qanunla müəyyən edilmiş hallarda Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilər. Fərdi şikayət mexanizminin tətbiq edildiyi ilk illərdə “məhkəmə aktından şikayət vermək hüququndan tam istifadə edilməsi” dedikdə o başa düşülürdü ki, şəxs Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunda işə baxıldıqdan sonra Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilər. Bildiyimiz kimi, Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən əlavə kassasiya qaydasında işə baxılması səmərəli hüquq müdafiə vasitəsi sayılır. Strasburq Məhkəməsi hələ 2004-cü ildə Babayev Azərbaycana qarşı işində bunu qeyd etmişdi.

Avropa Məhkəməsinin 2008-ci ildə baxdığı İsmayılov Azərbaycan qarşı işində məhz Ali Məhkəmənin Plenumu ekstraordinar müdafiə vasitəsi olduğuna görə Konstitusiya Məhkəməsinə fərdi şikayət səmərəli müdafiə vasitəsi sayılmamışdı və Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdi ki, Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmədən də Avropa Məhkəməsinə şikayət vermək olar. Sonralar bu yanaşmanı Avropa Məhkəməsi 2009-cu ildə Muradova Azərbaycan qarşı və 2014-cü ildə İslam İttihad Cəmiyyəti və başqaları Azərbaycan qarşı işində təkrar etmişdi.

Bu məsələ ilə bağlı hələ bir neçə il əvvəl açıq çıxışlarımdan birində vurğulamışdım ki, Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsi bu praktikadan əl çəksə və işinə son instansiya kimi Ali Məhkəmədən dərhal sonra ona ünvanlanmış fərdi şikayəti öz icraatına qəbul edərsə, o halda Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsi Strasburqa çatmaq üçün keçilməli olan səmərəli müdafiə mexanizmi kimi qəbul oluna bilər və bununla o, Avropanın məhdud sayda olan bu tipli konstitusiya məhkəmələrinin sırasına qoşula bilər. Məndə olan məlumata görə, bu praktika artıq dəyişmişdir və son illərdə Konstitusiya Məhkəməsi Ali Məhkəmədə işə baxıldıqdan dərhal sonra – yəni Ali Məhkəmənin Plenumuna müraciət olunmadan – fərdi şikayətləri icraata qəbul edir və mahiyyəti üzrə baxır. Hesab edirəm ki, bugünkü praktika Avropa insan hüquqları standartlarının Azərbaycanda implementasiya olunması üçün əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Diqqətinizə görə sağ olun.

Péter PACZOLAY
Judge of the ECHR,
former president of the
Constitutional Court of Hungary

THE DIALOGUE OF CONSTITUTIONAL COURTS AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

First of all let me congratulate my dear colleagues, members of the Constitutional Court of Azerbaijan, for their twenty years long efforts for enforcing constitutional justice and rule of law. I recall warmly those times – in the mid-nineties – when the first steps were made to create and establish a constitutional court in Azerbaijan. I paid my first visits to Baku on the invitation of Khanlar Hajiyev, that time president of the Supreme Court, in my quality as expert of the Venice Commission on constitutional justice, especially on case-load management.

As an old friend of this Constitutional Court, as a former constitutional judge, and at present member of the ECHR, let me share with you some thoughts on the relation of constitutional courts and the European Court of Human Rights.

Since Bruno Genevois, president of the French Conseil d'État introduced in 1978 the notion of “dialogue of judges”, the concept of judicial dialogue of national and international courts became well-known and widely accepted. It refers to the interaction of autonomous jurisdictions.

The foundation of the relation of the two levels of jurisdictions, national and international, is Article 1 of the European Convention of Human Rights, declaring that “The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention”. Thus Article 1 contains a double obligation for the States: first, not to infringe the Convention rights, secondly to guarantee the protected rights.

Furthermore, article 46(1) prescribes that “The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties”. The obligation to execute the binding judgements is three folded. First, when the Court has deemed necessary to award just satisfaction, it is the State’s duty to pay the applicants the relevant sum. Second, the adoption of individual measures for the applicant’s benefit may be necessary to ensure that the latter is put, insofar as possible, in the same situation as he or she enjoyed prior to the violation of the Convention. Thirdly, States may have to take general measures, such as legislative amendments, in order to prevent further violations of a similar nature.¹

On the other hand, we have to be aware of the fact that the Court’s judgments are declaratory in character and have no direct effect on the internal law of the States: the Court may not repeal, annul or amend domestic provisions or decisions. It rules only on whether or not a Convention provision has been breached in the concrete case. The judgments are not directly enforceable, not even the operative part concerning just satisfaction, which, although obviously binding for the State concerned, is not directly enforceable by the Court or any organ of the Council of Europe.²

The dialogue of the national and international courts is determined by two important principles of the Convention, namely solidarity and subsidiarity.

Solidarity refers to secure effective protection of rights within the national legal orders.

The principle of subsidiarity requires the States to be primarily responsible for providing effective remedy for human rights violations as it derives from Articles 1 and 13 of the Convention. The Strasbourg

1 OPINION ON THE IMPLEMENTATION OF THE JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (Venice Commission, 2002) § 29-31.

2 Ibid., § 34.

Court is secondary to the national courts in adjudicating violations of Convention rights. Therefore, first all possible domestic remedies have to be exhausted, and the Strasbourg Court is not a court of appeal from national courts. It is “complementary and not substitute” instance.

The relationship between the Strasbourg Court and domestic jurisdictions has been also in the focus of the reform process of the last two decades. The double aim of the reforms was on the one hand is to open wide the possibility for individuals to apply, and this was done by Protocol 11 in 1998, while on the other hand to reduce the caseload as fostered by the measures introduced by Protocol 14 in 2004. To achieve these aims beneficial both for the Court and for the member states there is a need for constructive dialogue among those who apply the Convention on domestic level and those who do that on European level.

The subsidiarity principle is underlined also by the often quoted “fourth instance doctrine”: it means that the Court has no power under Article 6 to substitute its own assessment of evidence for that of the national courts.

The Strasbourg Court follows the so-called individual justice model with its inherent limits. The more important methodological element is – in the Court’s assessment part of the judgement – the identification of the general principles in the Convention, and the application of those general principles to the present case. The judgement achieved this way is binding on Member States that were parties in the case but with the respect for the subsidiarity principle as mentioned above. A further important element of this approach is the doctrine of margin of appreciation based on the democratic legitimacy of the national authorities, and on the presumption that they are better placed than an international court to evaluate local needs and conditions.

Despite the individual justice character of the Strasbourg Court decisions, the third element or level of the execution of judgments might play an important role, and the Court might exercise a decisive influence on national legislative process. The most obvious example of this more general effect is a new tool in the hand of the Strasbourg judges, the so-called pilot judgement. The pilot judgement (delivered first in 2004 in the case *Broniowski v. Poland*) addresses a systematic

problem to remove a large number of repetitive complaints, and redress the systematic problem within the national legal order.

A most recent Hungarian example: in its pilot judgment of 10 March 2015 (*Varga and Others v. Hungary*) the European court concluded that Hungary had to take measures to improve the problem of widespread overcrowding in its prisons. In the case of *Domján v. Hungary* (decision of 23 November 2017) the European Court of Human Rights has unanimously declared the application inadmissible. The case concerned the complaint by a detainee about the conditions of his detention in a number of prisons in Hungary. The Court took note of a new law (“the 2016 Act”) which had entered into force in Hungary on 1 January 2017 following the Court’s pilot judgment. The Court was satisfied that the 2016 Act had provided a combination of remedies, both preventive and compensatory in nature, guaranteeing in principle genuine redress for Convention violations originating in prison overcrowding and other unsuitable conditions of detention in Hungary. It therefore considered that Mr Domján, the applicant, and all others in his position, had to use the remedies introduced by the Act. As a result nearly 6000 pending applications were struck out.

Finally, I would like to draw attention to a recent document that contributes to the burning issue of the dialogue between national and international courts.

The High Level Conference meeting in Copenhagen on 12 and 13 April 2018 at the initiative of the Danish Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe adopted a declaration on the European Human Rights System in the future Europe. The Copenhagen Declaration among others underlines the importance of:

- the shared responsibility between the role of the Court and the States Parties. This is vital to the proper functioning of the Convention system and, as the ultimate goal, the more effective protection of human rights in Europe

- creating and improving effective domestic remedies, whether of a specific or general nature, for alleged violations of the rights and freedoms under the Convention, especially in situations of serious systemic or structural problems

- the Declaration welcomes efforts taken by the Court to enhance the clarity and consistency of its judgments

- welcomes the further development of the principle of subsidiarity and the doctrine of the margin of appreciation by the Court in its jurisprudence

- welcomes also the Court's continued strict and consistent application of the criteria concerning admissibility and jurisdiction, including by requiring applicants to be more diligent in raising their Convention complaints domestically, and making full use of the opportunity to declare applications inadmissible where applicants have not suffered a significant disadvantage.

Finally, the Declaration invokes the need for dialogue and good interaction between the national and European level. This implies, in keeping with the independence of the Court and the binding nature of its judgments, a constructive and continuous dialogue between the States Parties and the Court.

Rövşən İSMAYILOV
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN TƏCRÜBƏSİNDƏ MƏHKƏMƏ MÜDAFİƏSİ TƏMİNATI VƏ SƏMƏRƏLİLİK PRİNSİPİ

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, XX əsrin ikinci yarısında qəbul edilmiş digər demokratik dövlətlərin konstitusiyaları kimi, insan hüquqlarının geniş kataloqunun təsbit olunması ilə səciyyələnir. Bu zaman insan hüquqlarına dair bir çox konstitusion müddəalar qısa və mücərrəd formada əks etdirilmişdir. Lakin, bu həmin hüquqların müdafiə potensialının zəifləməsinə səbəb olmamış, əksinə, konstitusiya məhkəmələrinin təfsiri nəticəsində bəzi hallarda onların geniş müdafiə imkanlarına malik olmasına gətirib çıxarmışdır.

Bu mənada qeyd olunmalıdır ki, ayrı-ayrı ölkələrin konstitusiya ədliyyəsi orqanları kimi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi də bir sıra konstitusiya hüquqlarının səmərəli həyata keçirilməsi ideyasına əsaslanaraq, onların məzmununu inkişaf etdirmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi, səmərəlilik prinsipini tətbiq etməklə konstitusion müddələrə maksimal məna verir. Bu məna, həm konkret normanın mətninin məzmunundan, həm də onun digər konstitusion normalarla sistemli şəkildə götürüldüyü məzmunundan kənara çıxmır. Yanaşmanın vacib cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, Konstitusiyaya riayət edilməsi üçün bəzi hallarda dövlət tərəfindən

müəyyən konstitusiya zidd hərəkətin qadağan olunması kifayət etmir; dövlət, eyni zamanda Əsas Qanunla təmin edilmiş hüquqların qorunması üçün də pozitiv addımlar atmalıdır.

Teleoloji təfsirin səmərəlilik prinsipi ilə birgə tətbiq olunması Konstitusiya Məhkəməsinə “şəxsin real vəziyyəti” üzərində diqqəti cəmləşdirməyə imkan verir. Göstərilən prinsip məhkəmə aktivliyinə və konstitusiya mətninin genişləndirici təfsirinə yol açır. Adıçəkilən prinsip, Konstitusiyanın prosedur təminatlarının, o cümlədən məhkəmə müdafiəsi hüququnun təfsiri üçün istifadə edilərkən, insan hüquqlarına dair konstitusiya müddəalarının səmərəliliyinin təmin edilməsinə şərait yaratmış olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində səmərəlilik prinsipi daha çox Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində təsbit edilmiş hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi təminatı ilə əlaqədar tətbiq olunmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsi, bir neçə qərarlarında həmin hüququn ikili xarakterini göstərərək, qeyd etmişdir ki, bu hüquq əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, eyni zamanda Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində çıxış edir. Məhkəmə müdafiəsi hüququ pozulmuş hüquqları və azadlıqları səmərəli bərpa etmək iqtidarında olan ədalət mühakiməsini də nəzərdə tutur (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun E.Həkimovun şikayəti üzrə 3 noyabr 2008-ci il tarixli və Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 420-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 28 fevral 2012-ci il tarixli Qərarları).

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 71.1-ci maddəsinin şərh edilməsi haqqında 13 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarında isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, ədalət mühakiməsi insan hüquqlarının müdafiəsinin ən səmərəli vasitələrindən biridir. Təsadüfi deyildir ki, məhz məhkəmə insan hüquqlarının müdafiəsinin əsas təminatçısı kimi qəbul edilir. Buna görə də məhkəmə müdafiəsinin səmərəsizliyi digər konstitusiya hüquqlarının effektivliyinə mənfi təsir göstərə bilər.

Məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununa gəldikdə isə, qeyd olunmalıdır ki, onun tərkibinə Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsi vasitəsilə, ilk olaraq, məhkəməyə müraciət etmək hüququ daxil olunmuşdur. Artıq qeyd edildiyi kimi, bu səmərəlilik prinsipinə əsaslanmaqla mümkün olmuşdur. Konstitusiya Məhkəməsi 23 aprel 2004-cü il tarixli Qərarında İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsinə istinadla qeyd etmişdir ki, ədalətli

məhkəmə araşdırması hüququ özündə ehtiva edən üç elementin biri müvafiq şəxsin məhkəməyə müraciət etmək hüququdur. Qanunvericilikdə müəyyən edilən istisnalar nəzərə alınmaqla şəxsin məhkəməyə müraciət etmək hüququnun olmaması, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu mənasız edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin təcrübəsində məhkəməyə müraciət etmək hüququna xüsusi önəm verilir. Məhkəmənin fikrincə, sözügedən hüququn pozulması bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini əhəmiyyətsiz edir. Bu hüquq, hüquqi dövlət prinsipləri baxımından təfsir olunaraq, iş üzrə tərəflərin açıq və aydın məhkəmə müdafiə vasitələrinə çıxışını təmin etməklə, onların öz hüquqlarının müdafiəsi üçün effektiv və real imkanların olmasını nəzərdə tutur.

Konstitusiyaya Məhkəməsi, səmərəlilik prinsipinə əsaslanmaqla, məhkəmə müdafiəsi hüququnun digər önəmli elementini – qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrası hüququnu müəyyən etmişdir. Belə ki, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyindən və real olmasından çıxış edərək, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu, N.F. Nurulov və Z.Z. Nurulovanın şikayəti üzrə 3 fevral 2005-ci il tarixli Qərarında müəyyən etmişdir ki, məhkəmə aktlarının icrası məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununa aiddir. Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 22 may 2015-ci il tarixli Qərarında qeyd olunmuşdur ki, icra hərəkətlərinin bu və ya digər səbəbdən uzun müddət başlanmaması pozulmuş hüquqların bərpa olunmamasına gətirib çıxarır, nəticə etibarilə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz, qəbul olunmuş qərarı isə əhəmiyyətsiz edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi həmçinin, qanunvericinin müvafiq konstitusion dəyərin təmini məqsədilə, pozitiv öhdəliyin mövcudluğunu müəyyən etmişdir. Qanunvericinin konstitusion norma və prinsiplərə riayət etmək şərtilə məhkəmə qərarlarının icrası sahəsində modeli müəyyən etməkdə mülahizə sərbəstliyini qeyd etməsinə baxmayaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsi vurğulamışdır ki, bu sahədə qanunvericinin seçdiyi model səmərəli olmalıdır. Əks hal məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmamasına gətirib çıxarır.

Pozitiv öhdəlik məsələsinə, həmçinin Cinayət-Prosessual Məcəllənin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 20 may 2011-ci il tarixli Qərarında toxunulmuşdur. Konstitusiyaya Məhkəməsi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin yüksək keyfiyyətli

hüquqi yardım almaq hüququnun təmin edilməsinin zəruriliyinin ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsində vacib vasitə kimi çıxış etdiyini əsas götürərək, hesab etmişdir ki, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar cinayət işinin materiallarının konkret hallarını nəzərə alaraq (cinayətin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, təyin edilə biləcək cəzanın ağırlığını, işin mürəkkəbliyini və s.) cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakının məcburi hallarını sadalayan Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmayan hallarda da, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə müdafiəçi təyin etməlidir.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 26 və 96-cı maddələrinin şərh edilməsinə dair 15 iyul 2011-ci il tarixli Qərarla ifadə olunan hüquqi mövqeyə görə belə hallardan biri də şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin Azərbaycan Respublikasının dövlət dilini bilməsi, lakin bu dildə latın qrafikalı əlifbası ilə yazılmış prosesual sənədləri oxuya bilməməsidir.

Səmərəlilik prinsipi, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsi nəzərə alınmaqla, Mülki-Prosessual Məcəllənin 67-ci və 423-cü maddələrinə dair 11 iyun 2002-ci il tarixli Qərarla mülki prosesdə vəkilin məcburi iştirakı məsələsinə dair Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinin formalaşdırılmasına da təsir göstərmişdir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin adıçəkilən maddələrinə müvafiq olaraq kassasiya instansiyası məhkəməsində, əlavə kassasiya qaydasında, yeni açılmış hallar üzrə işə yenidən baxılması üzrə icraatlarda işdə iştirak edən şəxslər yalnız vəkillə birgə məhkəmədə iştirak edirlər. Konstitusiya Məhkəməsi hesab etmişdir ki, maddi vəsaitin olmamasına görə vəkilin təyin edilməsini xahiş etmiş işdə iştirak edən şəxsin vəsatəti olduqda, məhkəmə, onların müvafiq instansiya üzrə icraatda vəkillə təmin olunması məsələsini müzakirə edərək, Konstitusiyanın 60-cı və 61-ci maddələrinin tələbləri baxımından az təminatlı şəxslərin hüquqi yardım almaq hüququnun dövlət hesabına həyata keçirilməsini təmin etməlidirlər.

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində səmərəlilik prinsipinin tətbiqi məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununun inkişaf etdirilməsinə, həmin hüququn real həyata keçirilməsi məqsədilə müvafiq dövlət orqanlarının üzərinə həm də müəyyən pozitiv öhdəlikləri qoyulmasına və nəticə etibarilə insan hüquqlarının müdafiə imkanlarının genişləndirilməsinə şərait yaratmışdır.

Виктор ГОРОДОВЕНКО
Судья Конституционного Суда Украины

Добрый день, уважаемые коллеги!

Хотел бы выразить слова благодарности за приглашение по случаю такого значимого события – 20 лет со дня основания Конституционного Суда Азербайджанской Республики. Позвольте, от имени Конституционного Суда Украины, поздравить вас с этим юбилеем и пожелать азербайджанскому конституционному правосудию дальнейшего стремительного процветания в защите конституционных ценностей, в первую очередь конституционных прав и свобод человека и гражданина, а также в формировании азербайджанской правовой культуры в целом.

На сегодняшней международной конференции, посвященной важным вопросам конституционного правосудия, которые являются актуальными для каждого современного правового государства, представлю вашему вниманию, на мой взгляд, не менее актуальный доклад на тему: «Принцип правового государства в практике Конституционного Суда Украины: эволюция и перспективы использования в связи с введением института конституционной жалобы».

В этом докладе, в первую очередь, отражены основные положения к пониманию принципа правового государства в практике национального конституционного судопроизводства, в том числе соотношение этого принципа с принципом верховенства права. А вопрос соотношения указанных принципов, понимания их содер-

жания остается и на сегодняшний день дискуссионным как среди украинских, так и международных правоведов.

ПРИНЦИП ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В ПРАКТИКЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ: ЭВОЛЮЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В СВЯЗИ С ВВЕДЕНИЕМ ИНСТИТУТА КОНСТИТУЦИОННОЙ ЖАЛОБЫ

В статье 1 Конституции Украины украинское государство определено как правовое, в то же время в ее статье 8 зафиксирован принцип верховенства права и провозглашена высшая юридическая сила норм Основного Закона Украины. Одновременное признание в национальном органическом законе принципа правового государства и принципа верховенства права можно смело назвать феноменом украинской правовой системы, в формировании которой, таким образом, не последнюю роль сыграла как романо-германская («Rechtsstaat»), так и англосаксонская («Rule of Law») правовые традиции.

Следует отметить, что для современных конституций такая модель не характерна, поскольку, как правило, устанавливается один из упомянутых принципов. В докладе Венецианской Комиссии о верховенстве права от 25–26 марта 2011 года было отмечено, что понятие «верховенство права» проявляется как основной признак государства во многих конституциях бывших социалистических стран Центральной и Восточной Европы и намного реже встречается в конституциях старых демократий.

Как известно, в теории права существуют разные подходы к пониманию сути принципов правового государства и верховенства права, их соотношения между собой, однако в последнее время все чаще говорится о том, что отличие между ними скорее терминологическое, нежели содержательное. В вышеупомянутом докладе Венецианской Комиссии речь идет о возможном консенсусе касемо обязательных элементов как «верховенства права», так и таких же элементов «Rechtsstaat», которые являются не только формальными, но и субстантивными или материальными, а это: законность, юридическая определенность, запрет произвола, доступ к правосудию, осуществляемому независимым и беспристрастным судом,

соблюдение прав человека, недискриминация и равенство перед законом.

В связи с этим представляет интерес эволюция понимания принципа правового государства в практике национального конституционного судопроизводства, в частности в соотношении с принципом верховенства права, а также перспективы его использования на практике в связи с введением института конституционной жалобы, поскольку именно Конституционный Суд Украины уполномочен разъяснять содержание конституционных правовых принципов и реализовывать их в качестве практических концепций для защиты основополагающих прав и свобод человека и гражданина.

Практика национального органа конституционной юрисдикции свидетельствует о том, что для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина от произвола государства Конституционный Суд Украины чаще применяет именно принцип верховенства права (речь идет о более поздней практике), реализуя его с помощью основных элементов принципов правового государства и верховенства права и осуществляя динамическое толкование основополагающих прав и свобод.

Вместе с тем следует отметить, что Конституционный Суд Украины не проводит четких отличий между принципом правового государства и принципом верховенства права, более того, в некоторых его решениях они применяются одновременно в аспекте одной и той же цели – защита основополагающих прав человека от произвола государства. Например, в своем Решении по делу о назначении судом более мягкого наказания от 2 ноября 2004 года Конституционный Суд Украины признал неконституционными отдельные положения Уголовного кодекса Украины, которые не позволяли лицам, совершившим преступления небольшой тяжести, назначение более мягкого наказания, чем предусмотрено законом. Суд одновременно применил принцип правового государства и принцип верховенства права, указав, что они содержат такое основополагающее требование, как справедливость, которая выражается, в частности, в равном юридическом масштабе поведения, в пропорциональности юридической ответственности совершенному правонарушению, а в сфере реализации права проявляется в равенстве всех перед законом, соответствии преступления и наказания, целях законодателя и средствах, избираемых для их достижения. В частности, в Решении Конституционного Суда Украины

по делу об обеспечении апелляционного обжалования определений суда от 28 апреля 2010 года, в котором Суд рассмотрел вопрос об официальном толковании положений Гражданско-Процессуального Кодекса Украины об обеспечении апелляционного обжалования определения суда первой инстанции об отказе в удовлетворении заявления об обеспечении иска, указано, что Украина есть правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права, а обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина гарантируется. Следует отметить, что по указанному решению судья Конституционного Суда Украины в отставке Владимир Михайлович Кампо выразил особое мнение, в котором подчеркнул, что фактически речь идет о том, что верховенство права является принципом правового государства, а это противоречит выводам современной правовой доктрины. По мнению судьи, между целью правового государства и верховенства права нет принципиальных отличий, но способы ее достижения в обоих случаях – разные.

Анализируя практику национального конституционного судопроизводства в аспекте понимания принципа правового государства, необходимо отметить, что из отдельных решений Конституционного Суда Украины усматриваются следующие правовые позиции:

- принцип правового государства требует соблюдения принципа разделения власти как одну из важнейших основ правового государства (в частности, учитывая указанное, Конституционный Суд Украины в Решении по делу о коммунальных услугах от 2 марта 1999 года признал неконституционным законодательный акт в целом в связи с тем, что, принимая его, Верховная Рада Украины вышла за пределы своих конституционных полномочий и вмешалась в полномочия органов исполнительной власти и органов местного самоуправления);

- принцип правового государства предусматривает строгую иерархию нормативных актов, согласно которой постановления и другие решения органов исполнительной власти имеют подзаконный характер и не должны искривлять существо и содержание законов (исходя из принципов верховенства права, наивысшей юридической силы Конституции Украины, такого понимания принципа правового государства, Конституционный Суд Украины в Решении по делу о стаже научной работы от 19 июня 2001 года признал

неконституционными отдельные положения подзаконного нормативного акта Кабинета Министров Украины, касающиеся условий исчисления стажа научной работы, поскольку Кабинет Министров Украины вышел за пределы установленных в соответствующем законе полномочий, а акт, который он принял, фактически блокировал реализацию соответствующих положений закона);

- принцип правового государства означает, что правовое государство, считая наказание, прежде всего, исправительным и превентивным средством, должно принимать не чрезмерные, а лишь необходимые и обусловленные целью меры; ограничение конституционных прав обвиняемого должно соответствовать принципу пропорциональности: интересы обеспечения охраны прав и свобод человека и гражданина, собственности, общественного порядка и безопасности и т. п. могут оправдать правовые ограничения прав и свобод только при адекватности социально обусловленным целям (как было отмечено, руководствуясь одновременно принципом правового государства и принципом верховенства права, Конституционный Суд Украины в Решении от 2 ноября 2004 года признал неконституционными отдельные положения Уголовного Кодекса Украины);

- принцип правового государства не только требует от государства воздерживаться от ограничения общепризнанных прав и свобод человека и гражданина, в том числе имущественных прав, но и предполагает установление правопорядка, который должен гарантировать каждому утверждение и обеспечение прав и свобод (исходя из такого понимания правового принципа, Конституционный Суд Украины в своем Решении по делу о постоянном пользовании земельными участками от 22 сентября 2005 года признал неконституционными отдельные положения Земельного кодекса Украины, в частности, в связи с ограничением ими конституционного права собственности и несоответствием требованиям справедливости, равенства и правовой определенности);

- принципы социального, правового государства нарушаются, если государство не выполняет своих социальных обязательств в отношении отдельных лиц, что ставит граждан в неравные условия, подрывает принцип доверия лица к государству (на основании такого понимания указанного принципа Конституционный Суд Украины в Решении по делу о социальных гарантиях граждан от 9 июля 2007 года признал неконституционными ряд норм закона о

Государственном бюджете Украины, которыми изменялось определенное другими законами Украины правовое регулирование общественных отношений).

Учитывая изложенное, можно утверждать, что практика Конституционного Суда Украины не исключает совместного применения принципа правового государства и принципа верховенства права, более того, в ней прослеживается определенная тенденция к их сближению, исходя из понимания Судом содержания этих двух принципов.

В то же время на сегодняшний день важным является не абстрактное соотношение доктрин правового государства и верховенства права, а их реализация в качестве практических концепций для защиты прав человека от произвола государства в современных правовых системах. В этом смысле данные принципы, с помощью их составляющих, могут быть эффективно реализованы в национальной правовой системе в связи с недавним введением в Украине института конституционной жалобы, поскольку именно граждане, являющиеся субъектами такой жалобы, заинтересованы в защите своих конституционных прав.

В Украине введена нормативная модель конституционной жалобы, то есть в Конституционный Суд Украины подается письменное обращение о соответствии Конституции Украины закона (его отдельных положений), который применен в окончательном судебном решении по делу субъекта права на конституционную жалобу. На сегодняшний день в Конституционный Суд Украины уже направлено более 750 конституционных жалоб, на начальном этапе многие из них были возвращены заявителям, в частности, из-за того, что в них обжаловалась не норма закона, а конкретное судебное решение. В связи с этим важно отметить, что возможно «полная модель конституционной жалобы» могла бы еще более эффективно способствовать защите основополагающих прав и свобод человека и гражданина, в том числе с помощью принципов правового государства и верховенства права, которые активно применяются в зарубежной практике как контроль за правомерностью правоприменительной практики государственных органов в отношении указанных прав и свобод. Однако стремление Украины перейти к такой модели должно быть своевременным и сбалансированным, поскольку и общество, и правовую систему необходимо подготовить к таким изменениям.

Анализируя поступившие в Конституционный Суд Украины конституционные жалобы, можно утверждать, что многие из них были обоснованы со стороны заявителей с учетом вышеупомянутых элементов принципов правового государства и верховенства права, в частности, таких как законность, юридическая определенность, запрет на произвол, доступ к суду. Большинство таких жалоб касались вопросов ограничения законодателем прав:

- на обжалование судебных решений в апелляционном и кассационном порядках, в частности, речь идет об отсутствии возможности обжалования;

- на обжалование решений, действий и бездействия следователя и прокурора в уголовном производстве;

- на социальную защиту, а именно права на перерасчет пенсий государственным служащим и прокурорам.

По конституционным жалобам, в том числе по тем, которые касались некоторых из указанных вопросов и соответствовали требованиям Закона Украины «О Конституционном Суде Украине», открыты конституционные производства.

Подытоживая сказанное, следует отметить, что практика Конституционного Суда Украины не исключает совместного применения принципа правового государства и принципа верховенства права и тенденцию к их сближению. Понимание в такой практике принципа правового государства предусматривает необходимость соблюдения следующих требований: принцип законности; утверждение и обеспечение прав и свобод человека и гражданина; запрет на чрезмерное вмешательство государства в такие права и свободы; обязанность государства вводить правовое регулирование, отвечающее критериям справедливости, пропорциональности, определенности, равенства, с помощью которых Суд характеризует также верховенство права. Оба принципа были использованы Конституционным Судом Украины в аспекте достижения общей цели – защита основополагающих прав и свобод от произвола государства и, как предполагается, эффективность реализации этих мощных инструментов должна в разы возрасти благодаря введению в Украине института конституционной жалобы.

Томислав СТОЙКОВИЧ
Судья Конституционного Суда Сербии
кандидат юридических наук

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА И КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУДЕБНЫЙ КОНТРОЛЬ

Вводные замечания

Правление является достижением цивилизации; Конституция, которая представляет собой высший правовой акт, а также инструмент и элемент верховенства права, институционализировалась первой. Узаконительные основы власти включают в себя элемент конституционализма. Это, в частности, касается прав человека. Для верховенства права очень важным является порядок, т.е. предусмотренная процедура, гарантирующая справедливое отношение, как в целом, так и в каждой отрасли права, в соответствии с конкретной спецификой. Это имеет огромное значение для принятия решения о правах человека, об избирательной системе, парламентских условиях утверждения законов и др.¹ Создатель конституции обозначил верховенство права как основную предпосылку Конституции, которая основывается на неотъемлемых правах человека (ст. 3, абзац 1 Конституции РС).

Если говорить о конституционализме, он по существу предполагает верховенство Конституции над политикой, и приоритет Конституции над остальными правовыми актами. Обеспечение этой роли предполагает равновесие между исполнителями власти,

¹ Воислав Станович, Конституционное судопроизводство и верховенство права, Сборник трудов Конституционного Суда РС, 2013 г.

принцип распределения власти и еще один существенный элемент – создание отдельного и независимого государственного органа – Конституционного Суда, основным принципом функционирования которого является создание противовеса всем конституционным властям, и обеспечение гарантии основных конституционных принципов.

В течение более половины столетия своего существования, Конституционный Суд укрепил место в конституционно-правовом порядке разделения властей. Создание конституционно-правового контроля в Сербии в первую очередь подтверждает обеспечение функционирования правового государства, которое основывается на разделении властей, которые подчиняются оценке своей работы Конституционным Судом, а также на обязательном соблюдении Конституции и закона.

Конституционное судопроизводство подразумевает институционализацию специального правосудия, основной задачей которого является защита, применение и выполнение Конституции. С практической точки зрения конституционная юрисдикция в самом широком смысле этого слова представляет собой отдельное право Суда, который может проверять конституционность законов и других нормативных актов. Конституционное судопроизводство, в частности, представляет собой конституционное право в процессуальном смысле.

Принятием Конституции в 2006 году институционализация Конституционного Суда внесла новые характеристики в работу Конституционного Суда и конституционной юриспруденции с расширенной компетенцией. Эта компетенция распространяется, в частности, на вновь установленное правовое средство защиты прав и свободы человека – конституционную жалобу, которой в конституционно-судебной практике Республики Сербия впервые вводится оценка конституционности решений регулярных судов, включая и высший суд Республики – Верховный кассационный суд. Таким образом, Конституционный Суд получил новые масштабы для своей работы, поскольку кроме оценки конституционности и законности нормативного контроля, вынесения решений по конституционным жалобам, касающимся решений регулярных судов, это представляет по своей сути важнейшую защиту прав, гарантируемых и обеспечиваемых Конституцией; тем самым Конституционный Суд получил возможность создать собственную юриспруденцию. Это фактически означает, что законодатель в качестве лица,

принимающего общие акты, также как и регулярные суды в своих процедурах, которые подразумевают принятие решений, обязаны соблюдать права, гарантируемые и обеспечиваемые Конституцией.

Конституционный Суд Республики Сербия по своему конституционному положению является самостоятельным и независимым государственным органом, который защищает конституционность и законность, а также права и свободы человека и меньшинств. Принятые решения являются окончательными, исполнительными и общеобязывающими; это значит, что все государственные органы и держатели общественных полномочий должны соблюдать эти решения (статья 166 Конституции Республики Сербия).

Положение и компетенция Конституционного Суда определяются Конституцией; это значит, что Конституционный суд не относится ни к одной ветви власти (судебной, законодательной, исполнительной). Специальное положение Конституционного Суда основывается не только на положениях Конституции, но и на Законе о Конституционном суде.

В конституционной концепции современных государств Конституционные Суды обеспечивают политическое равновесие между законодательной, исполнительной и судебной властями, в качестве необходимого институционального надзора за конституционностью их деятельности. На основании всего вышеуказанного можно сделать вывод, что Конституционный Суд фактически представляет собой отдельный государственный орган *sui generis*.

В правопорядках демократических государств принимается модель конституционного контроля, осуществляемого специализированным Конституционным судом. Исключительная конституционно-правовая и политическая важность Конституционного суда в этой модели предполагает принятие норм, которые обладают необходимой юридической силой, и гарантируют его самостоятельность и независимость в отношении любой другой государственной власти. В связи с конституционным определением положения и функционирования этого самостоятельного и независимого государственного органа может возникнуть вопрос, который задают противники такого решения: может ли Конституционный Суд выделиться из трехстороннего отношения власти.²

² Д-р Теодор Антич, Процедура и условия для выбора судей Конституционного Суда Республики Хорватия, 2015 год.

Суть действий судебной ветки власти представляет использование силы аргументов, вместо аргументов силы; соблюдение ее решений обязывающего характера зависит от соблюдения принципа разделения властей, демократической традиции и правовой культуры. Теория конституционного права подразумевает, что решения конституционных судов являются окончательными и правообязывающими. Это в первую очередь касается отношения верховенства Конституционного Суда, которое по своей сути и содержанию не является целью, т.е. речь идет о спорном правовом вопросе обеспечения верховенства конституционных принципов, ценностей и прав человека, которые гарантируются и обеспечиваются конституцией.³

Верховенство права и отношение между Конституционным Судом и судебной властью

Здесь необходимо обеспечить «функциональное разграничение»⁴ между Конституционным Судом и судебной властью (Верховным кассационным судом в качестве высшего суда Республики Сербия). Эта норма имеет конституционный характер, поскольку положение Верховного суда определяется Конституцией (статья 14, абзац 4). Создатель конституции определил, что судебная власть и суды выполняют свою работу самостоятельно и автономно. Это значит, что судопроизводство они осуществляют на основании Конституции, законов и других общих актов, общепринятых правил международного права, и ратифицированных международных договоров (статья 142, абзац 2 Конституции). Это необходимо отметить, поскольку Конституционный Суд Республики Сербия, несомненно, не представляет судебную власть так, как создатель конституции это предусмотрел. Иными словами, Конституционный суд имеет особое положение; он отдельной конституционной нор-

3 Д-р Боштьян Зупанчич, «Международная судебная оценка и интернационализация конституционного права» (Юридическая практика, номер. 1/2005) Sarah Wright, „Central and Eastern Europe Constitutional court sand the Anti-majoritarijan Objection to Judicial Review“, Lawand Policy in international business, 1 июня 1995 года

4 Л. Гарлицки, Конституционные суды против Верховных судов, А. Бачич и П. Бачич, Конституционная демократия и суды, Сплит, 2009 год, абзац 362.

мой предусмотрен как самостоятельный и независимый государственный орган, который защищает конституционность, законность, а также права и свободу человека и меньшинств (статья 166, абзац 1 Конституции).

Это отношение между конституционным судопроизводством и судебной властью в работе регулярных судов имеет большое значение в процедурах по конституционным жалобам, которыми оспариваются решения регулярных судов, включая и Верховный кассационный суд.

Современное конституционное государство утверждает в качестве одного из важнейших фундаментов конституционализма Конституцией гарантируемые и обеспечиваемые основные свободы и права человека. Защита ущемленных прав человека и основных свобод открыла новую страницу конституционной юрисдикции, поднимая тем самым вопрос об отношении между Конституционным Судом и Верховным кассационным судом, т.е. судебной властью в целом. Защита прав человека и основных свобод, которые утверждены и обеспечены Конституцией, приводит к конституционно-судебному спору, предметом которого являются конкретные случаи и решения регулярных судов, которые находятся в ведении судебной ветки власти. Здесь, по-видимому, возникает существенный правовой вопрос, является ли Конституционный суд, как некоторые думают, сверхсудом, четвертой степенью юрисдикции, властью, существующей отдельно от судебной власти.⁵

Имея в виду конституционное положение Конституционного Суда как конституционной категории, нет необходимости, и юридически было бы необоснованно утверждать, что Конституционный Суд является промежуточным звеном, т.е. определенным видом квазивласти в конституционно-правовой системе. Здесь мне хотелось бы подчеркнуть и указать на мнение европейской комиссии за демократию через право (Венецианская Комиссия), которая выразила свое мнение о компетенции конституционных судов, в соответствии с которым «это может говорить только о том, что Конституционный Суд

5 Д-р. Мато Арлович, Взаимоотношения между Конституционным Судом Республики Хорватии и судебной властью, Сборник трудов Юридического факультета в Сплите, 52/2015, стр. 389.

является государственной властью (State Authority)». Наличие в Конституции отдельных разделов, предметом которых являются регулярные суды и Конституционный Суд, может обозначать только то, что Конституционный Суд не является судом. С другой стороны, наличие отдельных разделов указывает на его специальный статус по отношению ко всем государственным институтам, которые осуществляют государственную власть, отмечая при этом специфическое назначение и компетенцию Конституционного Суда. Заключение: и судебная независимость является элементом конституционных судов. На основании изложенного, исходя из положения Конституционного Суда, его можно считать только судом, на который распространяется право судебной независимости.⁶

Верховный кассационный суд поднял спорный вопрос сверхнадзора, осуществляемого Конституционным Судом в отношении судебных решений в сфере конституционных жалоб. При этом Конституционный Суд оценивает конституционность решений регулярных судов, в том числе решений Верховного кассационного суда, в качестве высшей судебной инстанции, которая также является конституционной категорией. Кроме этого, существует мнение, по которому в решениях, которыми отменяются решения регулярных судов, правовые мнения Конституционного Суда не являются обязывающими. Здесь мне хотелось бы отметить, что регулярные суды не связаны правовым мнением Конституционного Суда, а Конституцией Республики Сербия. В соответствии с Конституцией судебные решения основываются на Конституции, на законе, утвержденном международным соглашением, и на нормативном акте, принятом на основании закона (статья 145, абзац 1 Конституции). Решения суда имеют обязывающую юридическую силу и не могут быть пересмотрены во внесудебном порядке (статья 145, абзац 3 Конституции). Решение суда может быть пересмотрено только компетентным судом в установленном законом порядке.

В производстве по конституционным жалобам, Конституционный Суд утверждает факты нарушения конститу-

⁶ Мнение Европейской комиссии за демократию через право (Венецианская Комиссия), номер. 598/2010 от 20 октября 2010 года.

ционных прав и свобод, которые гарантируются и обеспечиваются Конституцией. Это основная задача Конституционного Суда. Конституционная компетенция Конституционного Суда не допускает, чтобы регулярные суды, в том числе и Верховный кассационный суд, оказались в позиции, когда правовые мнения Конституционного Суда не соблюдаются. Это противоречило бы абзацам 1 и 2 статьи 166 Конституции, которой кроме положения Конституционного Суда определяется и другой очень важный элемент, по которому решения Конституционного Суда являются окончательными, исполнительными и общеобязывающими. По этим причинам букве Конституции противоречило бы принятие решений в процедурах конституционных жалоб, возможность исключения решений регулярных судов из конституционно-судебной компетенции, что противоречило бы принципу верховенства права, который является основным условием Конституции, и которой основывается на неотъемлемых правах человека (статья 3, абзац 1 Конституции).

В государстве, соблюдающем верховенство права и правовую надежность, судебная власть определяет значение права, а конституционное судопроизводство и юдикатура отвечают на существенный вопрос о том, что соответствует праву. На данном уровне конституционная юрисдикция не отступает от верховенства права и правовой надежности; она не создает угрозу для их фундаментной ценности. В государстве, соблюдающем верховенство права, суды осуществляют судопроизводство на основании закона, который они применяют непосредственно, что представляет гарантию равенства перед законом и одинаковое применение закона.

После вышеприведенных фактов, мне теперь хотелось бы поддержать мнение, в соответствии с которым принятие решений по вопросам и разбирательствам в конституционно-правовой сфере, является монополией Конституционного Суда; с другой стороны принятие решений по вопросам и разбирательство на основании общих законов, должно находиться в компетенции только регулярных судов, в частности Верховного кассационного суда.

Юдикатура Конституционного Суда

Конституционный Суд разными постановлениями подтвердил, что принцип верховенства права не подразумевает только требование повиновения власти Конституции и закону, а предъявляет к законодательной власти и требования, касающиеся качества законов, принимаемых законодателем. По мнению суда, чтобы общий акт считался законом не только в формальном, а и в содержательном смысле этого слова, закон должен быть достаточно точным, ясным и прогнозируемым, чтобы любое лицо могло привести свое поведение в соответствие с ним, не опасаясь при этом, что его гарантируемые права будут ущемлены ввиду неясных и недостаточно точных норм, либо что в связи с этим у него возникнут определенные последствия. Требование, касающееся определенности и точности юридической нормы не выполнено, если граждане, как добросовестные лица, должны догадываться о его смысле и содержании (смотри, между прочим, решения Конституционного Суда ИУз-107/2011 от 24 ноября 2011 года, ИУз-51/2012 от 23 мая 2013 года, ИУз-299/2011 от 17 января 2013 года).

Конституционный Суд эту свою позицию отразил и в своем решении ИУз-252/2002 от 26 декабря 2013 года, которым суд утвердил, что положения ст. 13, 14 и 15 Закона об Агентстве информационной безопасности не соответствуют Конституции.

По мнению Конституционного Суда, положением абзаца 2 статьи 41, Конституции, гарантируется конфиденциальность писем и других средств коммуникации, которая не касается только написанного, а и сказанного слова, т.е. она касается и телефонных разговоров и писем, отправленных электронным путем (электронной коммуникации). Понятие «средства коммуникации» распространяется не только на непосредственное содержание коммуникации, а и на информацию о том, кто и с кем связывался или попробовал связаться, времени и продолжительности конкретного разговора, повторяемости коммуникации в форме переписки, разговоров или отправления сообщений в течение определенного периода времени, включая и место коммуникации.

Право на конфиденциальность писем и других средств коммуникации не является абсолютным, поскольку Конституцией предусмотрены отклонения от этого права, в соответствии с абзацем 1 статьи 20 Конституции. В этом абзаце предусмотрено, что права человека и меньшинств, гарантируемые Конституцией, могут быть ограничены, если ограничение допускается Конституцией в целях, которые Конституцией допускаются, и в объеме, необходимом чтобы конституционная цель ограничения была обеспечена в демократическом обществе, без затрагивания сути гарантируемого права. К примеру, положением абзаца 2 статьи 41 Конституции предусматривается, что нарушения правила конфиденциальности писем и других средств коммуникации допускаются только в соответствии с конкурентными условиями. Это значит, что они допускаются только на определенный срок, по решению суда, и в целях, предусмотренных данным положением Конституции, связанных с необходимостью ведения уголовного дела или защиты безопасности Республики Сербия, в порядке, который должен быть определен законом.

Конституционный Суд констатировал, что оспариваемыми положениями ст. 13 – 15 Закона предусматриваются отклонения от принципа неприкосновенности конфиденциальности писем и других средств коммуникации, а также порядок и процедура ограничения этого конституционного права. Конституционный Суд считает, что законодатель в соответствии с положениями статьи 41, абзац 2 и статьи 97, пункты 2, 4. и 16. Конституции был уполномочен урегулировать эти вопросы, а также, что после прекращения существования Союзной Республики Югославии и прекращения действия конституции Союзной Республики Югославии в 1992 году, больше не является спорным вопрос о том, принял ли ненадлежащий орган оспариваемые положения закона, в связи с чем Союзный конституционный суд принял решение о начале процедуры оценки конституционности.

Поскольку Республика Сербия подписала Европейскую Конвенцию о защите прав человека и основных свобод (далее по тексту: Европейская Конвенция), Конституционный Суд в соответствии с положением абзаца 3 статьи 18 Конституции,

имел в виду, что Европейский Суд по правам человека право на тайну переписки, гарантируемое в статье 8 Европейской Конвенции в толковал порядке, в котором это сделал и Конституционный Суд в этом решении.

Европейский Суд по правам человека в некоторых своих решениях (к примеру *Klass* и другие против Германии) от 6 сентября 1978 года, „*Malone* против Объединенного Королевства“ от 2 августа 1984 года и „*Copland* против Объединенного Королевства“ от 3 апреля 2007 года) выразил следующее мнение: «перехват телефонной коммуникации любым органом публичной власти представляет собой форму нарушения права конфиденциальности переписки. На самом деле, законы, которые допускают публичным властям секретно перехватывать коммуникацию, самим своим существованием допускают, чтобы их считали угрозой, т.е. они могут считаться нарушением права на конфиденциальность переписки и неприкосновенность частной жизни. Одним из основных принципов демократического общества является принцип верховенства права, который недвусмысленно упоминается в Преамбуле Европейской Конвенции. Верховенство права подразумевает, между прочим, что вмешательство исполнительной власти в права граждан должно подвергаться эффективному контролю, который, как правило, должны осуществлять суды, хоть в последней инстанции, поскольку судебный контроль является лучшей гарантией независимости, беспристрастности и правильного разбирательства.

Опасность от произвола является несомненной, если исполнение исполнительной власти осуществляется неявно. Закон должен быть достаточно ясным, чтобы граждане получали необходимые указания об обстоятельствах, в которых (и условиях, на которых) публичные власти имеют право применять тайное и возможно опасное вмешательство в право на соблюдение личной жизни и переписки».

Конституционный Суд сделал вывод, что оспариваемой статьей 13 Закона предусматривается отклонение от принципа неприкосновенности конфиденциальности писем и других средств коммуникации, по причине безопасности Республики Сербия, что в соответствии с Конституцией является допустимой причиной для ограничения этого конституционного права.

Хотя это ограничение обусловлено предварительным решением суда, Конституционный Суд посчитал, что в остальной части оспариваемое положение статьи 13 Закона не сформулировано достаточно четко и точно. Формулировки, в соответствии с которыми «определенные меры» можно принимать в отношении «определенных физических и юридических лиц» являются слишком обобщенными, чтобы соответствовали условиям предсказуемости. Дело в том, что невозможно, даже примерно, определить каким категориям лиц может быть ограничено право на тайность писем и других средств коммуникации, гарантируемое абзацем 1 статьи 42 Конституции, и о каких мерах ограничений идет речь. В конкретном случае, круг лиц и мер, которыми ограничивается Конституцией гарантируемое право в оспариваемой статье 13 Закона, не определен, не может быть уточнен, и не является четким. Конституционный Суд посчитал, что оспариваемая статья 13. Закона не соответствует Конституции, поскольку она не отвечает требованиям, которые проистекают из предложения «в порядке, предусмотренном законом».

В отношении положений статьи 14 Закона, Суд посчитал, что они сами по себе не противоречат Конституции. Однако в статье 14 Закона уточняется процедура утверждения и продолжительности мер, которые предусмотрены в статье 13 Закона. Это значит, что оспариваемые положения ст. 13 и 14 Закона находятся во взаимной логической и юридической связи друг с другом. Поскольку Конституционный Суд уже выяснил, что положения статьи 13 Закона не соответствуют Конституции, это касается и положений статьи 14.

Оспариваемым положением абзаца 1 статьи 15 Закона регламентируется, что отклонение от принципа неприкосновенности конфиденциальности писем и других средств коммуникации, если это требуется по причине срочности, в частности в случаях внутреннего и международного терроризма, может требовать директор Агентства, после предварительно полученного письменного согласия на применение временной меры, полученного от председателя Верховного кассационного суда, или от уполномоченного судьи. Вышеуказанным положением Закона регламентируется специальный случай отклонения от принципа неприкосновенности конфиденциальности писем и других

средств коммуникации, обоснованное причинами срочности, если мера не применяется на основании решения суда, а на основании решения директора Агентства, после предварительного полученного письменного согласия суда на начало применения соответствующей меры.

По этому делу перед судом возникли два спорных вопроса, которые имеют важное значение для конституционно-правовой оценки оспариваемой статьи 15 Закона. Во первых, подразумевается ли под выражением «на основании решения Суда», приведенном в статье 41, абзац 2, Конституции только судебное решение в письменном виде, и во вторых, соответствует ли отклонение предусмотренное вышеуказанным положением закона цели, из-за которой оно установлено.

Суд сделал вывод, что отсутствие срочной реакции в таких условиях, также как и откладывание временной меры на 72 часа, до момента принятия судебного решения, обоснованного в письменной форме, могло бы иметь огромные последствия для безопасности страны и ее граждан. Конституционный Суд посчитал, что выполнено требование, касающееся пропорционального соотношения между предусмотренным законодательным ограничением права и цели, из-за которой это право предоставлено. Суд имел ввиду тот факт, что речь идет о кратковременном отклонении, которое касается только начала временной меры надзора, до обеспечения письменного согласия суда, а также, что продолжение действия этих мер должно быть подтверждено решением, обоснованным в письменной форме. Конституционный Суд посчитал, что оспариваемые положения статьи 15 Закона регламентируют ограниченные права на тайну писем и других средств коммуникации, которое не разрешается в значении абзаца 1 статьи 20 Конституции.

Конституционный Суд посчитал, что оспариваемые положения Закона не соответствуют Конституции, поскольку суд сделал вывод, что они, в общем, имеют юридическую и логическую связь.

Решением ПУз-427/2013 от 12 июня 2014 года, суд выяснил, что второе предложение абзаца 4 статьи 50 Закона о судьях, которое звучит следующим образом: «Высший совет судей обязан при предложении кандидата в судьи Суда по администра-

тивными правонарушениям или Основного суда, предложить кандидата, который прошел начальное обучение в Судебной академии в соответствии со специальным законом», не соответствует Конституции.

На основании положений ст. 50 Закона о судьях регламентируются вопросы, связанные с предложением судей, которые впервые избираются на место судьи. При этом оспариваемым абзацем 4 этой статьи Закона регламентируется, что Высший совет судей предлагает Народной скупщине одного кандидата для выбора каждого судьи (первое предложение), а также, что Высший совет судей обязан при предложении кандидата в судьи Суда по административным правонарушениям или Основного суда, предложить кандидата, который прошел начальное обучение в Судебной академии в соответствии со специальным законом (второе предложение).

В отношении спорных конституционно-правовых вопросов, которые задавались по этому конституционно-судебному делу, Конституционный Суд сделал вывод, что регламентированием обязательного требования к Совету, при предложении кандидата в судьи Суда по административным правонарушениям или Основного суда, должен быть предложен кандидат, который прошел начальное обучение в Судебной академии. Таким образом ставится под вопрос Конституцией утвержденное положение Высшего совета судей и его Конституцией и законом утвержденные компетенции. В соответствии с этим, в качестве независимого и самостоятельного органа, обеспечивающего самостоятельность судов и судей (абзац 1 статья 153 Конституции), Народной скупщине предлагаются кандидаты в судьи (статья 154 Конституции и абзац 1 статьи 51 Закона о судьях).

Из оспариваемого положения закона вытекает, что законодатель, который прошел начальное обучение в Судебной академии, имеет однозначное преимущество при первом выборе в отношении всех других кандидатов, которые соответствуют законом предусмотренным условиям выбора, но которые не прошли начальное обучение в Судебной академии. Конституционный суд посчитал, что частью оспариваемого положения статьи 50, абзац 4 Закона нарушается принцип равенства граждан, которые находятся в одинаковом правовом

положении, согласно ст. 21 Конституции, при чем попирается Конституцией гарантируемое право на выполнение публичных функций на равных условиях, согласно статье 53 Конституции. На этом месте Конституционный суд отметил, что принцип запрета дискриминации по любому основанию, недвусмысленно утвержденный положением абзаца 1 статьи 46 Закона о судьях, а именно при выборе судей и предложении кандидатов в судьи.

Непредвзятый суд

Статья 6 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее по тексту: ЕКПЧ), содержание которой не отличается от статьи 32 Конституции Республики Сербия, гарантирует право на справедливый суд, фундаментом которого является применение верховенства права, в соответствии с которым утверждается, что каждое право человека должно защищаться законом. В этой связи принятие решения по делам не должно быть произвольным, и не должно быть принято в ущерб гражданина. Значение принципа верховенства права определяются как краеугольный камень демократического общества.⁷

В соответствии с судебной практикой, требование к беспристрастности отражается в субъективном и объективном смысле. Непредвзятость предполагается до того момента, когда будет подтверждено иное, что в субъективном смысле означает, что судья не должен фаворизировать одну сторону, должен работать без предвзятости, и не должны существовать факты и обстоятельства, которые могут повлиять на личную нейтральность судей. Тест объективной непредвзятости в частности касается наличия внешних обстоятельств, которые независимо от поведения судьи, позволяют усомниться в его беспристрастности. Объективная непредвзятость имеет огромное значение в уголовном судопроизводстве. Это значение в частности касается того, участвовал ли судья в разных стадиях процесса, в том

⁷ ECHR, Golder, Судебное решение, 1975 год, ECHR, Horzby, Судебное решение, 1987 год

числе следственной стадии, в качестве судьи, который принимает решение, или в качестве судьи, который принимает решение в ходе процедуры по жалобе.⁸

Беспристрастность в принципе предполагает отсутствие предвзятости или пристрастности, наличие или отсутствие которой можно проверить разными способами. В соответствии с судебной практикой, наличие беспристрастности в значении абзаца 1 статьи 6, должно быть утверждено на основании субъективного теста, при чем нужно учитывать личную уверенность и поведение конкретного судьи. Это значит, что у судьи имелась личная предвзятость или предубежденность по этому делу; на основании объективного теста нужно проверить, предложил ли суд, в качестве органа или его составной части, достаточные гарантии, чтобы было можно исключить обоснованное подозрение в его беспристрастность (ECHR, *Fey v. Austria* от 24 февраля 1993 года; серия А, номер 255, стр. 12, абзац 27; 28. и 30.; ECHR, *Wettstein v. Swtzerlad*, номер 33958/96, абзац 42).

В свете субъективного теста в судебной практике установлен принцип, по которому суд считается свободным от личной предвзятости и предубежденности (ECHR, *Kyprianou v. Cyprus*, №73797/01, абзац 119). Суд считает, что личная беспристрастность судьи должна предполагаться до того момента, когда будет подтверждено иное (см.: *Wettstein*, уже указанный абзац 43). Кроме этого, Суд занял точку зрения и установил условие, в соответствии с которым нужно утвердить, проявил ли судья вражеское отношение или злоумышленность по личным причинам (см. *De Cubber v. Belgium*, 26 октября 1964 года, серия А, номер 86, абзац 25.).

Касательно вопроса беспристрастности суд на практике в основном занимался вопросом объективного теста. Здесь мне хотелось бы отметить, что прочного разделения между субъективной и объективной непредвзятостью нет. Дело в том, что поведение судьи может представлять объективное опасение непредвзятости, которое принадлежит внешнему наблюдателю (объективный тест), но одновременно может возникать и

⁸ ECHR, *Piersak*, Судебное решение от 1 октября 1982 года. Series A, No. 53, № 30.

вопрос его или их личного убеждения (субъективный тест) (см.: Курриану, абзац 119).

В отношении объективного теста нужно утвердить, существуют ли, независимо от поведения судьи, факты которые можно проверить и которые вызывают сомнение в его беспристрастность. Следовательно, при принятии решения существовала ли по конкретному предмету законная причина опасаться, что единоличный судья или судебный орган, состоящий из судей, не является беспристрастным, а также, что мнение конкретного судьи является важным, но не решительным. Самым важным является тот факт, что это может быть объективно обосновано.⁹

Практика Конституционного Суда

В ходе процедуры конституционной жалобы по делу Уж-4461/2010 от 12 декабря 2013 года, Конституционный Суд принял решение о нарушении права на справедливый суд перед регулярными судами в связи с уголовным делом военного преступления. В этой конституционно-судебной процедуре заявитель конституционной жалобы указывает, что имеет место нарушение права на справедливый и беспристрастный суд, поскольку в ходе принятия оспариваемого решения второй инстанцией Апелляционного суда в Белграде, в качестве председателя Комитета участвовал судья С.П. Этот судья в соответствии с законом должен был быть отведенным, поскольку он неоднократно активно участвовал в принятии решений суда первой инстанции, которые прямо повлияли на решение первой инстанции, а именно при принятии решения о присвоении статуса свидетеля под защитой обвиняемого С.П., по заявлению которого, по мнению данного заявителя, принят обвинительный приговор против него.

Рассмотрев обоснованность этого утверждения, Конституционный Суд сделал вывод, что оспариваемым положением абзаца 1 статьи 32 Конституции, обвиняемому в уголовном судопроизводстве кроме прочего гарантируется и право на беспристрастный суд. Это право, в соответствии с которым беспри-

⁹ ECHR, Micallef v. Malta, Судебное решение 15 октября 2009 года, номер 17056/06, абзацы 93, 95 и 96.

страстный суд принимает решение об обоснованности подозрения, представляющего собой причину открытия процедуры, включая и обвинение против обвиняемого. Эта конституционная гарантия предусмотрена положениями статьи 40 ЗУС, в качестве отдельного института уголовного процессуального права – отвод судьи.

Конституционный Суд сделал вывод, что *ratio legis* института отвода судьи обеспечивает, что судья, который, кстати, абстрактно способен осуществлять судебную функцию в любом уголовном деле, не участвует в ходе процедуры по конкретному уголовному делу, поскольку существует определенная причина, которая ставит под сомнение его беспристрастность. Это может быть конкретный личный интерес судьи в конкретном деле, существование определенного отношения со сторонами и другими участниками уголовного дела, или выполнение в одном уголовном деле судебных или несудебных функций. Указанные основания для отвода были предусмотрены в пунктах 1-5 статьи 40 ЗУС; их наличие является основанием для обязательного отвода судей. С другой стороны, положением пункта 6 статьи 40 ЗУС, предусматривается, что судья или присяжный судья не могут осуществлять функцию судьи, если существуют обстоятельства, которые являются причиной подозрения в его беспристрастность. В данном случае причина отвода определена в общем порядке. Ее наличие не является само по себе достаточным для отвода судьи. Кроме этого нужно, чтобы суд, который принимает соответствующее решение, оценил, имеют ли указанные причины значение, которое в конкретном случае является основой для отвода судьи.

Рассмотрев все факты и обстоятельства участия судьи С.В. в принятии решения о присвоении статуса свидетеля под защитой и продлении предварительного заключения, получается иной смысл, если эти факты рассматриваются в связи с тем, что он, в качестве судьи Апелляционного суда, выполнял функцию председателя апелляционной коллегии и судьи-докладчика, в ходе принятия оспариваемого решения Кж1.По2-1/10, которым подтверждено решение первой инстанции относительно заявителя конституционной жалобы,

Многосторонние процессуальные роли, которые судья С.В. имел в разбирательстве первой инстанции, в качестве председателя Окружного суда в Белграде, принимая решения по требованиям об отводе действующих судей, как член специальной коллегии, которая приняла решение о присвоении обвиняемому С.П. статуса свидетеля под защитой, а также учитывая тот факт, что он принимал решение о продлении предварительного заключения обвиняемого, не могут быть обоснованы в порядке, в котором это сделал заместитель В.Ф. председателя Апелляционного суда в Белграде, который в качестве необоснованного отклонил требование защитника обвиняемого об отводе. Бесспорно, судья, в соответствии со своей функцией и согласно закона, обязан в любом случае сохранить веру в свою независимость и беспристрастность. Это, по мнению Конституционного Суда об обстоятельствах конкретного случая, нельзя считать достаточным для элиминации объективного опасения относительно беспристрастности судьи С.В. Иными словами, Конституционный Суд считает, что многосторонне участие судьи С.В. в разбирательстве суда первой инстанции, и решения, которое при этом принималось, представляет собой обстоятельства, которые, в рамках его ежедневного участия в данном деле в качестве председателя апелляционной коллегии и судьи-докладчика Апелляционного суда в Белграде, вызывают подозрение в пристрастности в соответствии с пунктом 4 статьи 40 ЗУС.¹⁰

Относительно решения Конституционного Суда по конституционной жалобе Уж-337/2012 от 11 декабря 2014 года, возникает спорный конституционно-правовой вопрос, который касается права на справедливый и беспристрастный суд. В ходе производства по делу, которое предшествовало конституционно-судебному делу, принято частичное решение первой инстанции, в котором судья Л.С. участвовал в качестве председателя Коллегии суда первой инстанции. Указанное частичное решение отменено решением Высшего суда, после чего дело возвращено для повторного суда. В ходе повторного рассмотрения дела в суде первой инстанции, председателем Коллегии, которая приняла оспариваемое решение, был судья Б.Ж. Значит, судья

¹⁰ ECHR, *Perote Pellon v. Spain*, Решение суда от 25 июля 2002 года, абзацы 46–48.

Л.С. не участвовал в принятии судебного решения первой инстанции, оспариваемого жалобой. Однако, в качестве второго члена Коллегии апелляционного суда он участвовал в принятии оспариваемого решения Гж. 6597/11 от 24. ноября 2011 года, которым подтверждается решение суда первой инстанции, и которое основывается на тех же причинах, на которых основывается и решение первой инстанции.

Поскольку заявители конституционной жалобы не ставили под вопрос субъективную беспристрастность судьи Л.С, так как они только оспорили состав Апелляционного суда, по той причине, что вышеупомянутый судья по этому делу участвовал в принятии частичного решения суда первой инстанции, Конституционный Суд указания заявителя проверял применением объективного теста.

Конституционный Суд констатировал, что положениями абзаца 1 статьи 66 Процессуального Кодекса предусмотрены причины отвода судей по силе закона; в абзаце 2 предусматриваются причины отвода судей, относительного характера – наличие обстоятельств, которые ставят под сомнение беспристрастность судьи. В этом случае оценка причины отвода осуществляется в соответствии с объективными критериями. Целью вышеупомянутых положений закона является устранение подозрения в беспристрастности суда. Об этом высказался и ЕСПЧ, считая, что речь идет о вопросе доверия, которыми суды должны пользоваться в общественности демократического общества (см. решение суда ECHR, Castillo Algar v. Spain, от 28 октября 1998 года, абзац 45).

По мнению Конституционного Суда, на основании того факта, что судья Л.С. при принятии частичного решения занимался вопросами, имеющими значение для конкретного спора, для его существования, можно сделать вывод, что он имел сформированную позицию об обоснованности иска заявителя, до того, как решение суда первой инстанции в 2010 году стало предметом рассмотрения Коллегии апелляционного суда, членом которого он был. Конституционный суд сформировал точку зрения, в соответствии с которой тот факт, что судья по одному делу участвовал в принятии решения суда первой инстанции, хотя это решение отменено, и что он потом, в качестве члена

Коллегии суда второй инстанции принимал решение по жалобе заявителя против решения суда первой инстанции, в принятии которого он участвовал (при этом в обоих случаях решения, в принятии которых этот судья участвовал, были невыгодными для заявителя), создало ситуацию, в соответствии с которой заявитель может объективно сомневаться в беспристрастности апелляционного суда, относительно его состава, поскольку до принятия решения суда второй инстанции один член Коллегии этого суда имел четко высказанную, т.е. сформированную позицию о существовании этого спора.

В связи с вышеизложенным, Конституционный Суд отмечает, что в решении ЕСПЧ Голубович против Хорватии, от 27 ноября 2012 года, тот факт, что один судья в двух разных, но фактически и юридически взаимосвязанных делах, в начале участвовал в принятии решения суда первой инстанции, которое было отменено, а потом в принятии решения суда второй инстанции по другому делу, является достаточным, чтобы этот суд сделал вывод, что речь идет о нарушении права на справедливый суд. ЕСПЧ посчитал, что не имеет значения то обстоятельство, что судья не участвовал в принятии решения оспариваемой жалобы, поскольку у судьи уже имелась сформированная позиция об обоснованности требования (смотри позицию 57 вышеуказанного решения суда). Идентичную позицию ЕСПЧ занял и в отношении судебного решения Баялджиев против БЮРМ, от 25 октября 2011 года (смотри позицию 37). Кроме этого, ЕСПЧ в судебном решении Шоргич против Сербии, от 3 ноября 2011 года установил наличие нарушения права на беспристрастный суд, поскольку он посчитал, что результаты объективного теста не являются удовлетворительными, так как два судьи участвовали в принятии решений в взаимно связанных спорах между одними и теми же сторонами, в порядке, в результате которого эти споры закончились неблагоприятно для заявителя (смотри позиции 69 и 70 вышеуказанного судебного решения).

По вышеуказанным причинам Конституционный суд посчитал, что нарушено право заявителя конституционной жалобы на беспристрастный суд как элемент права на справедливый суд, отменил это решение и потребовал повторного принятия решения по жалобе лица, подавшего жалобу.

Резюме

Современное конституционное государство и государство верховенства права создает для всех вместе и для каждого в отдельности обязательство вести себя и реализовать свои права и обязательства в соответствии с верховенством закона и Конституции. Контроль за реализацией этих основных правовых принципов, на которых зиждется конституционный и правовой порядок конституционного государства, поручен в частности конституционным судам, которые по букве Конституции имеют монополию при осуществлении контроля конституционности и законности.

Новые конституционные концепции современных государств привели к революционным изменениям отношений между судебной властью и Конституционным Судом. Современное конституционное государство придало новую роль Конституции, правопорядку в целом, т.е. Конституционному Суду и судебной власти. По моему личному мнению, это содействует как укреплению верховенства права, так и Конституции, в частности обеспечению действенной защиты гарантируемых конституцией основных свобод и прав человека. Кроме этого, это обозначает право и обязательство конституционных судей и судебной власти действовать параллельно и вместе, обеспечивая сотрудничество в рамках своих конституционных полномочий.

Nikola IVANOVSKI

President of the Constitutional Court
of the Republic of Macedonia

"THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA IN PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS"

Dear President,

Dear Colleagues, Ladies and Gentlemen,

Allow me first of all to thank the host, the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, for the invitation to the Constitutional Court of the Republic of Macedonia and to me personally as its President, to take part in the event on the occasion of the celebration of the 20th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan and for the opportunity to address this distinguished gathering.

"Everyone is entitled to all the rights and freedoms ... without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or any other status."¹

The ideal of a free human being can only be achieved if conditions are created that enable everyone to enjoy their economic, social and cultural rights, as well as their civil and political rights. Starting from the essence of the human being and his inherent dignity, equal and inalienable rights

¹ Article 2 of the Universal Declaration of Human Rights of 1948.

are a necessary condition for his freedom and full development and for the development of justice and prosperity. The individual has the right to be informed of human rights and fundamental freedoms on the one hand, but also has a duty towards other individuals and towards the community he belongs and responsibility to pursue the promotion and genuine respect for the rights and freedoms of the individual and citizen, on the other hand.

If the conceptual structure of the 1991 Constitution of the Republic of Macedonia is considered, it can be seen that there is a mutual relationship between the Constitution and the freedoms and rights of the individual and citizen. By putting the citizen at the heart of the constitutional and political system the Constitution guarantees the freedoms and rights and creates constitutional and legal framework for their exercise. The Constitution could not have the attribute of an "act above the acts" if it contains no provisions guaranteeing the freedoms and rights of the individual and citizen. The freedoms and rights are an essential element of the Constitution.

The very conceptual structure of the Constitution regarding the freedoms and rights of the individual and citizen confirms their paramount relevance from two aspects: first, fundamental freedoms and rights of the individual and citizen recognised in international law and set down in the Constitution are determined as one of the basic values of the constitutional order of the Republic of Macedonia and second the constitutional provisions on the freedoms and rights of the individual and citizen precede the constitutional provisions on the organisation of state powers.

Republic of Macedonia is among the countries that have incorporated the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the domestic legal order by Article 118 of the Constitution. In order for international documents to become part of national law in the Republic of Macedonia, they should be ratified by the Parliament and such ratified international agreement must be consistent with the Constitution. These two criteria are met in relation to the Convention and it is an integral part of the internal legal order and as such is a source of law as well as a guide to what extent to interpret the constitutional and legal norms devoted to human rights, that is, how they should be operationalised through appropriate legislation.

The constitutional jurisdiction of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia to ensure the exercise and protection of the freedoms and rights of the individual stems from the very constitutional guarantee of the freedoms and rights, in accordance with Article 50 of the Constitution – "every citizen may invoke the protection of freedoms and

rights established by the Constitution before the courts and before the Constitutional Court of the Republic of Macedonia through a procedure based upon the principles of priority and urgency."

The activity of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia consists primarily of assessing the constitutionality of laws and other adopted legal acts. Although undoubtedly this activity of the Court in essence protects human rights and freedoms, the other activity of this Court refers specifically to issues of concrete individual cases concerning human rights and freedoms. This authority is provided for in Article 110 line 3 of the Constitution, which includes "... freedom of belief, conscience, thought and public expression of thought, political association and activity and the prohibition of discrimination against citizens on grounds of sex, race, religion, national, social and political affiliation...". Thereby, I must note that unlike other countries which provide constitutional legal protection of all constitutionally guaranteed rights and freedoms, the Constitution of the Republic of Macedonia is rather restrictive opting for a system of positive enumeration of those rights and freedoms on the protection of which the Constitutional Court is competent to decide. This limiting provision narrows the scope of activity of the Constitutional Court in the direction of protecting and guaranteeing the effective exercise of freedoms and rights on the one hand, and makes inexpedient the application of the individual to the Court concerning the protection of other constitutionally guaranteed freedoms and rights.

However, irrespective of the limited scope of protection of human rights and freedoms the other characteristics of this remedy indicate that it is an essential or a possible constitutional complaint. This is supported by the fact that it is allowed with an application to challenge court decisions and other administrative decisions which violate the rights covered under Article 110 line 3, with the possibility for these decisions to be declared null and void.

Considering the case-law of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia regarding the issues for the criteria for restriction of human rights and freedoms, the inevitable question that is raised is that of potential impact, that is, the ratio of jurisprudence and precedent law of the ECtHR in case-law and the impact of European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on the case-law of the Constitutional Court.

The Constitutional Court of the Republic of Macedonia seeks to follow this law in an appropriate manner and within its capabilities. In this, the opinions and views in the decisions of the ECtHR on certain legal institutes and questions are used and presented as arguments for clarifi-

cation or further explanation, that is, interpretation of same or similar issues that are adjudicated before the Constitutional Court. Thus, they also have a corresponding impact on the decision-making.

Moreover, given the possibility of applying the principle of subsidiarity under Protocol 15, the protection of freedoms and rights provided for by Article 110 line 3 of the Constitution provides the judges of the Constitutional Court with an opportunity, through the formulation of their decisions, to engage in practical application of the treaties that protect human rights and the interpretation of the Convention and the case-law allows uniform acceptance of common standards and practices in protecting human rights in Europe.

Due to the restrictive jurisdiction of the Court, the number of filed applications for protection of freedoms and rights is relatively small. Hence the principle *actio popularis* gains in importance because the abstract control of laws and regulations through this principle appears as a matter of public interest and thus is a means of achieving indirect protection of human rights and freedoms which in a certain way compensates for the limited competence of the Court in achieving this protection in a direct way.

The Constitutional Court of the Republic of Macedonia so far has not conducted public opinion poll. However, based on the applications that citizens lodge every day requesting appraisal of the laws and bylaws or requesting protection of freedoms and rights it can be concluded that citizens have a high degree of confidence in the work of the Court and often see it as the last and most authoritative body for protection of the constitutionality and legality and for protection of their freedoms and rights.

By removing the normative acts which violate human freedoms and rights the Court seeks to contribute to the universal values of the legal, democratic, civil and social state becoming a reality and an integral part of everyday life of citizens. Regardless of all the changes and challenges, the highest purpose of the Court is to be a major pillar of modern living, by strengthening and protecting the constitutional system and constitutional rights of all citizens.

At the end of this address of mine, on my personal behalf and on behalf of my fellow colleagues judges and employees in the Constitutional Court of the Republic of Macedonia, allow me once again to congratulate this great jubilee and wish you much success in dealing with the challenges ahead of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

Thank you for your attention.

Əmir ƏLİYEV
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq
fakültəsinin dekanı
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ İNSAN HÜQUQLARINA YENİ BAXIŞ VƏ ONLARIN MÜDAFİƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

Hörmətli Sədr!

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

İcazə verin Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin kollektivi adından dövlət hakimiyyəti sistemində mühüm rol oynayan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illiyi münasibəti ilə hamını təbrik edim.

Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətini Konstitusiyanın aliliyi prinsipi əsasında quraraq özünü insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəli mexanizmi kimi təsdiq etmişdir.

Əminəm ki, Konstitusiya Məhkəməsi daima, Konstitusiyamızda təsbit edilmiş müddəaları və qanunları birmənalı şəkildə tətbiq edərək onların aliliyinin əsl təminatçısı kimi çıxış edəcəkdir.

Qloballaşma şəraitində insan hüquqlarına yeni baxış bir neçə istiqamətdə müəyyən edilə bilər. İlk növbədə, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüququn rolunun daha da artması qeyd edilməlidir. Bundan başqa, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq və milli müdafiə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi də xüsusi yer tutur. Qeyd edilməlidir ki, insan hüquqlarının müdafiəsi özündə bir-biri ilə sıx bağlı olan iki əsas elementdən ibarətdir: insan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsi və insan hüquqlarının

müdafiəsinin dövlətdaxili təminat sistemləri. Hər iki elementin birgə qarşılıqlı əlaqəsində və bir-birini tam əhatə edə bilməsi şəraitində insan hüquqlarının tam təminat sistemindən söhbət gedə bilər. Daha sonra, müasir dövrdə insan hüquqlarının məzmununun daha da genişləndirilməsi tendensiyası güclənməkdədir. Eyni zamanda, yeni nəsil hüquqların formalaşması və onların cəmiyyətdə rolunun artması da qeyd edilməlidir. Bundan başqa, qloballaşmanın özünün insan hüquqlarına gətirdiyi təsir də yaddan çıxmamalıdır.

Əgər söhbət insan hüquqlarının müdafiəsindən, bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlıqdan gedirsə, onda beynəlxalq və milli (dövlətdaxili) hüququn, insan hüquqları üzrə beynəlxalq standartların və dövlətlərin daxili səlahiyyətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi problemləri ortaya çıxır. Bu problemlərin xarakteri həmişə dinamikdir. Bütövlükdə, dünyada gedən dəyişikliklər, beynəlxalq hüququn və insan hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı bu problemin həllinə daim geniş sistemli yeniliklər gətirir. Bütün sahələrdə olduğu kimi, insan hüquqları sahəsində də beynəlxalq hüququn milli hüququn təkmilləşdirilməsi faktoru kimi çıxış etməsi tam əsaslıdır. Bütövlükdə, beynəlxalq hüquq milli hüquq sistemlərinin normal fəaliyyət göstərməsi və onların inteqrasiyası üçün əlverişli şərait yaradır və ya beynəlxalq hüquq olmadan milli hüquq sistemlərinin zənginləşməsini təsəvvür etmək çətinidir. Lakin qeyd edilənlər heç də milli hüququn rolunu azaltmır. Belə ki, beynəlxalq hüquq normalarının səmərəliliyi nəinki onlara beynəlxalq səviyyədə əməl edilməsindən, həmçinin dövlətdaxili münasibətlərə necə realizə edilməsindən asılıdır və ya başqa sözlə, insan hüquqlarının müdafiə sistemində onun səmərəliliyi nöqtəyindən baxılmalıdır. Bundan başqa, dövlət öz hüquq sistemini elə qurmalıdır ki, özünün beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirsin. Belə ki, dövlətdaxili qanunvericiliyə istinad etməsi onu beynəlxalq öhdəliklərdən azad etmir. Bununla əlaqədar müddəalar Beynəlxalq müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il Vyana Konvensiyasının 27-ci maddəsində də birbaşa olaraq göstərilmişdir.

Beləliklə, beynəlxalq və milli hüquqa yeni yanaşmanın mahiyyəti beynəlxalq və milli hüququn qarşılıqlı fəaliyyət, o cümlədən məqsəd və vəzifələr dairəsinin genişlənməsindən, bu istiqamətdə beynəlxalq əməkdaşlığın sürətli inkişafından və s. ibarətdir. Bu istiqamətdə beynəlxalq təşkilatların rolu, xüsusən də beynəlxalq münasibətlərdə onların çəkisinin artması əhəmiyyətli məsələlərdən hesab edilir. Bu isə, beynəlxalq hüquqla bağlı məsələlərə daha diqqətlə yanaşmanı tələb edir. Belə ki, BMT Baş Məclisi özünün 54/28 sayılı 17 noyabr

1999-cu il tarixli qətnaməsi ilə dövlətlərə beynəlxalq hüquq və insan hüquqları mövzusu ilə bağlı kitabların və digər materialların çap edilməsini təşviq etməyi davam etdirməyi təklif edir. Digər hüquq istiqamətlərindən fərqli olaraq beynəlxalq hüquq, o cümlədən insan hüquqları daha dinamik hüquq sahəsi kimi çıxış edir. XXI əsrdə isə beynəlxalq hüquq beynəlxalq cəmiyyət hüququ kimi formalaşmışdır. Onun əsas xüsusiyyəti bütövlükdə beynəlxalq cəmiyyətin maraqlarının təmin edilməsi vəzifəsinin ön plana çəkilməsidir. Bu əsnada qeyd edək ki, müasir beynəlxalq hüququn ən tipik xüsusiyyətlərindən biri orada insan hüquqlarının təsbitidir. Bu halda söhbət hüquq və azadlıqların sadəcə bəyan edilməsindən yox, bir çox milli hüquq sistemlərinin demokratikləşməsinə, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq və daxili hüququn qarşılıqlı təsirinin səmərəli mexanizminin yaranmasına gətirib çıxaran insan hüquqlarının real şəkildə yerinə yetirilməsindən gedir. Milli sistemlərin demokratikləşməsi beynəlxalq hüququn fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradır. Beynəlxalq hüquqda insan hüquqlarının birmənalı olaraq təsbit edilməsi ilə əlaqədar, bura fiziki və hüquqi şəxslərin iştirakı ilə yaranan münasibətləri də daxil edən müəlliflər “beynəlxalq hüquq” terminini “transmilli hüquq”, “dünya hüququ”, “qlobal hüquq”la əvəz etməyi təklif edirlər. Bu nöqtəyi-nəzərdən beynəlxalq hüquqa fiziki və hüquqi şəxslərin iştirakı ilə yaranan münasibətlər də daxil olmaqla, dövlətin ərazisindən kənar münasibətləri tənzim edən normaların məcmusu kimi baxılır. Lakin bunun özü də beynəlxalq hüququ darlaşdırır. Belə ki, istənilən dövlətdaxili problemin həllində də standart kimi məhz beynəlxalq hüquq çıxış edir.

Beləliklə, beynəlxalq hüquqda insan hüquqları probleminin geniş yer alması və möhkəmlənməsi məhz insan hüquqlarının təmin edilməsi istiqamətinin də beynəlxalq hüququn əsas fəaliyyət sferasına daxil olduğunu və bu istiqamətdə ayrıca, müstəqil bir funksiyasının tam formalaşdığını (insan hüquqlarının təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq) müəyyənləşdirir və qətiləşdirir. İnsan hüquqları sahəsində qəbul edilmiş mühüm beynəlxalq normaların beynəlxalq normativ sistemdə böyük çəkiyə malik olması bu zaman əhəmiyyətli amil kimi çıxış edir. Bu sistemin əsasını təşkil edən insan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmət prinsipi isə beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərindən biridir və dövlətlərarası münasibətlərin əsasını təşkil edir. Ümumiyyətlə, beynəlxalq hüquqda insan hüquqlarına hörmət edilməsi prinsipinin məzmununu aşağıdakı qaydada ifadə edilir: bütün dövlətlər öz ərazisində yerləşən bütün şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarına

hörmət etmək öhdəliyi daşıyırlar; dövlətlər irqi, cinsi, dil, dini və s. əlamətlərə görə ayrı-seçkiliyə yol verməmək vəzifəsini öz üzərlərinə götürürlər; dövlətlər insan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmət olunması və bu məqsədlərə nail olunması sahəsində bir-birilə əməkdaşlıq etməyə yardım etmək öhdəliyinə malikdirlər. İnsan hüquqları sahəsində dövlətlərin öhdəliklərinə gəldikdə isə, onlar müxtəlif məsələləri əhatə edir və bura aşağıdakılar aid edilə bilər: bəşər ailəsinin bütün üzvlərinə xas ləyaqətin, həmçinin onların bərabər və ayrılmaz hüquqlarının azadlığın, ədalətin və ümumi sülhün əsası kimi tanınması; insan hüquq və əsas azadlıqlarına əməl edilməsi və ona hərtərəfli hörmət edilməsinə yardım göstərilməsi; heç bir fərq qoyulmadan onun yurisdiksiyası çərçivəsində olan şəxslərin beynəlxalq hüquqla tanınmış bütün hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi və onlara hörmət olunması; insan hüquqlarının qanunun gücünə uyğun şəkildə qorunması; beynəlxalq hüquqla tanınmış insan hüquqlarının təmin edilməsi üçün zəruri olan qanunvericilik və digər tədbirlərin görülməsi; hüququ pozulmuş istənilən şəxsin hüquqi müdafiəsinin səmərəli vasitələrlə təmin edilməsi məqsədilə müvafiq şərait və imkanların yaradılması.

XX əsrin sonlarında isə cəmiyyətin möhkəm və tarazlaşdırılmış inkişafının amili kimi insan hüquqlarının daha bir xüsusiyyəti meydana çıxdı. Bu davamlı inkişaf konsepsiyası idi. Davamlı inkişaf vəziyyətinin hər bir insan üçün dəyəri proqnozlaşdırılan və müdafiə olunmuş cəmiyyətdə yaşamaqla bağlıdır, belə şəraitdə insan uzunmüddətli hədəflərə yönələ bilər, gələcək planlar qura bilər. Davamlı inkişaf tarazlaşdırılmış, münaqişələri barışdıran inkişafdır. Fərdin, cəmiyyətin və təbiətin tarazlaşdırılmış inkişafına aparam amillərdən biri kimi insan hüquqlarının əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onlarda normativ model kimi əvvəlcə müxtəlif dəyərlər (azadlıq və bərabərlik, öz müqəddəratını təyin etmə və sosial təhlükəsizlik) harmonizə edilmişdir. Bundan əlavə, fərdi və kollektiv ehtiyaclar arasında ziddiyyətlər, şəxsiyyətin maraqları, sosial qrup, dövlət və cəmiyyətin problemləri həll edilmişdir.

İnsan hüquqları müasir cəmiyyətdə, onun inkişafının və sabitliyinin təminatında əhəmiyyətli rol oynayır. Bu zaman ən əhəmiyyətli məsələlərdən biri də insan hüquqlarının qorunması istiqamətində mövcud beynəlxalq mexanizmlərin daha da təkmilləşdirilməklə dövlətdaxili təminat sistemləri ilə ciddi əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasıdır. Hazırda da insan hüquqları sahəsində yeni normalar qəbul edilir və ya bəzi normaların yenisi ilə əvəz edilməsi istiqamətində mühüm fəaliyyət həyata keçirilir.

Xüsusən də hər bir istiqamətdə (məsələn, uşaqların, qadınların, milli azlıqların və s. hüquqlarının müdafiəsi) mühüm beynəlxalq müqavilələr qəbul edilir, yeni beynəlxalq nəzarət mexanizmləri formalaşdırılır, dövlətlərin əməkdaşlığının daha ciddi formaları işlənilib hazırlanır ki, bunlar da insan hüquqlarının təminatında mühüm yer tutur.

İnsan hüquqlarına qloballaşmanın təsiri də çox ciddidir. Qloballaşma dövlətlərin qarşılıqlı təsiri və əməkdaşlığının daha da intensivləşdirilməsinə, onların qarşılıqlı asılılığının isə dərinləşdirilməsinə gətirib çıxarır. Heç bir dövlət öz funksiyalarını başqa dövlətlərlə qarşılıqlı əlaqədə olmadan, izolyasiya olunmuş şəkildə həyata keçirə bilməz. Qloballaşma məlumat mübadiləsinin və yerdəyişmələrin artması nəticəsində meydana gələn vahid siyasi məkanın formalaşması ilə əlaqədardır. Qloballaşmanın mərkəzində insani maraqlar olduğundan onun ayrı-ayrı dövrlərdəki inkişaf meyilləri də həmin maraqların reallaşdırılmasından asılı olmuşdur. Ədəbiyyatlarda qloballaşma müasir dünyanın bir milli iqtisadiyyatının səmərəli inkişafının digərlərinin inkişafından asılı olan ümuməhatəli hərəkəti kimi də xarakterizə edilir. Qloballaşma bir hüquq (xüsusən də beynəlxalq hüquq) qaydası olaraq yalnız müsbət keyfiyyətə malikdir. Qloballaşma üçün əsas xüsusiyyət ortaq mədəniyyət olan beynəlxalq hüquq normalarının daha konkret mexanizmlərlə milli qanunvericilikdə geniş şəkildə təsbit edilməsidir. Qloballaşma beynəlxalq hüquqi məzmununda və onun prioritetində xalqların, millətlərin siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni inkişafının ümumi təhlükəsizlik sisteminə inteqrasiyasına aparır. Qloballaşma məlumat mübadiləsinin və yerdəyişmələrin artması nəticəsində meydana gələn vahid siyasi məkanın formalaşması ilə əlaqədardır. Qloballaşma prosesi və onunla əlaqədar meyarlar insan hüquqlarına birbaşa olaraq təsir göstərir. İnsan hüquqlarının qloballaşması daha ümumi qanunauyğunluğu ayrı-ayrı insanların, qrupların və ictimaiyyətin qarşılıqlı fəaliyyətinin insanların hüquq və əsas azadlıqları əsasında həyata keçirildiyi vahid hüquqi məkanın yaradılmasına gətirib çıxaran ümumdünya qloballaşmasını əks etdirir. Dünya proseslərinin qloballaşması insan hüquqlarına yeni yanaşmalar müəyyən edir, lakin onların ümumi başlanğıc prinsiplərini dəyişdirmir. İnsan hüquqlarına qloballaşmanın təsiri iki aspektdən baş verir. Bir tərəfdən, qloballaşma iqtisadi inkişaf proseslərini sürətləndirir. Bundan başqa, daha ümumi və açıq beynəlxalq sistem fərdlərin azadlığını genişləndirməlidir, realizə və öz hüquqlarının müdafiəsi üzrə onların imkanlarını artırmalıdır.

Digər tərəfdən, qloballaşma proseslərindən yaranan üstünlüklər qeyri-müntəzəm bölünür və onun bəzi aspektləri insan hüquq və azadlıqlarına təhlükə yaradır. Bu beynəlxalq cəmiyyət qarşısında insan hüquqlarının beynəlxalq rejiminin gücləndirilməsi məsələsini qoyur.

Bu istiqamətdə daha sonra insan hüquqlarının universallığı anlayışı xüsusilə diqqəti çəkir. İnsan hüquqlarının universallığı dedikdə isə, hüququn bu sahəsinin dövlət sərhədlərini aşaraq beynəlxalq xarakter alması, insan hüquqları probleminin həllində dövlətlərin əməkdaşlığının zəruriliyi, insan hüquqlarının müdafiəsinə dair universal yönümlü sənədlərin üstünlük təşkil etməsi, bir sözlə insan hüquqlarının milli yox, universal xarakterli problem olması nəzərdə tutulur. İnsan hüquqlarının universallaşmasının mühüm elementi bu dövlətlərin beynəlxalq əməkdaşlığı və bu əməkdaşlığın nəticəsi kimi çoxsaylı universal xarakterli beynəlxalq hüquqi sənədlərin qəbul edilməsidir. Beynəlxalq ictimaiyyət son 70 il ərzində insan hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafında uzun yol qət edə bilmişdir. Bunun əsası irqi, cinsi, dini, dil və s. ayrı-seçkiliyi olmadan hamı üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlarına hörmətin artırılmasını və təşviq edilməsini BMT-nin əsas məqsədlərindən biri kimi bəyan etmiş 1945-ci ildə BMT Nizamnaməsinin, eləcə də 1948-ci ildə İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin qəbul edilməsi ilə qoyulmuşdur. İndiyə kimi insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq müqavilələrdən və beynəlxalq qurumlardan ibarət bütöv sistem yaradılmışdır. Bununla belə, əldə edilmiş bütün nailiyyətlərə baxmayaraq, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq sistemi hələ də tam qənaətbəxş deyildir.

İnsan hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq dayanıqlı inkişaf konsepsiyasına əsaslanmalıdır. Bu konsepsiya həm insan hüquqları, həm də bəşəriyyətin mövcudluğu üçün təhlükəli olan global problemlərin aradan qaldırılmasına yönəlmişdir. Onların həll edilməsi beynəlxalq həmrəylik tələb edir. Bu istiqamətdə son məqsəd kimi ekoloji fəlakətlərin qarşısının alınması, davamlı sülhün və inkişafı bağlı hüquqların reallaşması üçün səmərəli şəraitin yaradılması qarşıya qoyulmalıdır. Bu baxımdan inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında mövcud qeyri-bərabərliyin aradan qaldırılması zərurətinin qeyd edilməsi xüsusi ilə vacibdir. Belə ki, mövcud vəziyyətdə bu iki ölkə qrupları arasında obyektiv olaraq bir çox məsələlərlə bağlı fərqli, hətta ziddiyyətli maraqlar mövcuddur. Bu baxımdan həm insan hüquqlarına münasibətdə, həm

də beynəlxalq əməkdaşlığın digər əsas məsələləri ilə bağlı razılığın əldə oluna bilməsi üçün, başlıca olaraq dayanıqlı inkişafı ilə bağlı mənafeələr əsas olaraq götürülməlidir. Bu barədə beynəlxalq sənədlərə müraciət edilməsi zəruridir.

XX əsrin 70-ci illərindən insan hüquqları tədricən qlobal xarakter almağa başladı, hansı ki, insanların həyatı və sosial ehtiyaclarının məlum standartlaşdırmasının təcəssümü kimi ortaya çıxmışdı. Həyat şəraitinin oxşarlığı, ümumi iqtisadi, informasiya, mədəni sahələrin uyğunlaşması və beynəlmilləşmə prosesləri fərdləri böyük miqyaslarda sistemlərlə bir-birlərinə bağlayırdı. Beynəlmilləşmə sonuncu mərhələyə daxil olurdu, dünya yalnız fəlsəfi nöqtəyindən nəzərdən yox, həm də realıqda vahidləşirdi. İnkişafın sivilizasiya paradigmasının dəyişməsi baş verirdi, planetar həyat bir-birindən asılı, vahid dünyəvi xarakter almışdı. Dünya ictimaiyyəti yeni fenomenin - bütün bəşəriyyəti əhatə edən ümumdünya sivilizasiyasının meydana çıxmasına çox yaxınlaşmışdı. İnsan hüquqları bu proseslərin aktiv elementi olaraq, öz inkişafının növbəti səviyyəsinə - qloballaşmaya qədəm qoymuşdu. Yuxarıda göstərilən proseslər insan hüquqlarının üçüncü nəslinin yaranmasına şərait yaratmışdı. Bu proses təsdiq etdi ki, insan hüquqlarına riayət etmə – yalnız əxlaq problemi deyil, həm də dünya sosial sisteminin özünü qoruması problemidir. Üçüncü nəsil hüquqların xüsusiyyəti ondadır ki, onlar kollektivdir və ümumiliklə həyata keçə bilirlər. Üçüncü nəsil insan hüquqları terminini 1979-cu ildə İnsan hüquqları üzrə Beynəlxalq İnstitutunun Baş Katibi K.Vasak ilk dəfə elmi dövriyyəyə gətirmişdir. K.Vasakın fikrincə, insan hüquqlarının üç nəsli Fransız inqilabının üç ideali ilə əlaqələndirilir, bunlar azadlıq, bərabərlik və qardaşlıqdır. Hüquqların üçüncü nəslinə həmrəyliyə əsaslanan yalnız kollektiv hüquqlar aiddir. Belə hüquqlara inkişaf hüququ, sülh hüququ, müstəqillik, öz müqəddəratını təyin etmə, ərazi bütövlüyü, suverenlik, müstəmləkə ağalığından azad olmaq, layiqli həyat səviyyəsi hüququ, sağlam təbii mühitə hüquq, bəşəriyyətin ümumi mirasına hüquq, kommunikasiya hüququnu aid etmək olar.

1980-ci illərdə insan hüquqlarına dair nəzəri yanaşmalarda bərabərlik və ədalətlik tendensiyaları daha qabarıq şəkildə özünü göstərirdi. Bu prosesin bir sıra obyektiv səbəbləri vardı ki, onlardan biri də, həmin vaxtlarda dövlətlər arasında iqtisadi bərabərsizliyin, bir tərəfdən güclü iqtisadi inkişaf (ABŞ, Yaponiya, Almaniya), digər tərəfdə isə sürətli iqtisadi geriləmə (Mərkəzi və Şərqi Afrika ölkələri) hallarının baş verməsi idi. Hüquq ədəbiyyatında qeyd edilir

ki, fundamental subyektiv hüquqlar o prinsipləri və meyarları yaradır ki, hansılar ki, hüququn mənəvi ölçüsünün əsasında durmalıdır. Aparıcı və müəyyənədicə hüquqi prinsip isə bərabərlik hüququdur (Məşhur amerikalı hüquqşünas Ronald Dvorkin).

Bu hüquqlardan ən əsası inkişafa olan hüququdur. 1986-cı ildə BMT Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş “İnkişafa olan hüquq” haqqında Bəyannamənin Preambulasında inkişafın bütün əhalinin və bütün şəxslərin inkişafda və onun gedişində yaradılan nemətlərin ədalətli bölgüsündə fəal, azad və konstruktiv iştirakı əsasında onların rifahının durmadan yüksəldilməsinə yönəldilmiş hərtərəfli iqtisadi, sosial, mədəni və siyasi proses olduğu göstərilir. Bəyannamənin 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində qeyd edilir ki, inkişafa olan hüquq insanın ayrılmaz hüququ sayılır və buna müvafiq olaraq hər bir insan və bütün xalqlar insanın bütün hüquq və əsas azadlıqlarını tam həyata keçirə biləcək iqtisadi, sosial, mədəni və siyasi inkişafda iştirak etmək və onun nemətlərindən istifadə etmək hüququna malikdir. Bəyannamənin 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin tələbinə görə, insan inkişaf prosesinin əsas subyektidir və inkişaf hüququnun fəal iştirakçısı və benefisiarı olmalıdır. Bundan başqa, 8-ci maddənin 1-ci hissəsində qeyd edilir ki, dövlətlər inkişaf hüququnun həyata keçirilməsi üçün milli səviyyədə lazım olan bütün tədbirləri görməli və məsələn, ehtiyatlara yol tapmağa, təhsilə, səhiyyəyə, qidalanmaya, mənzilə, məşğulluğa və gəlirlərin ədalətli bölgüsünə aid məsələlərdə hamı üçün inkişafın bərabərliyini təmin etməlidirlər. Qadınların inkişaf prosesində fəal rolunu təmin etmək üçün təsirli tədbirlər görülməlidir. Bütün sosial ədalətsizlikləri ləğv etmək məqsədilə müvafiq iqtisadi və sosial islahatlar keçirilməlidir. Daha sonra, 10-cu maddədə birbaşa göstərilir ki, milli və beynəlxalq səviyyələrdə siyasi tədbirlərin, qanunvericilik tədbirlərinin və digər tədbirlərin işlənilməsi, hazırlanması, qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi daxil olmaqla, inkişaf hüququnun tam həyata keçirilməsini və durmadan möhkəmləndirilməsini təmin etmək üçün bütün tədbirlər görülməlidir.

Sülh hüququ ilə əlaqədar ilkin əsas isə BMT Nizamnaməsində qoyulmuşdur. Belə ki, Nizamnamənin 1-ci maddəsində BMT-nin məqsədləri kimi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qoruyub saxlamaq və bu məqsədlə: sülhə təhlükənin qarşısını almaq və aradan qaldırmaq üçün və təcavüz aktlarını və digər sülhün pozulması hallarını yatırtmaq üçün səmərəli kollektiv tədbirlər görmək və sülhün pozulmasına gətirib çıxara bilən beynəlxalq

mübahisə və situasiyaların dinc vasitələrlə, ədalət və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun olaraq nizamlanmasına və həll olunmasına müvəffəq olmaq müəyyən edilmişdir. Bu isə bilavasitə sülh hüququnun formalaşmasına və sonrakı inkişafına əhəmiyyətli təsir etmişdir. 12 noyabr 1984-cü il tarixdə BMT Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş Xalqların sülh hüququ haqqında Bəyannamədə xüsusi olaraq göstərilir ki, xalqlar üçün sülh həyatının təmin edilməsi hər bir dövlətin müqəddəs vəzifəsidir. Eyni zamanda, Bəyannamənin 1-ci bəndində qeyd edilir ki, planetin bütün xalqları müqəddəs sülh hüququna malikdirlər. 2-ci bənddə isə, belə hüququn təmin edilməsi dövlətin əsas vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Bunun üçün milli və beynəlxalq səviyyədə tədbirlərin görülməsi zəruriliyi isə Bəyannamənin 4-cü bəndinin tələbidir.

Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ isə ətraf mühitin çirklənməsinin artması ilə bağlı olaraq yaranmışdır. XX əsrin sonunda ekoloji problemlərin güclənməsi və dövlətin bu məsələlərə marağının artması, ekoloji təmizliyin yüksək əhəmiyyət kəsb etməsi sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnun yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Bu hüquq sağlam ətraf mühitdə yaşamaq, ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumat almaq və ətraf mühitdən ona dəymiş zərərin ödənilməsinə tələb etmək kimi xüsusiyyətlərdən ibarətdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsi “sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ”na həsr olunmuşdur. Həmin maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərinə görə: hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır; hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. Mahiyyət etibarilə, bu maddə vətəndaşın üç müstəqil, lakin biri-biri ilə əlaqəli hüquqlarını özündə əks etdirir: sağlam ətraf mühitdə yaşamaq; ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq; ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq.

Yeni nəsillərin hüquqlarının formalaşması, eyni zamanda, beynəlxalq cəmiyyətin insan hüquqları standartlarının daha da inkişafına ətraflı yanaşması ilə bağlıdır. Eyni zamanda, burada beynəlxalq təhlükəsizlik və qlobal problemlərin (məsələn, beynəlxalq təhlükəsizliyin və sülhün təmin edilməsi, ekoloji problemlərin həlli və s.) həll edilməsi amilləri də xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, insan hüquqları ilə bağlı anlayışlar zaman anlayışında da dəyişikliklərə məruz qalır. Artıq qeyd edildiyi kimi, tədricən yeni hüquqlar – xüsusi ilə həmrəylik hüquqları kimi hüquqlar meydana gəlir, yeni

reallıqlar çərçivəsində əvvəllər mövcud olmuş hüquqların mahiyyətinin yenidən aydınlaşdırılması baş verir. Ətraf mühitin kəskin çirklənməsi, təbii ehtiyatların məhdudluğu, yeni silah növlərinin yaradılması, inkişaf etmiş ölkələrlə inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında fərqin kəskin artması və s. kimi qloballaşma kontekstində bəşəriyyətin üzləşdiyi yeni problemlər insan hüquqlarına dair baxışları da dəyişmişdir. Əgər 2000-ci ilədək insan hüquqlarının üç nəsindən danışılırdısa, artıq elmi ədəbiyyatlarda bəzi müəlliflər (Dianne Otto, Fernando Falkon, Said N.Neşat) dördüncü nəsil (kommunikasiya hüquqları, genetik hüquqlar, ölüm hüququ və s.), bəzi müəlliflər (Ketrin Evans, Endryu Vinsent, Mased Tehrania) isə beşinci nəsil hüquqlara (qayğıkeşlik, mərhəmət, sevgi üzərində qurulan gələcək nəsillərin hüquqları) dair fikirlər irəli sürürlər. Beləliklə, bəşəriyyətin mövcudluğunun yeni şərtləri onun qarşısında yeni problemlər yaradır və bütün bu məsələlərin, o cümlədən insan hüquqları ilə bağlı sahədə də bu problemlərin yeni həll yollarının və vasitələrinin axtarışını tələb edir.

Açar sözlər: *insan hüquqları, yeni baxış, təminat vasitələri, beynəlxalq integrasiya, milli qanunvericilik, hüquq və azadlıqlar, yeni nəsil hüquqlar, spesifik prinsiplər, beynəlxalq standartlar, insan hüquqlarının universallığı.*

Xülasə: *Məqalədə qloballaşma şəraitində insan hüquqlarına yeni baxış və onların müdafiəsi məsələləri hüquq ədəbiyyatında mövcud fikir müxtəlifliyi və beynəlxalq praktika əsasında geniş təhlil edilir. Qeyd edilir ki, qloballaşma şəraitində insan hüquqlarına yeni baxış bir neçə istiqamətdə müəyyən edilə bilər. İlk növbədə, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüququn rolunun daha da artması qeyd edilməlidir. Bundan başqa, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq və milli müdafiə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi də xüsusi yer tutur. Daha sonra, müasir dövrdə insan hüquqlarının məzmununun daha da genişləndirilməsi tendensiyası güclənməkdədir. Eyni zamanda, yeni nəsil hüquqların formalaşması və onların cəmiyyətdə rolunun artması da qeyd edilməlidir. Bundan başqa, qloballaşmanın özünün insan hüquqlarına gətirdiyi təsir də yaddan çıxmamalıdır. Məqalənin sonunda isə qeyd edilir ki, bəşəriyyətin mövcudluğunun yeni şərtləri onun qarşısında yeni problemlər yaradır və bütün bu məsələlərin, o cümlədən insan hüquqları ilə bağlı sahədə də bu problemlərin yeni həll yollarının və vasitələrinin axtarışını tələb edir.*

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqları. Bakı, 2014, 490 s.
2. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. Bakı, 2008, 240 s.
3. Kapani M. İnsan haklarının uluslararası boyutları. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, 211 s.
4. Taşkesen M. İnsan hakları. Ankara, 2006, 235 s.
5. Карташкин В.А. Права человека: международная защита в условиях глобализации. М., Норма, 2009, 288 с.
6. Международная и внутригосударственная защита прав человека. Учебник. Под ред. Р.М.Валеева. М., Статут, 2011, 830 с.
7. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век. М., Спарк, 2000, 279 с.
8. Малевич Ю.И. Права человека в глобальном мире. М., АСТ, 2004, 368 с.
9. Dworkin Ronald. Taking Rights Seriously. London, Bloomsbery Publishing Co., 1977, 678 p.
10. Helen M. Stacy. Human Rights for the 21st Century. Stanford University Press Standford, California, 2009, 260 p.
11. Jack Dnnely. Universal Human Rights in Theory and Practice Cornelly. University Press. Ithaca and London, 2013, 320 p.
12. Malanczuk P. Akenhurst's Modern Introduction to International Law. London, New York, Routledge, 1996, 340 p.
13. Manfred Nowak. Introduction to the International Human Rights Regime. Koninklijke Brill NV, Leiden, 2002, 365 p.
14. Paul Gordon Lauren. The Evolution of International Human Rights. University of Pennsylvania Press, 2011, 414 p.
15. Rhona K.M. Smith. Textbook on International Human Rights. Second edition. Oxford, Oxford University Press, 2005, 404 p.
16. Rhona K.M. Smith. Textbook on International Human Rights. Second edition. Oxford, Oxford University Press, 2005, 404 p.
17. Robertson A.H., Merrills J.G. Human Rights in the World. Manchester, Manchester University Press, 1972, 371 p.
18. Vasak K. A 30-Year Struggle. UNESCO Courier, November 1977, 540 p.

Алибек ТЕМЕРБЕКОВ
Член Конституционного Совета
Республики Казахстан

ОБРАЩЕНИЕ СУДОВ В КОНСТИТУЦИОННЫЙ СОВЕТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Уважаемый господин Председатель!
Уважаемые участники конференции!
Дамы и господа!

Позвольте от имени Председателя и Членов Конституционного Совета Республики Казахстан поздравить Конституционный Суд Азербайджана с его 20-летним юбилеем, приветствовать всех участников настоящего форума и выразить благодарность его организаторам за приглашение.

В Конституционном законе «О Конституционном Совете Республики Казахстан» в статье первой определен его статус, как государственного органа обеспечивающего верховенство Конституции на всей территории Республики. Конституционный Совет при исполнении своих функций самостоятелен и независим от организаций, должностных лиц и граждан, подчиняется только Основному закону и не может исходить из политических и иных мотивов. Осуществляет свои полномочия, руководствуясь Конституцией Республики и Конституционным законом, воздерживается от установления и исследования иных вопросов во всех

случаях, когда это входит в компетенцию судов или других государственных органов.

В 2017 году в Казахстане проведена масштабная конституционная реформа, которая затронула и правовые основы органа конституционного контроля. Были внесены изменения и дополнения в Конституцию. Так, по одной из новелл Глава государства наделен правом обращаться в Конституционный Совет в случаях, когда это связано с интересами защиты прав и свобод человека и гражданина, обеспечения национальной безопасности, суверенитета и целостности государства. Таким образом, Президент страны, который обладал правом предварительного контроля, наделяется также правом последующего контроля. До внесения этих поправок обращаться в Конституционный Совет после вступления законов и иных правовых актов в силу, обладал только суд.

Поправки также внесены в конституционное законодательство, регламентирующее деятельность Конституционного Совета во взаимоотношениях с судами. Так, Конституционным законом от 15 июня 2017 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые конституционные законы Республики Казахстан» из пункта 3 статьи 22 Конституционного закона «О Конституционном Совете Республики Казахстан» исключено требование о необходимости подписания представления суда в Конституционный Совет, председателями соответствующих судов. Теперь обращение должно быть подписано надлежащим субъектом. Таковым при единоличном рассмотрении дела является судья, а при коллегиальном (в апелляционном и кассационном порядке) председательствующий в заседании.

Практическая деятельность конституционного и судебного органа тесно связана с обращениями (представлениями). Так, из общего числа обращений 68 представлений поступило от судов, из них 37 было принято к конституционному производству. Практически каждое третье обращение, поступающее в Конституционный Совет, являются представлениями судов. Это означает, что в обеспечении верховенства Конституции на всей территории страны, а также в укреплении конституционной законности безусловно существенным является рассмотрение Конституционным Советом представлений судов Республики.

Вместе с тем статистика свидетельствует, что по 31 обращениям было отказано в возбуждении конституционного производства, а отдельные представления возвращены заявителям в связи с отказом субъекта от заявленного обращения, т.е. имеется ряд практических вопросов, которые не нашли своего разрешения. Поэтому наш анализ посвящен некоторым отдельным аспектам, имеющимся во взаимоотношениях между этими органами, которые будут подкреплены эмпирическими материалами и статистическими данными.

Взаимодействие Конституционного Совета и судов Республики Казахстан основывается на положениях статьи 78 Конституции. Согласно которой суды не вправе применять законы и иные нормативные правовые акты, ущемляющие закрепленные Конституцией права и свободы человека и гражданина. Если суд усмотрит, что закон или иной нормативный правовой акт, подлежащий применению, ущемляет закрепленные Конституцией права и свободы человека и гражданина, он обязан приостановить производство по делу и обратиться в Конституционный Совет с представлением о признании этого акта неконституционным.

Обязательными условиями для принятия обращения (представления) к конституционному производству являются:

- наличие в производстве суда конкретного дела;
- судом по нему не должно быть принято окончательное решение;
- при рассмотрении дела суд должен усмотреть ущемление законом или иным нормативным правовым актом прав и свобод человека и гражданина, закрепленных конституционными нормами;
- при наличии указанных признаков для обращения в конституционный орган суд обязан в порядке, установленном процессуальным законодательством, приостановить производство по делу.

По форме и содержанию рассмотрения Конституционным Советом обращений (представлений) судов, о проверке конституционности законов и иных нормативных правовых актов, ущемляющих конституционные права и свободы человека и гражданина, они подразделяются:

– Рассмотрение обращений (представлений) судов по существу;

а) обращения, по которым отдельные положения нормативно-правовых актов были признаны не соответствующими Основному закону, т.е. неконституционными и противоречащими.

б) обращения, по которым отдельные положения нормативно-правовых актов признаны соответствующими и не противоречащими Конституции.

– Прекращенным обращениям (представлений) судов;

– Отказанным в принятии к конституционному производству;

– Возвращенные за подписью обращений (представлений) от ненадлежащего субъекта;

– Возвращенные в связи с отказом субъекта от заявленного обращения;

29 обращений, поступившие в Конституционный Совет Республики Казахстан, рассмотрены по существу с принятием итоговых решений, из них:

– по 9-ти обращениям отдельные нормы были признаны не соответствующими и противоречащими Конституции;

– по 20 обращениям отдельные положения признаны соответствующими Конституции и не противоречащими Конституции.

Примером представлений, которые признаны не соответствующими и противоречащими Конституции может быть проверка конституционности пункта 3 статьи 15 Закона Республики Казахстан «О нотариате» по обращению суда города Астаны.

Постановлением Конституционного Совета Республики Казахстан от 31 января 2005 года №1 пункт 3 статьи 15 Закона Республики Казахстан от 14 июля 1997 года №155 «О нотариате» признан противоречащим Конституции Республики Казахстан.

Основанием для признания данной нормы Закона противоречащей Основному Закону, явилось то, что в соответствии с пунктом 1 статьи 6 Конституции в Республике Казахстан равным образом защищаются государственная и частная собственность. Однако Закон «О нотариате» создал неодинаковые правовые условия деятельности государственных и частных субъектов оказания нотариальных услуг.

Также пункт 3 статьи 15 Закона предусматривал прохождение аттестации только для частных нотариусов, которое вошло в противоречие с пунктом 1 статьи 14 и пунктом 1 статьи 6 Конституции, которые устанавливают равенство всех перед законом и равную защиту, как государственной так и частной собственности.

Следующим примером может быть проверка конституционности частей первой и четвертой статьи 361 Уголовного Кодекса Республики Казахстан по обращению Капшагайского городского суда Алматинской области.

Постановлением Конституционного Совета Республики Казахстан от 27 февраля 2008 года №2 часть первая и часть четвертая признаны неконституционными.

Аргументами неконституционности явилось то, что редакция части первой статьи 361 Уголовного Кодекса допускает неоправданно широкую интерпретацию ее содержания, а, следовательно, и произвольное уголовное преследование, не отвечает критериям законного ограничения конституционных прав и свобод человека и гражданина, не соответствует требованиям пункта 1 статьи 39 Основного Закона. При этом признавая возможность криминализации актов членовредительства в строго определенных Конституцией и законами случаях, Конституционный Совет разъяснил, что совершение таких действий может являться формой выражения мнения (протеста) и рассматриваться как способ защиты своих прав лицами, лишенными свободы. Поэтому в уголовном законодательстве целесообразно было бы уточнить цели совершения членовредительства и раскрыть содержание понятия «учреждение, обеспечивающее изоляцию от общества», что в свою очередь позволила бы более точно определять признаки состава преступления и при этом не допускать широкого толкования на практике.

Обращения (представления) по которым отдельные положения нормативно-правовых актов были признаны соответствующими Конституции и не противоречащими Конституции могут быть.

1) Представление Верховного Суда Республики о признании неконституционной статьи 13 Закона Республики Казахстан от 30 июня 1992 года «О социальной защите граждан, пострадавших вследствие экологического бедствия в Приаралье».

Постановлением Конституционного Совета Республики Казахстан от 29 апреля 2005 года №3 статья 13 Закона Республики Казахстан от 30 июня 1992 года «О социальной защите граждан, пострадавших вследствие экологического бедствия в Приаралье» признана соответствующей Конституции Республики Казахстан.

Основанием признания было то, что интересы граждан, проживающих в зонах экологической катастрофы и экологического кризиса, защищаются статьями 13, 15 и 16, а интересы граждан, обладающих статусом пострадавших и выехавших из этих зон, – статьями 15, 16 и 17 Закона. Тем самым Закон дифференцирует социальные компенсации и льготы в зависимости от влияния зоны экологического бедствия на человека, что представляется вполне допустимым. Разный уровень социальной защиты лиц, проживающих в зоне экологического бедствия, и лиц, выехавших из нее, не влечет дискриминации последних по признаку места жительства, поскольку социально обусловленный подход к защите указанных категорий населения не ограничивает (не умаляет) их конституционные права. Основой указанного различия является не само место жительства в географическом смысле слова, а влияние на здоровье человека неблагоприятной среды проживания.

2) О проверке конституционности части первой статьи 109 Уголовно-Процессуального Кодекса Республики Казахстан по обращению Западно-Казахстанского областного суда.

Постановлением Конституционного Совета Республики Казахстан от 24 января 2007 года №1 часть первая статьи 109 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан признана соответствующей Конституции Республики Казахстан.

Основанием послужило то, что лицо может обратиться с жалобой в суд на ограниченный круг процессуальных решений, в числе которых постановление о возбуждении уголовного дела не названо. Однако часть первая статьи 109 УПК не содержит и нормы, в прямой форме запрещающей обжалование постановления о возбуждении уголовного дела в суде и тем самым ограничивающей конституционное право человека и гражданина на судебную защиту. В постановлении от 6 октября 1998 года №7/2 Конституционный Совет сформулировал правовую позицию,

согласно которой отсутствие в нормативном правовом акте нормы, закрепляющей конституционное право человека и гражданина, не является основанием для признания такого акта неконституционным.

3) О проверке конституционности подпункта 3) пункта 7 Правил оформления документов на выезд за пределы Республики Казахстан на постоянное место жительства, утвержденных Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2012 года №361, по представлению Темиртауского городского суда Карагандинской области.

Постановлением Конституционного Совета Республики Казахстан от 14 декабря 2016 года №1 подпункт 3) пункта 7 Правил оформления документов на выезд за пределы Республики Казахстан на постоянное место жительства, утвержденных Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2012 года №361, признан соответствующим Конституции Республики Казахстан.

Основанием является установление Правительством в подпункте 3) пункта 7 Правил нормы о необходимости получения согласия на выезд от определенных категорий граждан, при понимании ее адекватно смыслу статей 12 и 34 Конституции, направлено на обеспечение исполнения закрепленных Законом и Кодексом «О браке (супружестве) и семье» обязательств выезжающего и, следовательно, не противоречит Основному Закону.

По 31 обращению (представлению) судов отказано в принятии к конституционному производству по следующим основаниям:

- 1) предмет обращения не входит в компетенцию Конституционного Совета – 10;
- 2) не соответствует, установленным в законе форме и содержанию, а также исходит от ненадлежащего субъекта – 7 (представление подписано судьей либо председательствующим судьей);
- 3) предмет обращения не входит в компетенцию Конституционного Совета, а также исходит от ненадлежащего субъекта – 3;
- 4) представление ставился вопрос о толковании норм Конституции либо норм закона – 2;
- 5) не соответствует, установленным в законе форме и содержанию – 7;

6) конституционность указанного в обращении вопроса проверялась Конституционным Советом – 1;

7) в связи с отказом субъекта от заявленного обращения возвращено за подписью Руководителя Апарата Конституционного 1 обращение (представление).

Кроме того, ввиду поступления от ненадлежащего субъекта 4 обращения возвращено:

1) Министра здравоохранения и социального развития РК о даче официального толкования нормы пункта 1 статьи 28 Конституции РК;

2) Министра МВД РК о проверке на предмет соответствия статье 10 Конституции РК проекта поправок в законы «О гражданстве РК», «О правовом положении иностранцев», «О миграции населения», «О противодействии терроризму» и «О противодействии экстремизму» по вопросам утраты гражданства;

3) МВД РК о даче официального толкования статьи 19 Конституции РК;

4) Акима города Астаны о проверке поправок в законодательство по вопросам принудительного изъятия земельных участков для государственных нужд в целях реализации Генплана города Астаны на предмет их соответствия Конституции Республики Казахстан.

Конституционный Совет неоднократно отмечал, что право на судебную защиту означает право любого человека и гражданина обратиться за защитой и восстановлением нарушенных прав и свобод. Реализация этого права осуществляется на основе и в порядке установленным законом, которое в свою очередь непосредственно связано с нормами Основного закона, следовательно, необходимо дальнейшее обеспечение реализации потенциала и положений Конституции страны в правоприменительной практике.

Благодарю за внимание.

Turqay HÜSEYNOV

Bakı Dövlət Universitetinin
Beynəlxalq xüsusi hüququ və Avropa
hüququ kafedrasının dosenti,
Azərbaycan Respublikasının Vəkillər
Kollegiyasının
Rəyasət Heyətinin üzvü

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN İCRAATINDA XARİCİ DÖVLƏTLƏRİN MƏHKƏMƏ QƏRARLARININ TANINMASI PROBLEMLƏRİ

Dəyərli tədbir iştirakçıları,
Hörmətli xanımlar və cənablar!

Öncə bu cür mötəbər tədbirdə çıxış etmək imkanı yaratmış konfrans təşkilatçılarna öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Artıq 20 ildir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi öz fəaliyyətində hüququn müxtəlif sahələrinin inkişafına öz töhvəsini verməkdədir. Bu istiqamətlərdən biridə son zamanlar Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatında xarici dövlətlərin məhkəmə qərarlarının tanınması ilə bağlı bir sıra şikayətlərin baxılmasıdır. Bu cür şikayətlərin (F.Bayramovun və H.Babayevin şikayətləri) baxılması son 2-3 ilə təsadüf edir.

Xarici məhkəmələrin qətnamələrinin tanınması məsələsi muasir Azərbaycan qanunvericiliyində 21 əsrin əvvəllərindən əks olunsada, məzkur müddəaların daha geniş tətbiqi son 5-6 ilə təsadüf edir. Təbii ki, bu da Azərbaycan fiziki və hüquqi şəxslərinin beynəlxalq əlaqələrinin artmasının əyani sübutudur. Müəyyən olunduğu kimi, xarici dövlətlərin məhkəmə qərarlarının tanınması qaydası AR Mülki Prosesual

Məcəlləsinin müddəaları və beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir. Bir qayda olaraq bu hüquqi məsələlərlə bağlı əməkdaşlığa dair ikitərəfli dövlətlərarası müqavilələrdir.

Məhkəmə qərarlarının tanınması və icrası mülki prosesin müstəqil növü olmaqla işə mahiyyəti üzrə baxmayan əlavə icraat qaydasıdır. Xarici dövlət məhkəmələri və arbitrajlarının qətnamələrinin məcburi qaydada icra olunması və tanınması barədə ərizələrə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi baxır.

Qeyd etmək lazımdır ki, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri dedikdə, burada məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş qərarlarla yanaşı xarici dövlətlərin digər aktlarında daxil edilir. Lakin AR MPM digər aktlar siyahısını açıqlamamaqla yanaşı, onların tanınması və icrası qaydasını dəqiq açıqlamır.

AR MPM-nin 462-ci maddəsinə görə, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, hüquq qaydasına zidd deyildirsə və qarşılıqlı təminatlandırılmışdırsa, Azərbaycan Respublikasında icra edilə və tanına bilər.

AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin mövqeyinə görə qeyd olunan maddədə göstərilən “qarşılıqlı təminatlandırılma” Azərbaycan Respublikası ilə xarici dövlətin hüquqi yardım haqqında çəxtərəfli sazişin (konvensiyanın) iştirakçısı olmasını, yaxud iki dövlət arasında ikitərəfli beynəlxalq müqavilənin olmasını ifadə edir.

Bundan əlavə Konstitusiyaya Məhkəməsi təsdiq edir ki, xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsi Azərbaycan Respublikasında o şərtlə tanınır və icra edilir ki, həmin xarici dövlət də Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qərarlarını tanısin və icra etsin. Oudur ki, xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin məcburi qaydada icra olunması və tanınması barədə ərizəyə baxan məhkəmə ilk növbədə yuxarıda qeyd olunan əsasların olub-olmamasını araşdırmalıdır. Lakin burada qarşı dövlətdə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qərarlarının tanınması və icrası məsələsinin yoxlanılmasının elədə sadə əldə olacağına inanmaq çətindir. Burada həm mövcud sahəvi qanunvericilik və konkret təcrübə təhlil edilməlidir. Fikrimizcə burada xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələrinin Azərbaycan Respublikasının hüquq qaydasına zidd olmaması əsas şərt kimi qabardılmalıdır.

AR MPM-nin 465-ci maddəsində məhkəmənin qətnaməsini məcburi qaydada icra etməkdən imtinanın əsaslarını müəyyən edir. Oudur ki, məhkəmə qətnaməsini tanımaqdan və icra etməkdən imtina etdikdə, bu Məcəllənin 465-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əsasların olub-olmamasını yoxlayır.

Bir məsələyə nəzər yetirmək yerinə düşərdi. Belə ki, əgər Azərbaycan Respublikası məhkəməsinin icraatında eyni tərəflər arasında, eyni predmet barədə və eyni əsaslarla olan mübahisə barədə iş başlanmışdırsa, məhkəmə qətnamənin məcburi icrası və tanınması barədə ərizəyə baxılmasını dayandırır. Göründüyü kimi burada mübahisənin Azərbaycan Respublikasında həllinə üstünlük verilir.

AR MPM-nin 466-cı maddəsinə əsasən xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin məcburi icrası barədə ərizəyə xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsinə təsdiq edən, üzərində qeydiyyat aparılmış surəti, zərərinə qətnamə çıxarılmış və məhkəmə prosesində iştirak etməyən tərəfin işə baxılması barədə vaxtında və lazımı qaydada xəbərdar edilməsini təsdiq edən sənəd və sənədlərin Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş, təsdiq edilmiş surətləri. Məhz bu sənədlərin Ali Məhkəmə tərəfindən mövcudluğunun yoxlanılması tələb edilir. Lakin AR Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına daxil olmuş işlərdə bu yoxlamanın tam aparılmamasının şahidi oluruq. Belə ki, AR Konstitusiya Məhkəməsinin icraatında olmuş şikayətləri ilə bağlı işlərdə xarici dövlətin məhkəmə qərarının qüvvəyə minməsinə əks etdirən qeydin olmamasının şahidi oluruq. F.Bayramovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 20 iyul 2017-ci il tarixli Qərarla F.Bayramovun Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına təqdim etdiyi vəsatətinin dəlilləri ondan ibarət olmuşdur ki, onun Dubay Apellyasiya Məhkəməsinə iş üzrə keçirilən məhkəmə prosesində iştirakı təmin edilməmiş, eləcə də həmin məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş qərarın üzərində qanuni qüvvəyə minməsinə təsdiq edən qeyd aparılmamışdır. Beləliklə, Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası Mülki Prosessual Məcəllənin 465.1.2 və 466.0.1-ci maddələrini tətbiq etməyərək, xarici məhkəmə qərarının tanınması və icra edilməsi üçün əsasların olub-olmamasını tam araşdırmamış, həmin qərarı məcburi qaydada icra etməkdən imtina edilməsinə yol verən halların mövcudluğuna diqqət yetirməmişdir.

Hesab edirik ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qeyd olunan qərarları xarici məhkəmələrin və arbitrajların qətnamələrinin tanınması və icrası zamanı Ali Məhkəmə tərəfindən bu səpkidə işlərin aparılmasında qabardılmış məsələlərə daha diqqətlə yanaşılmalı və eyni problemlər üzrə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciətlərin daha əsaslı olmasına zəmin yaratmalıdır.

Игорь РОГОВ

Заместитель Исполнительного
директора Фонда Первого
Президента Республики
Казахстан-Елбасы

**«КОНСТИТУЦИОННАЯ РЕФОРМА 2017 ГОДА И
МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА»**

Уважаемые участники конференции, дамы и господа!

Позвольте мне от имени Фонда Первого Президента Республики Казахстан-Елбасы и от себя лично приветствовать вас на этом представительном форуме, выразить особую благодарность организаторам конференции, за теплый прием.

Как вы знаете, в прошлом году в Казахстане была осуществлена глубокая конституционная реформа, повлекшая масштабное перераспределение властных полномочий от Президента к Парламенту и Правительству в целях повышения эффективности государственного управления и ответственности последних. В результате 35 полномочий Президента Республики Казахстан, содержащиеся в 11 конституционных законах, 11 кодексах и 80 законах были перераспределены между Парламентом, Правительством и центральными государственными органами. В настоящее время государственные органы работают в условиях расширенного объема полномочий и ответственности.

Конституционные новеллы, связанные с развитием парламентаризма, привели к усилению статуса Парламента и законотворческо-

го процесса, его контрольных функций за деятельностью исполнительной власти.

В развитие конституционных новелл были внесены изменения в конституционные законы о Президенте Республики, Парламенте и статусе его депутатов, Правительстве, Конституционном Совете, Судебной системе и статусе судей, Выборах и Республиканском референдуме.

Между тем в Республике в соответствии со Стратегическим планом развития Республики Казахстан до 2025 года, утвержденным Указом Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева от 15 февраля 2018 года продолжается процесс модернизации правовой системы Стратегическим планом предусмотрены следующие изменения к 2025 году.

Принципиальные изменения для Казахстана к 2025 году:

от законотворчества – к неукоснительному соблюдению законов и надлежащей правоприменительной практике;

от неуверенности в гарантиях правовой защиты – к высокому уровню доверия к институтам государственной власти, независимой и справедливой судебной системе;

от наказания – к недопущению возможности коррупционных деяний;

от толерантности к правонарушениям – к «нулевой» терпимости, особенно к коррупционным деяниям, к повышению правовой культуры и правосознания граждан.

Предстоящие задачи:

1) Для ускоренного экономического роста и повышения качества жизни ставится задачи обеспечить верховенство права, что гарантирует соблюдение закона, недопущение коррупции и высокий уровень правовой культуры в обществе.

2) Дальнейшая модернизация законодательства. Правотворческая роль государства будет ориентирована на предоставление субъектам, прежде всего гражданского оборота, все большей свободы для деятельности (особенно предпринимательской), в том числе с более широким использованием принципа диспозитивности в праве. На рассмотрении Парламента уже находится законопроект: по вопросам передачи государственных функций в конкурентную среду.

3) Защита прав и свобод граждан, прежде всего права собственности, является одним из основных условий, обеспечивающих высокий уровень доверия к государству граждан и предпринимателей. В Парламенте рассматривается законопроект: «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности и арбитража».

В целях дальнейшей гуманизации уголовного и административно-деликтного законодательства, принят Закон «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях» от 28 декабря 2017 г.

Поставлена задача улучшения качества защиты интересов граждан. Будут законодательно установлены стандарты и принципы оказания юридической помощи, улучшена система оказания правовой помощи лицам с низким уровнем доходов, обеспечен полноценный доступ к адвокатским услугам в сельской местности. В Парламенте находится законопроект: «Об адвокатской деятельности и юридической помощи».

Проводится работа по модернизации уголовного процесса. Планируется принятие мер по повышению уровня доверия, общественного контроля за деятельностью правоохранительных органов. В Парламенте рассматривается законопроект: «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования деятельности органов внутренних дел».

4) Предусмотрен комплекс мер по цифровизации органов государственного управления, правоохранительных органов и судов. Принят Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информации и коммуникаций» от 28 декабря 2017 г.

5) Предусматривается создание системы административной юстиции по опыту лучших практик. Будет внедрена административная юстиция как судебный (или квазисудебный) институт, предназначенный для защиты прав граждан в отношениях с государственным аппаратом. Идут работы над проектом Административного процедурно-процессуального кодекса.

б) Определены также задачи:

- обеспечения правосудия и независимости судебной системы;
- совершенствования уголовно-правовых мер;
- усиления превентивных мер по противодействию коррупции;
- формирования устойчивой правовой культуры.

Казахстан на протяжении уже нескольких лет получает существенную поддержку своим реформам со стороны международной юридической общественности и в первую очередь от Венецианской Комиссии Совета Европы. Прошлогодня конституционная реформа однозначно не было бы столь успешной, если бы мы не получили очень серьезную методологически глубокую экспертную помощь от Венецианской Комиссии.

Благодарю за внимание.

KONFRANS İŞTİRAKÇILARININ MÜSAHİBƏLƏRİ:

**Fərhad Abdullayev:
Konstitusiya Məhkəməsi
cəmiyyətdə özünə kifayət
qədər nüfuz qazanıb**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 ili tamam olur. Bu, bizim üçün çox önəmli bir hadisədir. Konstitusiya Məhkəməsi ədalət mühakiməsi

orqanı kimi hər bir hüquqi, demokratik dövlətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İyirmi illik fəaliyyəti dövründə Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərində bir sıra dəyişikliklər edildi. Bu gün biz sevinc hissi ilə deyirik ki, Konstitusiya Məhkəməsi cəmiyyətdə özünə kifayət qədər nüfuz qazanıb və qəbul etdiyi qərarlarla hüququn bir çox sahələrinə təsir göstərir.

Bu sözləri AZƏRTAC-a müsahibəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev deyib.

Konstitusiya Məhkəməsinin beynəlxalq əməkdaşlığı uğurla həyata keçirdiyini qeyd edən Fərhad Abdullayev Məhkəmənin öz fəaliyyətində bundan da faydalandığını deyib. “Biz çalışırıq ki, öz fəaliyyətimizlə cəmiyyətdə insan hüquqlarının müdafiəsinə, hüquq mədəniyyəti sahəsində qarşılıqlı anlaşmanın təmin edilməsinə töhfə verək”, – deyərək o bildirib.

Sədr Bakıda keçirilən “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfransın əhəmiyyətini də vurğulayıb. Fərhad Abdullayev beynəlxalq konfransda müxtəlif ölkələrdən Konstitusiya məhkəmələrinin 50-dək sədr və hakiminin iştirak etdiyini söyləyib.

Tomas Meyer: Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsi beynəlxalq təşkilatlarla uğurla əməkdaşlıq edir

“Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda Bakıda keçirilən beynəlxalq konfransda dünyanın bir çox ölkələrindən nümayəndələrin iştirakı tədbirin önəmindən xəbər verir. Konstitusiya Məhkəməsinin hər bir ölkənin fundamental qanunlarının əsasını təşkil edir. Bu gün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yaradılmasının 20 ili tamam olur. Bu, Azərbaycanın müstəqillik tarixində çox önəmli hadisədir. Azərbaycan Konstitusiya Məhkəməsi beynəlxalq təşkilatlarla uğurla əməkdaşlıq edir, daim inkişaf edir və yeniliklərə açıqdır.

Bu fikirləri AZƏRTAC-a müsahibəsində Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) “Cənubi Qafqazda hüquq sahəsində Avropa standartlarına yaxınlaşma” proqramının rəhbəri Tomas Meyer deyib.

Tomas Meyer bildirib ki, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin Azərbaycanda səmərəli fəaliyyəti üçün geniş imkanlar yaradılıb. Artıq uzun müddətdir ki, təşkilatımız Azərbaycan ilə sıx, işgüzar əməkdaşlıq edir. On yeddi ildir ki, əməkdaşlıq etdiyimiz Azərbaycan Konstitusiya Məhkəməsi ilə birgə fəaliyyətimiz nəticəsində bir sıra layihələr həyata keçirmişik. İnanıram ki, bu gün dövlət orqanlarının, xarici ölkələrdən hakimlərin iştirakı ilə keçirilən bu konfrans əməkdaşlığın genişlənməsinə böyük töhfə verəcək.

Tomas Meyer bildirib ki, Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti hüquq sistemində, xüsusilə də insan hüquqlarının qorunmasında çox böyük əhəmiyyət daşıyır. O, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin bütün kollektivini yubiley münasibətilə təbrik edib, bu konfransda iştirak etməkdən məmnun olduğunu söyləyib.

**İvetta Maseykova:
Azərbaycan və Slovakiyanın
Konstitusiyaya məhkəmələri
arasında məhsuldar
əməkdaşlıq yaranıb**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə Bakıda keçirilən “Hüquqi dövlət və konstitusiyaya

ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfransa dəvəti böyük məmnuniyyət və sevinclə qəbul etdim. Həqiqətən, iyirmi il böyük tarixdir. Bu müddətdə bizimlə Azərbaycan arasında çox sıx əməkdaşlıq olub. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi və Slovakiya Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi arasında möhkəm ikitərəfli münasibətlər və məhsuldar əməkdaşlıq yaranıb.

Bunu AZƏRTAC-a müsahibəsində Slovakiya Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri İvetta Maseykova deyib.

Slovakiya Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri beynəlxalq konfransın ən yüksək səviyyədə təşkil olunduğunu qeyd edib. O, Azərbaycan Konstitusiyaya Məhkəməsinə fəaliyyətində böyük uğurlar arzulayıb və əmin olduğunu bildirib ki, iki ölkənin Konstitusiyaya məhkəmələri arasında əməkdaşlıq gələcəkdə də inkişaf edəcək.

Bakıya ikinci dəfə səfər etdiyini bildirən İvetta Maseykova deyib ki, paytaxtımıza ilk dəfə yeddi il əvvəl Azərbaycan Konstitusiyaya Məhkəməsinin dəvəti ilə gəlib. “Mən Azərbaycana, Bakıya böyük məmnuniyyətlə gəlirəm. Şəhəriniz heyvətəmizdir, ölkəniz çox gözəldir. Həm Slovakiya Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri, həm də sadəcə turist kimi ölkənizi hər zaman məmnunluq hissi ilə ziyarət edəcəyəm. Sağ ol, Azərbaycan, sağ ol Bakı!”, -deyə İvetta Maseykova sözlərinə yekun vurub.

İqor Roqov: Azərbaycan və Qazaxıstan hüquqşünasları arasında əlaqələr genişdir

Mən bu mühüm tədbirdə iştirak etməyimdən hədsiz sevinc hissi keçirirəm. Bu gün həm Azərbaycan, həm də Qazaxıstan üçün bayramdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının və Astananın Qazaxıstanın paytaxtı

olmasının 20 ili tamam olur. Bizim xalqlarımızı sıx dostluq telləri birləşdirir. Qazaxıstan və Azərbaycan hüquqşünasları arasında əlaqələr genişdir, biz sizin ölkənizdə hüquq sahəsində baş verən dəyişiklikləri izləyirik.

Bu fikirləri AZƏRTAC-a müsahibəsində Qazaxıstan Respublikasının Birinci Prezidenti Fondunun icraçı direktorunun müavini, hüquq elmləri doktoru, professor İqor Roqov səsləndirib. O vurğulayıb ki, “Hüquqi dövlət və konstitusiya ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu tədbir konstitusiya hüququ orqanları arasında fikir, qabaqcıl texnologiya və təcrübə mübadiləsi aparmağa imkan verir, milli strukturların işinə kömək edir.

“Mən bilavasitə dövlət sektorunda işləmirəm, lakin hüquq islahatları məsələləri, hüquq sistemi quruculuğu Qazaxıstan Respublikasının Birinci Prezidenti Fondunun fəaliyyətinin də prioritet istiqamətidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin, Azərbaycandakı nailiyyətləri yüksək qiymətləndirən Avropa Şurasının Venesiya Komissiyasının sədri Canni Bukikkionun konfransdakı çıxışları çox müsbət təəssüratlar yaratdı. Fərsətdən istifadə edərək, azərbaycanlı həmkarlarımı yubiley münasibətilə təbrik etmək, onlara xoş arzularımı çatdırmaq istəyirəm. Qoy bizim əlaqələrimiz genişlənməkdə davam etsin”, – deyərək İqor Roqov söyləyib.

Bakıda doğulduğu üçün bu şəhərə xüsusi münasibəti olduğunu qeyd edən İqor Roqov deyib: “Doğma Bakının necə dəyişdiyini, tərəqqi etdiyini görürəm və bu, mənim üçün çox xoşdur. Mənim iki vətənim var – Azərbaycan və Qazaxıstan”.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi geniş qeyd olunub

İyulun 14-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 ili tamam olur. Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Konstitusiyaya Məhkəməsi 1998-ci il iyulun 14-də fəaliyyətə başlayıb.

Yubiley münasibətilə Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev başda olmaqla, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın əməkdaşları iyulun 13-də Fəxri xiyabana gələrək xalqımızın ümummilli lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin xatirəsini dərin ehtiramla yad edib, məzarı önünə əklil və gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla anılıb, məzarı üzərinə tər çiçəklər düzülüb.

Yubiley tədbiri Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin inzibati binasında davam etdirilib.

Tədbirdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev yubiley münasibətilə Məhkəmənin hakimlərini və Aparatın əməkdaşlarını təbrik edərək, onlara fəaliyyətlərində uğurlar arzulayıb. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 20 illik yubileyinin müstəqil Azərbaycanın həyatında və hüquq sistemində mühüm hadisə olduğunu qeyd edən sədr bu münasibətlə tədbirlərin keçirildiyini, o cümlədən bir neçə gün əvvəl Bakıda “Hüquqi dövlət və konstitusiya

ədalət mühakiməsi: dəyərlər və prioritetlər” mövzusunda beynəlxalq konfransın təşkil edildiyini bildirib.

Fərhad Abdullayev deyib ki, ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının 1995-ci ildə qəbulundan sonra ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu yolunda mühüm addım atıldı. Hüquqi dövlət quruculuğunda və onun inkişafında Konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılmasının zəruriliyini uzaqgörənliklə nəzərə alan Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladı. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasında və cəmiyyətdə layiq olduğu yeri tapmasında mühüm xidmətləri Məhkəmənin kollektivi tərəfindən daim böyük minnətdarlıq hissi ilə anılır. Bu gün də Məhkəmənin kollektivi Fəxri xiyabanda ulu öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət edərək Əbədiyaşar Liderin xatirəsinə dərin ehtiramlarını bildirdilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin ötən 20 ildə zəngin təcrübə qazandığını, ölkəmizin və cəmiyyətin həyatında, eləcə də Azərbaycanın məhkəmə-hüquq sistemində olduqca səmərəli fəaliyyət göstərdiyini vurğulayan sədr bütün bu nailiyyətlərin əldə edilməsində kollektivin rolunu yüksək qiymətləndirib. Məhkəmənin hakimlərinin və kollektivinin konstitusion dəyərlərə və hüququn aliliyinə dərindən bağlılığının və sadiqliyinin Məhkəmənin işində özünü açıq-aydın əks etdirdiyi vurğulanıb.

Fərhad Abdullayev ulu öndər Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin daim Konstitusiya Məhkəməsinə diqqət və qayğı göstərdiklərini, Məhkəmənin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirdiklərini xüsusi qeyd edib. Sədr bildirib ki, Prezident İlham Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinə təbrik məktubları ünvanlaması böyük etimad və eyni zamanda, bizim üzərimizə qoyulan məsuliyyətdir. Fərhad Abdullayev Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə Məhkəmənin hakimlərinin və bir qrup əməkdaşının Prezident İlham Əliyevin sərəncamlarına əsasən yüksək fəxri adlar və medallarla təltif olunmasına görə dövlətimizin başçısına minnətdarlığını ifadə edib. Sədr vurğulayıb ki, Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Prezident İlham Əliyevin bu etimadını layiqincə doğrultmağa, öz işlərində daha böyük uğurlar əldə etməyə çalışacaq.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun indiyədək 374 qərar qəbul etdiyini diqqətə çatdıran Fərhad Abdullayev deyib ki, bu qərarlar hüququn bütün sahələrinə mühüm təsir göstərib. Bu qərarların təkcə

məhkəmələrin fəaliyyətinə deyil, bütün hüquq münasibətlərinə və digər sahələrə də əhəmiyyətli təsiri hiss olunur. Bütün bu amillər Konstitusiya Məhkəməsinin dövlətin və cəmiyyətin həyatında, ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemində vacib rol oynadığını nümayiş etdirir.

Tədbirdə iştirak edən 1 saylı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin sədri Rəşid Rzayev Konstitusiya Məhkəməsinin sədrini və hakimlərini, aparat əməkdaşlarını təbrik edərək, hüquq və məhkəmə tarixinə aid nadir marka nümunələrindən ibarət xüsusi hazırlanmış hədiyyəni Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim edib.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın əməkdaşları çıxışlarında Məhkəmənin 20 illik fəaliyyətini təhlil edib, qarşıda duran vəzifələrdən danışblar.

Yubiley tədbirinə yekun vuran Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Məhkəmənin fəaliyyətinə və onun kollektivinə göstərdiyi yüksək diqqət və qayğıya görə kollektivin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə bir daha dərin minnətdarlığını ifadə edib. Fərhad Abdullayev Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinin dövlətimizin başçısının bu yüksək etimadını layiqincə doğrultmaq üçün bundan sonra da əzmlə çalışacağını bildirib.

Çapa imzalanmışdır 11.10.2018. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 14. Tirajı 200.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində çap edilmişdir.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi 17.